

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут»**

**Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»**

Матеріали міжвузівського міського науково-практичного семінару

**«ФІЛОСОФІЯ В АКСІОСФЕРІ ГЛОБАЛІЗУЮЧОГО СОЦІУМУ»
(PHILOSOPHY IN THE AXIOSPHERE OF THE GLOBALIZING
SOCIETY),**

**присвяченого Всесвітньому Дню філософії
21 листопада 2025 року**

Харків 2025

У збірнику подано тези доповідей міжвузівського міського науково-практичного семінару «Філософія в аксіосфері глобалізуючого соціуму», присвяченого Всесвітньому дню філософії. Розглянуті актуальні питання філософського дискурсу сьогодення за такими напрямками: філософія та освіта у системі соціогуманітарного знання; людина і соціум в ціннісно-екзистенційних викликах сучасного світу; сучасна наука та аерокосмічна техніка: новації і інновації; нова онтологія, філософські виміри технічної естетики та дизайну. У роботі конференції прийняли участь професори, доценти, викладачі та здобувачі I - III ступенів освіти вищих навчальних закладів України.

Затверджено до друку рішенням Вченої Ради Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут» (протокол № 5 від 24.12. 2025).

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ СЕМІНАРУ

Співголови оргкомітету:

ПРОЦЕНКО Ольга (д. філос. н., проф., НАУ «ХАІ»);

ТАРОРОЄВ Яків (д. філос. н., проф., НТУ «ХПІ»).

Члени оргкомітету:

АРТЕМЕНКО Андрій (д. філос. н., проф., НАУ «ХАІ»);

БІЛЬЧУК Наталя (к. філос. н., доц., НАУ «ХАІ»);

УШНО Ірина (к. філос. н., доц., НАУ «ХАІ»);

ШИРОКА Світлана (к. філос. н., доц., НАУ «ХАІ»).

Секретаріат оргкомітету:

ГАПЛЕВСЬКА Ольга (ст. викл., НАУ «ХАІ»).

Доповіді пленарного засідання

Трансформація вступної кампанії в контексті стратегічного аналізу

*ЛИТВИНОВ Олексій, д-р юрид. наук, професор,
в.о. ректора Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»*

Під час дослідження будь-якої соціальної практики представники наукової спільноти намагаються визначити причини його виникнення, закономірності його перебігу в сучасних умовах і ймовірні сценарії подальшого розвитку. При цьому рівень інтенсивності наукового пошуку більшою мірою визначається ступенем зацікавленості як учених-дослідників, так і споживачів наукової продукції в кінцевій практичній реалізації даних дослідження. Саме потреби повсякденної людської діяльності є підґрунтям науково-теоретичних, теоретико-й історико-методологічних досліджень, цінність яких, у свою чергу, визначається не тільки і не стільки адекватністю наукового осмислення досліджуваного об'єкта, скільки можливістю застосування на практиці. І якщо розглядати в цьому аспекті таку соціальну практику, як вступна кампанія, то воно є свого роду ідеальним об'єктом для наукового дослідження. Дійсно, рівень соціальної зацікавленості в адекватному вивченні, описі й визначенні законів перебігу і тенденцій перспективного розвитку вступної кампанії є достатньо високим. Це, у свою чергу, зумовлює зацікавленість цією проблемою як окремих учених, так і цілих наукових колективів.

У межах зазначеної проблеми закономірно виникають такі запитання.

1. Чому ж є настільки низькою ефективність наукових рекомендацій щодо вступної кампанії?

2. Чому на підставі наявних даних адміністрація змушена лише реагувати (причому не завжди успішно) на проблеми зі вступом?

Відповідаючи на перше із сформульованих вище запитань, представники наукових кіл часто наголошують на тому, що нинішній стан вступної кампанії є найкращим варіантом розвитку подій у цій сфері. При цьому зазвичай посиляються на приклади різних закладів, країн, регіонів, коли рівень проблеми неможливо визначити, адже в цілому все суспільство перебуває в зоні ризику. Тобто, існує стан справ у варіації не песимістичного, а скоріше реалістичного сценарію розвитку ситуації. Паралельно виникають запитання щодо ліпшого сценарію розвитку подій, який, зауважимо, аж ніяк не констатує остаточну ліквідацію проблеми. Актуальність дослідження зумовлена високою соціальною чутливістю вступної кампанії в умовах воєнного стану, частими змінами нормативно-правових регуляцій та необхідністю забезпечення стабільності управлінських рішень у ситуації зростання ризиків та невизначеності.

Відтак, мета дослідження полягає у здійсненні аналізу чинників низької ефективності наукових рекомендацій щодо вступної кампанії та визначенні шляхів підвищення результативності управлінських рішень у цій сфері.

Методологія ґрунтується на аналізі наукових джерел, використанні елементів сценарного підходу, методів експертної оцінки та структурно-функціонального аналізу.

Далі, аналізуючи рівень ефективності наукових розробок у покращення вступної кампанії, слід зазначити, що ця проблема може мати кілька аспектів розгляду.

По-перше, навіть геніальні наукові розробки та методичні рекомендації можуть і не бути впроваджені в практику. З огляду на це виникає одвічна проблема зв'язку і взаємодії теорії з практикою, однак питання впровадження / невпровадження наукових розробок не є головним у цьому разі. Дійсно, навіть активно і своєчасно впроваджувані наукові розробки не можуть якісно змінити ситуацію. Це означає, що або розробки «не ті», або відбувається наздоганяюче, несвоечасне реагування на нові проблеми в діяльності, а отже – і на ефективність її соціальних дій.

По-друге, окремі представники спільноти можуть бути не зацікавлені у впровадженні цих розробок, адже їх упровадження, а головне – використання вимагають зміни наявних відносин виробничої діяльності, постійної перепідготовки співробітників цих органів, зміни самого способу мислення, менталітету, у кінцевому підсумку – якісної зміни рівня працівника в цій сфері діяльності. Не слід забувати: рішення про впровадження певного нововведення ухвалюється представниками ортодоксальної спільноти «досвідчених професіоналів», які, зауважимо, заслужено досягли наявного високого статусу в посадовій ієрархії, застосовуючи класичні, перевірені методики, проте – відзначимо і це – в принципово іншій соціальній (економічній, політичній, культурній) ситуації.

По-третє, проблема якісної зміни вступної кампанії не може бути вирішена впровадженням окремих нововведень в окремі галузі діяльності університету. Це – комплексна проблема. Отже, особливу роль відіграють міжгалузеві рекомендації, що надають можливість використовувати методологію, методику й обсяг накопиченої інформації в інших, суміжних сферах.

По-четверте, вступна кампанія як соціальний феномен має, на нашу думку, іще один аспект розгляду. В умовах постійної і прискореної зміни соціальної, економічної і політичної ситуації в нашій країні помноженої на ризики воєнного часу особливого значення набуває спеціалізація вступної кампанії в межах суспільної формації, що сформувалася. Дійсно, рішення органів влади здатні істотно змінити ситуацію зі вступом. Припинення дії певних пільг і привілеїв, зміна строків (в той чи інший бік) на угоду певним (зазвичай високоресурсним) соціальним групам може призвести в кінцевому підсумку до дестабілізації соціальних зв'язків і відносин, утрати реальних важелів управління соціальними структурами на всіх рівнях.

Новизна полягає в розгляді вступної кампанії як комплексної міжгалузевої соціальної практики, що потребує системних рішень; у застосуванні сценарного підходу до прогнозування та оптимізації процесів вступу; а також у

виокремленні ризикової складової як ключового чинника ефективності управління в умовах воєнного часу.

Що ж можна рекомендувати?

1. Головна ідея – необхідність вибору способу дій у конкретній проблемній ситуації, раціоналізації рішень за мінімізації ризиків. Часова і ресурсна економічність, простота сприйняття інформації, яка не потребує кількісного оцінювання майбутніх подій, побудови математичних моделей тощо – ось умови і чинники ефективної стратегії трансформації вступної кампанії.

2. Сценарний підхід – це варіації опису можливого і бажаного станів розвитку певних явищ і процесів. На їх основі можуть розроблятися плани розвитку й ухвалюватися управлінські рішення як порядок дій, необхідних для досягнення бажаних станів або ситуацій і вирішення проблем.

3. Специфіка сценарного підходу полягає в одночасному розгляді декількох варіантів розвитку з характерними для кожного з них можливостями і ризиками, суб'єктивними й об'єктивними, внутрішніми і зовнішніми факторами, критеріями й індикаторами.

4. Ключову роль відіграє аналіз ризикової складової, оскільки небезпеки і загрози зазвичай мають значний деструктивний потенціал і здатні змінити прогнози і плани. За умови своєчасної та адекватної уваги чимало ризиків перестають бути фатальними і можуть слугувати цілям розкриття нових можливостей, зокрема сприяти адаптації управлінської системи.

5. Головними бар'єрами на шляху трансформації вступної кампанії є такі фактори: а) об'єктивно наявне переважання песимістичних сценаріїв серед безлічі інших; б) невідповідність можливостей запланованому; в) суб'єктивне неприйняття співробітниками закладами окремих новацій; г) складність проведення комплексних заходів; ґ) надзвичайна схильність до впливів, спричинених діями органів державної влади; д) наявність у вступній кампанії ірраціональної складової.

Проведений аналіз засвідчує, що низька ефективність наукових рекомендацій щодо вдосконалення вступної кампанії зумовлена як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками (фрагментарність упровадження інновацій, недостатня готовність управлінських структур до змін, а також високий рівень ризиковості середовища), у якому ухвалюються рішення. Трансформація вступної кампанії може бути результативною лише за умови системного, міжгалузевого підходу, орієнтації на сценарне прогнозування, своєчасного аналізу ризиків та адаптації до динамічних соціально-політичних умов. Застосування таких підходів створює передумови для підвищення ефективності управління та забезпечує більшу стабільність і передбачуваність вступних процесів в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Lytvynov O., Shevchenko I. Managing sustainability in higher education: the impact of international economic relations on institutional strategies // Actual Problems of International Relations. – 2025. – Vol. 1, No. 164. – P. 106–116. – DOI: <https://doi.org/10.17721/apmv.2025.164.1.106-116>

2. Lytvynov O., Vnukova N., Shevchenko I., Darmofal E. Constructing a sustainable development model for universities: mechanisms of integration and efficiency // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2025. – Vol. 3, No. 13(135). – P. 47–59. – DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2025.329997>
3. OECD (2020). Strategic Foresight for Education Systems. Retrieved from: <https://www.oecd.org/education/>

Філософія як «великий самозванець»: інтелектуальна провокація у контексті феномена Фердинанда Уолдо Демара

ШИРОКА Світлана, канд. філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Існує твердження, яке з усмішкою, а подекуди й зі щирим обуренням повторюють прихильники наукового жорсткого реалізму: філософія – це «великий самозванець». Формулювання звучить різко, але не буквально звинувачення, а радше провокаційна метафора, яка вказує на певні парадокси її природи. Вона дозволяє поставити під сумнів усталені очікування: чи справді філософія повинна бути схожою на природничі науки? Чи має вона доводити власні твердження експериментом? І чи можна загалом вимірювати її успішність за критеріями, що належать іншій сфері знання?

Щоб прояснити цей парадоксальний образ, звернімося до постаті людини, яка стала культурним символом самозванства – Фердинанда Уолдо Демара. Його біографія стала основою книги Роберта Крайтона «The Great Impostor» (1959), що принесла Демара всесвітню славу, а згодом була екранізована у 1961 році. Демара, не маючи ані диплома, ані спеціальної підготовки, переконливо виступав у ролях психолога, викладача, ченця, офіцера та навіть військового хірурга під час Корейської війни, здійснюючи успішні операції після швидкого ознайомлення з медичними посібниками. Його викривали, але він знову й знову повертався у нових іпостасях, ніби демонструючи, що соціальні ролі тримаються не лише на формальній кваліфікації, а й на структурному мисленні, рішучості та вмінні діяти. Помер у 1982 році, залишившись у культурній пам'яті символом таланту, що існує поза формальними структурами визнання та легітимізації – «великим самозванцем» [1].

Сьогодні, у всесвітній день філософії, важко втриматися від проведення паралелей. Адже філософія подібним чином функціонує у світі знання: вона живе у проміжках між усталеними структурами, створюючи власні шляхи для дослідження та осмислення світу. Саме ця здатність існувати поза формальними межами робить її одночасно «підозрілою» і необхідною.

Філософія часто висуває твердження, які неможливо довести методами природничих наук. Вона говорить про буття, істину, свободу, мораль – але не має лабораторії, контрольної групи чи приладів для вимірювання сенсу. Саме тому її інколи прямо звинувачують у самозванстві: вона нібито говорить від імені істини, не маючи сертифікату акредитації.

І Демара, і філософія мають спільну рису: вони входять у сфери, що формально їм не належать. Демара працював у медицині, освіті, військовій

справі без відповідних дипломів. Філософія століттями коментувала природу матерії – не будучи фізикою, душу – не будучи психологією, говорила про належне, не будучи правом, про суспільство – не будучи соціологією, і навіть про аерокосмічний інжиніринг – знаходячись в тісних в академічних рамках «гуманітарного навчального курсу». Філософію часто звинувачують у тому, що вона не має фактів, експериментів, точних даних. Але, як і Демара, вона компенсує це здатністю розуміти концептуальні каркаси світу, аналізувати структуру міркування і бачити зв'язки там, де інші бачать лише фрагменти [2, С.35].

«Майстра перевітлень» Демара викривали неодноразово, але кожне викриття перетворювалося на новий етап його біографії. Подібним чином і філософію в різні епохи оголошували оманною (Кант), нісенітницею (логічні позитивісти), мораллю в масці (Ніцше), мовною плутаниною (пізній Вітгенштайн), але філософія після кожного викриття... продовжує існувати. Жодний скандал не знищує її. Вона переходить у нову роль – аналітичну, критичну, лінгвістичну, етичну, екзистенційну – адаптуючись до нових умов та потреб.

Попри контрверсійність його життя, Демара виступає, на нашу думку, гідним героєм для філософського есе. Його біографія дозволяє розглядати питання ідентичності, легітимності та меж знання, тобто ті самі теми, що турбують філософію. Наприкінці життя його розглядали не лише як самозванця, а як людину, яка відчайдушно намагалася знайти своє місце у світі. Те саме можна сказати про філософію, яка протягом історії була то теологією, то «матір'ю» або «царицею наук», то критичною рефлексією, то постмодерною деконструкцією, а нині стає антропологією сенсу у світі штучного інтелекту та технологічних трансформацій.

Мімікрія? Маскарад? Метаморфоза? Усе це радше підказки до однієї інтригуючої загадки: як існує те, що формально не має легітимного статусу? Демара втілював ролі, що виходили за межі його формальної кваліфікації, а філософія постійно перевинаходить себе, опановуючи, іноді грайливо, нові інтелектуальні та культурні простори. І якщо філософію й називати самозванкою, то лише у парадоксальному сенсі Демара: вона часом не має формальних повноважень, але знову й знову виявляється потрібною. Іронія становища самозванців у тому, що саме ця маргінальність робить їх живими й значущими: вони переконують, захоплюють, провокують мислення і, попри всі сумніви, залишаються незамінними, адже світ без них був би значно нуднішим.

Отже, у День філософії побажаймо їй (і собі) одного: якщо вже бути самозванцем, то таким, що залишається потрібним і несподіваним, провокує роздуми, розкриває протиріччя і допомагає шукати істину – так само, як всі явища, що перевертають звичний порядок і змушують нас дивитися на світ по-новому.

Список використаних джерел:

1. Robert Crichton. The Great Impostor: The Amazing Careers of Ferdinand Waldo Demara — New York : Sarah Crichton Books, 2024. — ISBN 978-0-374-71588-5. — [Електронний ресурс] : https://www.kobo.com/in/en/ebook/the-great-impostor-3?utm_source=chatgpt.com — Дата звернення: 2025-11-16.
2. Russell, B. The Problems of Philosophy. – Anson Street Press, 2025. – 102 p.

Нова онтологія в естетичних практиках мистецтва ХХІ століття

*АРТЕМЕНКО Андрій, д-р філос. наук, професор,
професор кафедри філософії та суспільних наук,
Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»*

У ХХІ столітті простір перестав бути лише географічною чи архітектурною категорією. Він набув мережових і цифрових характеристик, у яких соціальні, культурні та економічні процеси безпосередньо взаємодіють із технічними інфраструктурами. Технології стали не лише засобом комунікації, а середовищем, у якому відбувається конструювання цінностей, ідентичностей та форм творчості.

У таких умовах метамодерн постає як концепція, що описує новий культурний спосіб мислення. Він характеризується рухом між полярними підходами модерну та постмодерну, поєднуючи прагнення до сенсу з усвідомленням його нестабільності. Це не стільки відмова від попередніх підходів, скільки необхідність працювати з культурною складністю, що виникла під впливом цифрового середовища.

Поява метамодерну як світоглядної парадигми зумовлена відчутним зсувом у структурі культурного досвіду. Раціональні, поступальні моделі модерну виявилися недостатніми, а іронічність постмодерну перестала відповідати реаліям світу, в якому інформаційні потоки, алгоритми та мережеві платформи одночасно ускладнюють і розширюють поле людської діяльності. Специфіка метамодерну полягає в прагненні працювати з суперечностями як з конструктивним ресурсом. Його методологія не передбачає остаточних висновків, а пропонує динамічну систему реакцій, що відповідає на змінність цифрової епохи.

Це добре видно в сучасному екранному мистецтві. Наприклад, серіал *Black Mirror* демонструє поєднання технологічних сценаріїв із гуманітарним аналізом наслідків цифрової поведінки. У фільмі *Everything Everywhere All at Once* різні семіотичні рівні, включно з мультивсесвітами й побутовими сюжетами, взаємодіють у гнучкій наративній структурі, типологічно близькій до метамодерної логіки. У цифрових інсталяціях Рефіка Анадол дані, алгоритми й візуальні патерни формують нові форми просторового досвіду, де реальне й віртуальне існують у єдиному полі.

Порівнюючи різні виставкові формати, що поєднують фізичний простір із віртуальними середовищами, можна побачити спільні риси, які відповідають метамодерній логіці взаємодії між глядачем і технологічною системою.

Наприклад, проекти Refik Anadol (*Unsupervised, Virtual Depictions*) працюють із даними як матеріалом. Тут глядач залишається у фізичній залі, але зіткнення з алгоритмічними структурами створює ефект присутності у гібридному середовищі. Це форма пасивно-активної участі: відвідувач не керує простором безпосередньо, але його сприйняття визначається взаємодією між фізичною реальністю та цифровими трансформаціями.

На відміну від цього, інсталяції TeamLab (Liminal) та Random International (Rain Room) використовують інші принципи. TeamLab застосовує повну інтерактивність: рух глядача прямо впливає на форму візуальної тканини простору. Rain Room, хоча й без VR-компонента, демонструє аналогічний принцип адаптивності середовища, у якому сенсори реагують на рух тіла. У таких випадках роль відвідувача зміщується від спостерігача до елемента системи, що модифікує простір.

Проекти VR-формату на кшталт The Infinite або роботи Marshmallow Laser Feast (We Live in an Ocean of Air, The Ocular Dome) пропонують іншу модель залучення. Тут фізична присутність відвідувача інтегрується в цифрове середовище через відстеження рухів, біометричні дані або поєднання матеріальних маршрутів із VR-простором. Ці виставки створюють багат шаровий досвід, де фізичне й віртуальне не існують окремо, а утворюють спільну середу навігації.

У результаті можна говорити про три типи залучення:

- аналітично-спостережний (алгоритмічні середовища Ананола);
- інтерактивно-просторовий (проекційні середовища TeamLab, адаптивні інсталяції Random International);
- іммерсивно-інтегрований (VR-проекти Marshmallow Laser Feast та гібридні формати на кшталт The Infinite).

Таке порівняння показує, що сучасні практики цифрового мистецтва формують новий тип участі, у якому глядач не просто сприймає, а входить до складу простору та бере участь у його моделюванні. Це безпосередньо співвідноситься з метамодерною парадигмою, що передбачає рух між фізичним та віртуальним як взаємодоповнювальними вимірами культурного досвіду.

Отже, роль метамодерну сьогодні полягає в тому, щоб надати інструменти для інтерпретації культурної динаміки, що виникає на перетині людських практик і технологічних середовищ. Він допомагає описати механізми співіснування різних смислових систем у цифровому просторі, де культурні явища вже не роз'єднані, а інтегровані у спільну мережеву структуру.

У висновку варто підкреслити, що метамодерн не лише пропонує рамку для аналізу культурних змін, але й сприяє формуванню нової онтології цифрового мистецтва. Це мистецтво існує не в традиційному матеріальному просторі, а в середовищі даних, алгоритмів та інтерактивних процесів. Воно не просто представляє реальність, а функціонує як процес її моделювання. Така онтологія вимагає інших критеріїв авторства, форми, часу й простору, і саме в цьому контексті метамодерн виступає як теоретична основа для опису нових культурних практик цифрової доби.

Концепція гіперхаосу як онтологічна основа сучасного світу

ГАЗНЮК Лідія, д-р філос. наук, професор, зав. кафедри гуманітарних наук

Харківська державна академія фізичної культури

Якщо прийняти тезу, що світ не залежить від людського досвіду або свідомості, то для позначення реальності можна використовувати поняття «гіперхаос». Такий підхід дозволяє мислити реальність «саму по собі» та відновлює можливість об'єктивного знання. На відміну від традиційного розуміння хаосу як безладдя, яке все ж підпорядковується певним закономірностям, гіперхаос, як вважає сучасний французький філософ, представник спекулятивного реалізму Квентін Мейясу (Quentin Meillassoux) – це щось зовсім інше, а його контингентність настільки радикальна, що навіть становлення, безлад чи випадковість можуть бути знищені ним. У роботі «Після скінченності» (*Après la finitude*, 2006) дослідник робить спробу подолати домінування кореляціонізму у сучасній філософії, переконуючи, що ми можемо мислити лише взаємозв'язок між суб'єктом і світом, але не сам світ «у собі», і формулює принцип «необхідності контингентності». На його думку, світ існує незалежно від свідомості (тобто поза межами людського досвіду — це антикореляціонізм); усі закони природи можуть змінюватися, адже вони не мають метафізичної необхідності; випадковість є абсолютом і не підлягає жодному вищому принципу. Мейясу стверджує, що можливо мислити абсолют без віднесення до людини і пропонує розуміти сучасний часо-простір у термінах поняття гіперхаосу. Гіперхаос, на думку Мейясу, відрізняється від того, що ми зазвичай називаємо «хаосом», маючи на увазі лише безлад, випадковість, вічне становлення тощо. У цьому сенсі основне питання філософії, на думку Мейясу, це не питання про буття (це лише навик «бути наївним» у філософії, коли ця «наївність» укладена у відому форму: переконаність у можливості відповідності між думкою і буттям). Бути не-наївним, вважає Мейясу, означає ставити питання не про саме буття, а про його можливість, допускаючи тим самим параметр «непередбачуваного». У цьому сенсі Мейясу формулює антикартезіанську відповідну саме теперішньому часу «непередбачуваності» думку: «Картезіанське *cogito* показує істотну умовну необхідність: якщо я мислю, значить, я повинен існувати. Це не абсолютна необхідність: не необхідно, щоб я мислив». Звідси постає питання: чи справді сучасна людина «мислить» і її мислення в умовах сучасного соціуму є широким критичним осмисленням людської природи, військової системи, військової економіки, геополітичних структур, мілітаристських культур і націоналізму?

Гіперхаос у розумінні Мейясу – це абсолютна можливість будь-чого, де у світі може статися все, що завгодно і в будь-який момент. Закони природи, логічні структури чи математичні константи не є вічними, вони можуть змінюватися без причини. Таким чином, гіперхаос слід сприймати як онтологічну непередбачуваність буття, у якому не існує необхідності і стабільності. Єдиною абсолютною істиною є те, що все може бути інакше, аніж воно є у даний конкретний момент буття. Філософські наслідки цієї концепції

полягають у відмові від метафізики необхідності. На відміну від класичних систем, які шукали незмінні основи буття, Мейясу стверджує відсутність будь-якої необхідної підстави. Його думка радикалізує сучасність, визначаючи її як епоху гіперхаосу, епоху, у якій майбутнє повністю відкрито. У світі гіперхаосу людина втрачає онтологічну привілею, проте набуває нового типу свободи, а саме свободи мислення у світі без наперед заданих меж. Слід зазначити, що прийняття радикальної випадковості не приводить до нігілізму, а сприяє формуванню етики відкритості, у якій немає остаточного, раз і назавжди встановленого порядку, але є нескінченна можливість створення нового. Таким абсолютом у його концепції стає гіперхаос як первинна, радикально непередбачувана реальність, у якій немає жодних стабільних законів чи необхідності.

Якщо класична метафізика шукає необхідне, сталу основу буття (субстанцію, ідею, Бога), де світ підпорядкований законам, раціональність розуміється як порядок і доцільність, а людина є центром пізнання свідомості, то метафізика контингентності відкидає будь-яку необхідність, визнаючи лише випадковість, вважаючи, що закони світу можуть змінюватися, Раціональність є мислення без гарантії стабільності, а світ існує незалежно від свідомості. У межах метафізики контингентності жоден закон, принцип чи структура не є необхідними; все, що існує, може змінитися без причини, а тому єдина сталість у світі розуміється як можливість радикальної зміни. Це означає, що буття не має наперед заданої мети, телеології чи абсолютної підстави. Світ не керується сталими законами, тому що він контингентний у своїй основі, тобто все, що є, є результатом випадковості, але ця випадковість і є єдино необхідна річ.

Таким чином, концепція гіперхаосу Квентіна Мейясу формує нову онтологію сучасності, у якій не існує сталих законів, причинності чи телеології. Вона пропонує мислення радикальної непередбачуваності, відкриваючи простір для нової метафізики як метафізики контингентності, що відповідає такому типу матеріалізму, який не ґрунтується на сталих «субстанціях», дозволяє мислити реальність поза людським досвідом та створює постонтологію сучасності, у якій майбутнє радикально відкрите, а стабільність здається лише тимчасовою ілюзією. Метафізика контингентності стверджує, що буття є радикально випадковим, але така випадковість сприймається як єдина необхідність. Відмова від пошуку сталих основ і пропонує мислити світ як гіперхаос реальності, у якій усе може бути інакше, і саме тому все можливе.

Список використаних джерел:

1. Meillassoux Q. *Après la finitude*. Paris: Seuil, 2006. 177 p.

Метатеоретичний статус філософії космічного права

*ШЕВЦОВ Сергій, д-р філос. наук, професор кафедри філософії,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*

Філософія космічного права, з одного боку, є складовою філософії права і маніфестує собою певні виклики, узагальнення, які відбуваються протягом останніх шести десятиріч у сфері космічного права. З іншого боку, казати про

філософію космічного права як цілісну галузь наукового знання ще зарано, скоріше йдеться про сукупність певних інтелектуальних розвідок у цьому напрямку, досліджень, які мають певний міждисциплінарний характер на перетині філософії права, практичної філософії, філософської антропології, філософії техніки, космічної філософії.

Перш за все необхідно розмежувати філософію та теорію космічного права, тому що, на мій погляд, це два різні боки, які встановлюють епістемологічний фрейм космічного права. Теорія космічного права займається описом, аналізом, тлумаченням, усвідомленням того, концептуально-поняттєвого апарату, який належить космічному праву. Для цього вона застосовує існуючі напрацювання правової аргументації, юридичної семантики й герменевтики. І це дуже важливо, оскільки саме у теорії космічного права знаходять узагальнення, які торкаються вирішення конкретних проблем, правових колізій, які так, чи інакше виникають між державами під час засвоєння космосу. При цьому, теорія космічного права має свій власний концептуальний апарат, методологічні можливості тощо. На цьому тлі філософія космічного права бере на себе дещо іншу – метатеоретичну – функцію, оскільки космічне право вона розглядає як культурно-онтологічний феномен, генеза якого відбувається, по-перше, у конкретних історичних умовах і тут є важливими ті екзистенціально-аксіологічні виклики, які сприяли його появи; по-друге, по відношенню до певних фундаментальних цілей розуму (свобода, справедливість, добро, благо, щастя, істина тощо), які встановлюють, за висловом І. Канта, трансцендентний горизонт культури, якого не можна досягти назавжди, але якого завжди треба прагнути, оскільки він – запорука існування людства; по-третє, базуючись на певному образі людини як космічної істоти (*homocosmicus*); по-четверте, у горизонті інших теорій й концепцій, які так чи інакше обумовлюють існування космічного права (наприклад, теорія комунікативної дії Ю. Габермаса, теорія справедливості Дж. Ролза, принцип відповідальності Г. Йонаса, екзистенціальні розробки М. Бубера, М. Гайдеггера, К. Ясперса тощо). Окреслені обставини демонструють відмінність між теорією та філософією космічного права. Остання виконує функцію служіння, оскільки допомагає космічному праву з'ясувати власні культурно-онтологічні горизонти. Тому важливо надати певну розмітку предметного поля філософії космічного права, яка складається з низки зрізів.

Перший зріз – *парадигмальний*, який охоплює ті філософсько-теоретичні засади, що концептуально обумовлюють виникнення й існування філософії космічного права. І тут уявляється плідним звернутись, з одного боку, до практичної філософії, яка через проблематику справедливості, добра та зла визначає праксеологічні межі існування, а з іншого, до філософії права. Ключові питання, які стосуються позначених галузей знання, у філософії космічного права набувають власного забарвлення: що собою являють благо й справедливість у горизонті засвоєння космосу?; яким чином спрямовувати дії різноманітних (державних та приватних) учасників космічних програм, щоб засвоєння космосу було справедливим і служило благу людства?

Другий зріз – *філософсько-антропологічний*. Справа у тому, що космічне право як феномен, що виник у 60-ті рр. XX ст. базується на певному образі людини. Якщо антична філософія містить у собі образ людини розумної (*homosapiens*), середньовічна – образ особистості та гріховності людини (*persona, homoreccatorius*), філософія Нового часу – образ людини-ремісника (*homofaber*), то сучасність відкриває нам суттєво інший образ – людину космічну (*homocosmicus*), яка долає не лише етнічні, національні, державні, а й земні межі і прямує у Всесвіт.

Третій зріз – *аксіологічний*. Засвоєння космосу і в науково-технічному, і в міжнародно-правовому сенсі стикається з певними викликами, які мають ціннісний характер. Про це свідчить існуюча законодавча база – «Декларація правових принципів діяльності держав з дослідження та використання космічного простору», «Договір про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла» тощо. Ці нормативно-правові документи містять такі ціннісні концепти як «відповідальність», «співробітництво», «взаємодопомога», «добробут», «інтереси людства» тощо, над якими міркують різні праксеологічні напрямки сучасної філософії – комунікативна філософія (К.-О. Апель, Ю. Габермас), філософія відповідальності (Г. Йонас), філософія справедливості (Дж. Ролз) тощо. І таким чином проблематика космічного права може бути вписаною у сучасний філософсько-праксеологічний дискурс.

Четвертий зріз – *світоглядний*. Космічне право як сучасний феномен занурено у певну світоглядну ситуацію, яка має низку ознак. По-перше, космічність, яка пронизує діяльність не лише вчених (В. Вернадський, К. Ціолковський, О. Чижевський), а й філософів (П. Тейяр де Шарден), митців (К. Малевич, М. Чюрльоніс), композиторів (О. Скрябін, І. Стравінський). По-друге, холістичність, де ідея цілісності розкривається як органічне поєднання множинності, на тлі якого можуть виникати нові якості. По-третє, синергійність, оскільки у сучасному світі увага приділяється вірогідним, випадковим процесам, які впливають і корегують магістральні напрямки.

Нарешті, п'ятий зріз – *екзистенціально-прогностичний*. Засвоєння космосу має життєве значний характер не лише для сьогодення, а в більшій мірі для нашого спільного майбутнього. А звідси, базуючись на ідеях Г. Йонаса, можливі імперативи, що повинні обумовлювати існування міжнародного космічного права: по-перше, чини так, щоб наслідки твоєї діяльності узгоджувались з продовженням автентичного життя людей, Землі, Всесвіту; по-друге, чини так, щоб наслідки твоєї діяльності не були руйнівними для майбутньої можливості життя на Землі і у Всесвіті; по-третє, не завдавай шкоди умовам для беззастережного продовження існування на Землі і у Всесвіті.

Наукова фантастика як культурний код аерокосмічної галузі

УШНО Ірина канд. філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Аерокосмічний інжиніринг як одна з найдинамічніших галузей сучасної науки й техніки постійно перебуває в стані пошуку нових рішень, концепцій і технологічних підходів. Ця сфера передбачає безперервне оновлення технічних парадигм, формування нових інженерних стратегій та випереджальне мислення, що здатне проєктувати майбутні горизонти розвитку. Такий тип інтелектуальної діяльності неможливий без натхнення, дослідницької сміливості та стійких мотиваційних чинників, які запускають інноваційні процеси. Хоча значну роль у цьому відіграють економічні стимули: фінансування, матеріально-технічна база, можливості кар'єрного зростання – однак соціокультурний вимір мотивації нерідко виявляється більш впливовим, ніж зовнішні адміністративні чи матеріальні ресурси. Саме соціокультурні чинники формують спосіб мислення, уявлення про можливе і бажане, визначають силу професійної уяви, а відтак, і здатність генерувати нестандартні ідеї.

Сучасне цифрове суспільство створює надзвичайно складне культурне середовище, у якому переплітаються технологічні, інформаційні, ціннісні та символічні практики. У ньому формується і професійне мислення фахівців аерокосмічного інжинірингу. Саме тому дослідження культурних елементів, що становлять змістовну основу цього середовища, відкриває перспективи для глибшого розуміння мотиваційних механізмів, які впливають на ефективність інженерної діяльності. Одним із провідних таких чинників є наукова фантастика – унікальний культурний феномен, що водночас є формою мистецької творчості, простором технічної уяви, інтелектуальною лабораторією майбутнього та засобом соціальної комунікації.

У глобальному контексті аерокосмічна галузь стикається з поліцентричними викликами сучасності: проблемами національної та міжнародної безпеки, необхідністю реагувати на кліматичні зміни, оптимізувати енергетичні ресурси, модернізувати інфраструктури та забезпечити глобальну кооперацію між державами. Питання освоєння космосу неможливо вирішувати в межах однієї культури чи однієї держави, вони вимагають об'єднання інтелектуальних і технологічних зусиль людства. У цьому контексті пошук соціокультурних констант, здатних виступати уніфікуючими чинниками для фахівців різних країн, стає стратегічною необхідністю. Глобальна аерокосмічна спільнота об'єднує людей різних національностей, мовних груп і релігійних традицій, і тому потребує культурних форм комунікації, які позбавлені жорстких етнічних або ідеологічних рамок. Саме наукова фантастика формує спільну символічну мову та уявні моделі, що дозволяють інженерам мислити в одних координатах незалежно від їхньої культурної приналежності.

Передумови виникнення жанру наукової фантастики сягають глибокої давнини. Роздуми про множинність світів і потенційну різноманітність форм життя хвилювали багатьох мислителів античності, середньовіччя та раннього

модерну. Проте лише поодинокі автори наважувалися не просто філософськи міркувати, а й художньо описувати ірраціональний, невідомий і водночас безмежний феномен Космосу. У цьому криється одна з головних рис майбутнього жанру фантастики: здатність виходити за межі очевидного, конструювати світи, що не існують у реальності, та створювати образи, які повністю залежать від сили авторської уяви.

Фантастика постає як літературна форма, що народжується на перетині наукової думки, філософських припущень та естетичної уяви. Її поява свідчить не лише про розширення художніх можливостей, а й про народження нового типу мислення – мислення, здатного концептуалізувати невідоме, моделювати принципово інші форми буття та висувати питання, які виходять за межі доступного досвіду.

Наукова фантастика стає не лише джерелом натхнення, а й важливим механізмом культурного моделювання технічних можливостей. У добу модерну вона отримує новий імпульс розвитку завдяки стрімкому прогресу науки й техніки, які надають письменникам конкретні орієнтири для уявлення майбутнього. Інженерні винаходи, що раніше були лише інтелектуальними припущеннями, у модерні набувають матеріальної форми, а тому художня фантазія синтезується з технічною реальністю. Модерн породжує атмосферу очікування великих відкриттів, створює символічний простір для осмислення космосу як нового горизонту людської діяльності. У цей період фантастика формує перші уявлення про космічні подорожі, позаземні цивілізації, нові моделі штучного інтелекту та технічну еволюцію людства.

Постмодерн радикально розширює ці горизонти. Він створює середовище, у якому стираються межі між високою й масовою культурою, між серйозним і ігровим, між науковими прогнозами та художніми експериментами. Наукова фантастика постмодерної доби стає багатошаровою, жанрово гнучкою, концептуально сміливою і технічно деталізованою. Вона виходить за межі літератури, переходячи у кіно, комікси, мультфільми, відеоігри, VR-середовища, симулятори – і таким чином досягає глобальної аудиторії. У цьому культурному русі вже складно визначити, що виникає першим: фантастична ідея чи технічна інновація. Постмодерн створює враження, ніби фантастика випереджає науку й визначає образи майбутніх технологій задовго до того, як вони отримають матеріальне втілення.

У межах філософського аналізу наукова фантастика може бути розглянута як багатофункціональний феномен. Вона є неформальною платформою для міжнародної комунікації фахівців, оскільки її зміст апелює до універсальних категорій людського досвіду: освоєння простору, подолання меж, бінарності людина–технологія. Вона виступає каталізатором інновацій, оскільки здатна продукувати образи майбутнього, які інженери прагнуть перетворити на реальність. Вона також функціонує як амбасадор аерокосмічного інжинірингу, роблячи цю сферу зрозумілою та привабливою для широкої публіки, що важливо для формування суспільної підтримки, політичної волі й стратегічного фінансування галузі.

Таким чином, наукова фантастика постає не периферійною культурною формою, а важливим соціокультурним чинником, що визначає напрям розвитку аерокосмічного інжинірингу, впливає на мотивацію фахівців, формує глобальну професійну ідентичність та підтримує технологічну уяву суспільства. Її аналіз у контексті модерну й постмодерну дає змогу глибше зрозуміти, як культурне середовище визначає можливості технічного прогресу, формуючи вектори майбутнього в одній із найважливіших галузей людської цивілізації.

Глобальна інформатизація і гуманізм: трансформація парадигми через нові реалії

ОЛЕЩЕНКО Володимир, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Ірина УШНО

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Гуманістична парадигма, що сформувалася в епохи Ренесансу та Просвітництва, тривалий час ґрунтувалася на фундаментальному уявленні про гідність та автономію людини як раціонального і відповідального діяча. Ця класична автономія розумілася як безпосередня здатність самостійно визначати свій вибір. Однак сучасні цифрові середовища докорінно змінили умови, у яких ця свобода може бути реалізована, оскільки взаємодія людини зі світом відтепер відбувається через інтерфейси, алгоритми і системи, які виступають невидимими посередниками між наміром і результатом. Відтак, гуманізм у цифрову епоху не може зводитися лише до прославлення абстрактної «вільної волі»; він мусить описувати, як саме середовища та інструменти формують умови для дії, і як людина може зберігати оглядність та контроль за цих нових обставин. Автономія перестає бути виключно властивістю індивідуального суб'єкта і перетворюється на характеристику зв'язки «людина + система». Її якість залежить від здатності користувача розуміти логіку інтерфейсу, бачити обмеження алгоритмів і втручатися в системні процеси там, де ціна помилки особливо висока.

На початках становлення інтернету панувало відчуття виходу на принципово новий рівень свободи комунікації, але згодом ця стихія була зібрана у кілька великих платформ, де саме алгоритмічний порядок ранжування, а не хронологічна послідовність, визначає видимість інформації. Одним із найяскравіших прикладів цього є інформаційні стрічки, чия логіка побудована на алгоритмічному відборі, а не на прозорості. Для відновлення контролю, автономія має реалізуватися через конкретні механізми: це вимагає повернення простого перемикача між «свіжим» і «рекомендованим» порядком стрічки, що відновлює часову послідовність, а також запровадження лаконічних позначок із поясненням причин появи того чи іншого матеріалу, що створює основу для критичного ставлення. Крім того, оскільки алгоритми зазвичай підсилюють вже знайоме, закріплюючи «інформаційні бульбашки», необхідне передбачення механізмів швидкого доступу до альтернативних точок зору чи

контраргументів, що слугує практичним інструментом огляду, який зменшує ризик маніпулятивної селекції.

Сучасне уявлення про автономію вимагає чітко окреслених меж автоматизації, що ґрунтуються на принципі контекстності. Оскільки алгоритми пропонують готові підказки та рішення, людина має зберігати контроль у критичних точках. Якщо дія має високі наслідки, інтерфейс повинен не просто попередити, а детально пояснити, що саме буде змінено, і дати можливість скасування результату. Так само, коли система генерує підказку з низькою впевненістю, вона повинна пропонувати користувачеві перейти у «ручний режим» – своєрідний «сповільнювач», який переводить мислення на зважений рівень. Не менш важливим є управління увагою, оскільки постійні нотифікації змушують людину перебувати у режимі нескінченної реакції, знищуючи здатність до концентрації. Системи повинні надавати користувачеві інструменти для гнучкого керування: можливість об'єднувати повідомлення у пакети та легко вмикати «режим тиші», що є необхідною умовою для відповідального використання власної уваги.

Автономія неможлива без прозорості у роботі даних і моделей. Сучасні сервіси часто приховують свої механізми, створюючи хибну ілюзію точності, тоді як будь-яка модель має межі застосування, упередження та рівень невизначеності. Це вимагає введення коротких і доступних «легенд» поруч із важливими підказками, що містять інформацію про враховані змінні та обмеження моделі. Крім того, необхідні сигнали невпевненості системи, які у ситуаціях низької достовірності прямо пропонують «ручний режим», переносючи відповідальність за фінальне рішення назад до людини.

Радикальна трансформація гуманізму також пов'язана зі зміною поняття ідентичності: класичний цілісний суб'єкт поступився місцем багаторівневій і контекстуальній особі (працівник, друг, гравець). Оскільки дії, виконані у цифровому просторі, мають реальні соціальні наслідки, автономія вимагає інструментів для керування цими множинними ідентичностями, включаючи розділення ролей на рівні профілю та механізми оскарження помилкових атрибутів. Це є новою формою захисту людської гідності. У сфері публічної розмови ідеал вільної дискусії переноситься на рівень технічної архітектури, яка має забезпечувати видимість контрастних позицій. Гуманізм тут означає створення умов, де користувач має можливість бачити аргументи на заперечення власної позиції, що розвиває критичний вимір автономії.

У праці та освіті відбувається зміна фокусу: від накопичення знань до формування здатності судити й діяти у складних умовах. Людина стає постійним коректором і співтворцем цифрових процесів, а гуманізм постає як культура практичного судження – вміння бачити межі інструментів і брати на себе відповідальність за коригування. Кінцеве випробування цих принципів – космос та критична інфраструктура, де автономія виявляється як властивість зв'язки «людина + система» в умовах затримки зв'язку та високої ціни помилки. Досвід «космічного гуманізму» доводить: гідність зберігається там, де системи дають людині змогу зрозуміти логіку своїх дій і взяти на себе відповідальність

за перевірку у критичні моменти. Таким чином, гуманізм у ХХІ столітті є дисципліною створення середовищ, де рішення залишаються перевірюваними, дії оглядними, а відповідальність людини не розчиняється у складності системи. Людська гідність прочитується безпосередньо з того, як організована дія в цифровому просторі.

Секція І. Філософія та освіта у системі соціогуманітарного знання

Академічна доброчесність: морально-правова примусовість

ПРОЦЕНКО Ольга, д-р філос. наук, професор, зав. кафедри філософії та суспільних наук,

ГОРДЕЮК Алла, канд. юрид. наук, доцент кафедри права

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Незважаючи на складні сучасні українські реалії, вважаємо, що саме час усвідомити велику значущість вищої освіти і дотримуватися в цьому напрямку поваги до прав та громадянської гідності людини. Визначати статус освіти в цьому процесі можна з різних підстав, але головною виступає її неперевершена роль в трансляції ціннісного функціонування освіти, як самоцінного соціального феномена і процесу, що безпосередньо впливає на всі інші феномени і процеси у суспільстві.

Запорукою якісної професійної підготовки та виховання у закладах вищої освіти є система забезпечення академічної доброчесності, що функціонує та передбачає дотримання здобувачами вищої освіти та науково-педагогічними працівниками загальноприйнятих стереотипів вчинків та дій в слідуванні вимогам моралі і законам права, розроблених світовою спільнотою щодо засвоєння академічної культури та етичної нормативності.

У словнику української мови термін «доброчесність» визначається як «висока моральна чистота» певної особи. Синонімічними щодо поняття «доброчесності» стають розповсюджені «моральність», «порядність», «добропорядність». Всі ці терміни характеризують моральні якості людини і зазвичай безпосередньо не підпадають під вплив правового законодавства. Що стосується поняття, то академічна доброчесність позначається як сукупність правил, норм, щодо культури поведінки соціального суб'єкту в межах окремих формальних ситуаціях стосовно організації вищої освіти, вимоги до колективного суб'єкту в закладах з вищої освіти та на ринку праці, до осіб, що займаються навчальною, викладацькою та науковою творчою діяльністю. Тож на сьогодні вимоги до морально-етичної поведінки певних осіб в академічному середовищі потребують морально-правової регуляції, як визначеної примусовості в процесі реалізації освітніх програм як на державному, так і локальному рівнях. Отже, у ч. 1 ст. 42 Закону України «Про освіту» та п. 1(2) ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» прописано поняття академічної доброчесності таким чином «академічна доброчесність» – це сукупність етичних принципів та визначених законодавством України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та (або) наукових (творчих) досягнень. У такому випадку, норми моралі, які є у суспільстві на певних етапах розвитку культури та цивілізації в якості *Lex non scripta* (не писаних норма) трансформуються у відповідній сфері в норми *Lex scripta*, тобто у правила поведінки як сукупності певних вимог, що встановлені, насамперед, державою з метою обмеження

поведінки людини в певних закладах освіти в статусі нормативних актах на національному рівні (Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», законодавством про інтелектуальну власність тощо), а також ЗВО на локальному рівні.

На відміну від адміністративного права, академічна доброчесність синтезуючи морально-правову примусовість поведінки, має безпосередню спрямованість на імперативність так званої прикладної етики, тобто стає різновидом будь якої конкретної практичної діяльності. В трансляції академічної доброчесності, етична спрямованість виступає посередником у трудовій, професійній, просвітницькій та в організаторсько-управлінській діяльності. Нормативність прикладної етики в формуванні феномену академічної доброчесності стає дотичною відкритих, публічно представлених в стосунках між співробітниками закладу вищої освіти фундаментальних проблем, які існують в форматі дилеми, де кожне із взаємовиключних рішень підпадає під моральну аргументацію. В таких ситуаціях оголюється внутрішньо особистісний механізм раціонального досягнення боротьби мотивів, які попереджують прийняття морально усвідомленого рішення. Разом з тим, засіб прийняття рішення теж стає публічним, процесуально оформленим, який частіше здійснюється завдяки особливим етичним комітетам або наглядовим комісіям.

В Національному аерокосмічному університеті «Харківський авіаційний інститут» (далі – НАУ ХАІ) згідно до законодавства про вищу освіту розроблені положення, які регламентують академічну доброчесність на локальному рівні, що входять у систему нормативних документів даного ЗВО. Зокрема це: Положення про комісію з академічної доброчесності у ред. від 01.09.2023 р., Положення про академічну доброчесність від 21.06.2019 р., Кодекс академічної доброчесності від 01.09.2023 р., Положення про групу сприяння академічній доброчесності від 01.09.2023 р.

Зокрема у Кодексі академічної доброчесності НАУ ХАІ (далі – Кодекс) прописано, що він разом з іншими нормативними документами Університету з питань організації освітнього процесу, наукової діяльності, забезпечення етичної поведінки та академічної доброчесності, є частиною внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти з переліком настанов і цінностей, дотримання яких представниками університетської спільноти (всіма працівниками, що задіяні в освітньому, науковому процесах, і здобувачами освіти) є обов’язковим як на території НАУ ХАІ, так і поза нею.

Метою Кодексу є: «забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в Університеті; формування академічних цінностей та високої академічної культури у учасників освітнього процесу; утвердження у учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності та відповідальності; забезпечення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів; розвиток права учасників освітнього процесу на академічну свободу та права Університету на

інституційну автономію; підвищення позитивного іміджу та ділової репутації Університету в вітчизняному та європейському освітньому просторі» [3].

Отже, у системі забезпечення якості освіти академічну доброчесність слід позиціонувати як принцип, що означає основні стандарти етичної поведінки і моральних цінностей для всіх учасників освітнього процесу. У свою чергу академічна доброчесність базується перш за все на певних загальних положеннях суспільної моралі та комунікативної компетенції, а саме: толерантності, відповідальності, справедливості, партнерстві, миролюбстві, тобто принципах, якими мають керуватися члени університетської спільноти як гідні громадяни держави. Важлива роль в функціонування академічної доброчесності відводиться вимогам індивідуальної моралі, що безпосередньо пов'язана з комплексом вчинків та манер у міжособистісному спілкуванні. Саме вони здійснюють морально-психологічну атмосферу в відносинах учасників освітнього процесу. Середи головних можна зазначити наступні: **чесність та прозорість** – надання будь-якої правдивої інформації в межах законності, не допущення будь-яких форм обману, брехні, шахрайства, крадіжки або інших форм нечесної поведінки в навчальній і науковій діяльності, чесна, відверта поведінка, яка в жодному разі не допускає висування свідомо неправдивих тверджень; **достойність** – неупереджене ставлення учасників освітнього процесу один до одного, об'єктивне, прозоре та незалежне оцінювання результатів кожного стосовно його професійних обов'язків, навчальної та дослідницької діяльності; **правдивість** – існування в університетському середовищі атмосфери взаємоповаги, що заохочує вільний обмін ідеями та інформацією, сприяє співпраці й творчості, вільному продукуванню нових ідей, створенню середовища неприпустимості привласнення результатів діяльності інших осіб та підризу репутації учасника освітнього процесу; **ввічливість та делікатність** – виявлення гідності та поваги як до себе, так і до інших, незалежно від статі та статусу, а також розуміння нових, різносторонніх, іноді протилежних думок та ідей, уникнення зловживань посадовим становищем виборними чи призначеними представниками університетської громади, сумлінне виконання взятих на себе зобов'язань, протистояння будь-яким формам дискримінації, ганебним вчинкам, негативному впливу інших осіб, здатність брати на себе відповідальність за результати своєї діяльності. Моральні вимоги, що складають академічну доброчесність функціонують тільки поруч з **законністю** – дотримання у своїй діяльності учасниками освітнього процесу норм чинного законодавства України, в тому числі нормативних актів, чинних в ЗВО, а також стимулювання до цього інших [1; 3].

У законодавстві про освіту та Кодексі НАУ ХАІ принципи академічної доброчесності визначаються як загальні морально-правові принципи, які прописані у нормативних актах. Тобто на сьогодні у сфері освіти взагалі, зокрема вищої освіти, відбувається процес інтеграції морально-етичних норм з законами права та метою забезпечення якості освіти у державі, втілення високої культури спілкування учасників освітнього процесу в їх професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бойченко Н.М. Етичні цінності сучасної університетської освіти: філософська рефлексія./Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеню доктора філософських наук, Київ, 2016, 35с.
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (редакція від 31.10.2025). – URL:<https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 22.10.25).
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII (редакція 22.09.2025). – URL:<https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 22.10.25).
4. Кодекс академічної доброчесності Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут»: затверджено Вченою радою Національного аерокосмічного університету «ХАІ», протокол № 1 від 23.08.2023 р. Режим доступу. – <http://khai.edu.ua/university/normativna-baza/polozeniea1/polozhennya-yaki-regulyuyut-poryadok-zdiysnennya-osvitnogo-procesu/kodeks-akademichnoi-dobrochesnosti/>
5. Академічна доброчесність : навч-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти, галузь знань 081 Право [Електронне видання] / уклад. Харитонов О.І., Ульянова Г.О., Кирилюк А.В. та ін.; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. – 74 с.
6. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.22 № 2811-IX. – URL. <https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення 25.10.25).

Провідні напрями удосконалення соціально-гуманітарної підготовки в контексті євроінтеграції

*ВОРОНОВСЬКА Людмила, канд. філос. наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України, м. Черкаси*

У сучасних умовах динамічних суспільних трансформацій та активізації євроінтеграційних процесів особливої актуальності набуває проблема удосконалення соціально-гуманітарної підготовки майбутніх фахівців. Освіта в Україні поступово орієнтується на європейські стандарти, що передбачають не лише професійну компетентність, а й високий рівень громадянської, морально-етичної та культурної свідомості. Формування гуманітарного світогляду стає ключовою умовою інтеграції українського суспільства в європейський освітній та ціннісний простір.

Соціально-гуманітарна підготовка виступає фундаментом розвитку критичного мислення, толерантності, правової культури, розуміння прав людини та демократичних принципів. Проте сучасна система освіти стикається з низкою викликів: фрагментарністю гуманітарного компонента у навчальних програмах, недостатньою міждисциплінарністю, слабким зв'язком теоретичних знань із практикою європейського громадянства.

В умовах повномасштабної війни, яку веде Україна за свою незалежність, територіальну цілісність і європейський вибір, соціально-гуманітарна підготовка набуває нового змісту. Вона стає не лише освітнім, а й світоглядним та ціннісним чинником, що формує громадянську зрілість, патріотизм, відповідальність за долю держави. Гуманітарна освіта сьогодні має сприяти консолідації суспільства, протидії дезінформації, формуванню національної ідентичності та розумінню європейських принципів свободи, гідності та солідарності.

Війна поставила перед освітньою системою низку завдань, серед яких – осмислення нових морально-етичних викликів, збереження гуманістичних орієнтирів, переосмислення ролі людини, культури та духовності в умовах глобальної нестабільності. Соціально-гуманітарна підготовка має не лише відтворювати академічні знання, а й формувати здатність до стійкості, етичної рефлексії, діалогу між культурами та націями.

Саме тому удосконалення соціально-гуманітарної підготовки в Україні вимагає комплексного підходу – інтеграції національних освітніх традицій із європейськими цінностями, оновлення змісту гуманітарних дисциплін відповідно до викликів воєнного часу та перспектив відновлення держави. У цьому контексті надзвичайно важливим є пошук ефективних напрямів розвитку гуманітарної освіти, здатної забезпечити не лише інтелектуальне, а й духовне відродження українського суспільства на шляху до Європи.

Освітній процес на даному етапі є досить залежним від політичних, соціально-економічних і культурних чинників, які загалом характеризують людське суспільство у відповідний історичний період розвитку. XXI сторіччя закріплює за собою перехід до інформаційно розвиненого суспільства, а освіта й соціально-гуманітарна підготовка виступають маркерами людяності та розвитку гуманності. Як уже зазначалося, цілий ряд документів висувують вимоги до випускників закладів вищої освіти, які мають бути наділені не лише фаховими знаннями, а й умінням використовувати їх у професійному середовищі та повсякденному житті; орієнтуватися в процесах, що виникають і оновлюються майже щодня; вміти систематично оновлювати й удосконалювати власні фахові здобутки; самостійно вирішувати складні політичні, економічні, соціальні, культурні проблемні питання сучасного суспільного процесу.

У цьому сенсі освіта та освітній процес є специфічним цементуючим елементом, який сполучає в єдину цілісність не лише той чи інший конкретний соціокультурний простір, але й гарантує комунікативну та етико-аксіологічну єдність людства. Ця єдність може бути описана як певний континуум, в якому шляхом творчої реалізації потенціалу кожної окремої особистості досягається сумарний результат, який має відношення до суспільства в цілому [5, с. 136].

Історичний досвід переконує, що кінцевою метою освіти у вищій школі є людина, її внутрішній світ та здоров'я – духовне, інтелектуальне, фізичне. Виховувати свідому особистість в людині, пробуджувати і культивувати у ній найвищі духовні цінності та чесноти – ось що повинно бути в центрі уваги теорії і практики вищої освіти. Отже, основний ціннісний орієнтир у діяльності закладів вищої освіти – особистість студента, його людський потенціал – духовно-моральний, інтелектуально-творчий, фізичний [3, с. 222].

Як зазначає відомий філософ сучасності В.П. Андрущенко: «Гуманізація вищої освіти – поняття багатовимірне. Воно охоплює зміст освіти, способи її здобування, безпосередні й контекстуальні системні завдання її, кінцеву мету освіти, міру доступності, можливість особи у будь-який час розпочати певний освітній цикл і припинити його, а потім знову відновити його тоді, коли їй зручно, тощо. Важливим моментом гуманізації вищої освіти має стати не тільки

розвиток особистості, яка здобуває освіту, а й розвиток того соціального середовища, в якому вже почала застосовувати знання зазначена особистість, або в якому вона ще тільки почне працювати після здобуття освіти. Однак перед тим, як охарактеризувати складові поняття гуманізації вищої освіти, необхідно з'ясувати його сутність. А для цього потрібно визначити поняття «освіта», «гуманізація» та «гуманізм» у вузькому і більш широкому розумінні» [1, с. 16 – 21]. Крім цього, на нашу думку, варто розглядати гуманізацію не як ізольоване поняття з його похідними або дотичними поняттями, а в єдності культурно освітнього поля.

Гуманітарна освіта є процес гуманоцентричного та культуроцентричного навчання і виховання, який має на меті засвоєння людиною цінностей культури, що складають ядро її світогляду, є невід'ємною складовою переконань і допомагають відповідати на питання «Як жити?». Гуманітарна освіта повинна вирішити два головних завдання: 1) виживання людства в цілому; 2) якомога повне задоволення потреб в освіті окремої людини з метою найповнішої реалізації її здібностей та власної життєвої мети [4]. Для вирішення першого завдання необхідно формування принципово нового світогляду, який повинен включати усвідомлення людства як цілісної системи та необхідність гармонійної взаємодії людства і природи, тобто вимагає поглибленого діалогу культур та екологічного виховання. Друге завдання повинно бути підпорядковане першому, а тому вимагає певною мірою соціальної інженерії, тобто потрібне обережне формування мотиваційної сфери та ціннісних орієнтацій людини.

У процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу, які сприяють злиттю культури, науки і природи, студенти засвоюють систему базових загальнолюдських (духовно-моральних, історичних та культурно-гуманітарних) пріоритетів і цінностей, зокрема любов як принцип буття, сенс здорового способу життя людини, її місце та ціль у житті, саморозвиток та самовдосконалення, почуття обов'язку, свобода творчості [2, с. 3 – 4].

Навчальний процес, який здійснюють кафедри гуманітарних та соціально-гуманітарних дисциплін, організований із урахуванням можливостей сучасних інноваційних технологій навчання та орієнтується на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін у соціально-культурній сфері. Для цього необхідно навчити осмислено читати, слухати, аналізувати, лише тоді студент пізнає, навчається, експериментує, набуває усних і письмових навичок мовлення. Це є ідеальними умовами для формування мисленнєвих та мовленнєвих механізмів. Таким чином, у молоді формується й розвивається система взаємостосунків суб'єкт – суб'єктної взаємодії.

Ключова роль у задоволенні ідеї реформування системи вищої освіти в Україні належить викладачу. Суттєвою передумовою оптимізації освітнього простору є активна участь в інноваційних процесах, оскільки останні орієнтовані на якісну зміну системи освіти. Ефективність і специфіка взаємодії

у системі «студент – викладач» зумовлюється ланкою компонентів, які належать до індивідуально-психологічних особливостей і властивостей особистості. Здатність викладача до психолого-педагогічних впливів, необхідного рівня вмінь до психологічного розв'язання навчальних ситуацій у процесі навчання, передбачення наслідків власних дій та ситуативних проявів, зважаючи на рівень особистісного розвитку студентства, унеможливорює безвідповідальне ставлення до вивчення предметів соціогуманітарного циклу у вищих навчальних закладах будь-якого спрямування. Основне завдання сучасного викладача вищої школи – навчити вчитися, створити атмосферу відповідальності, спрямувати кожного студента до свідомої самопідготовки.

Самостійна робота визнана науковцями як найбільш продуктивна й актуальна форма, метод, прийом, засіб, умова, навчальна діяльність тощо. Вона виходить за межі аудиторії, але є зручною й логічною формою управління та самоуправління самостійною навчально-пізнавальною діяльністю студентів, а також складовою частиною навчально-виховного процесу, яка істотно впливає на ефективність і результативність.

Системний аналіз літератури дозволяє стверджувати, що сьогодення вимагає від викладача радикального оновлення змісту освітнього матеріалу, зміни підходів і парадигм, створення нових моделей навчання, які забезпечуватимуть розвиток професійних умінь та спонукатимуть до самовдосконалення набутих компетентностей та адекватного їх застосування. Тим часом динамічність розвитку освітніх технологій подарувала нам таке їх різноманіття, що система викладання поступово набуває нових рис, де превалюють насамперед методи і прийоми, що передбачають активну участь студента у процесі опанування навчального матеріалу.

Загалом, повернення гуманітарним дисциплінам функції базових і фундаментальних у моделюванні вищої освіти дозволить уникнути остаточних втрат у духовній та інтелектуальній сфері.

Так, у філософсько-педагогічній думці новітнього часу – як зарубіжній, так і вітчизняній – сформувалася позиція щодо функцій гуманітарної освіти в інформаційному суспільстві:

- готувати людину до життя за межами професії, оскільки динаміка розвитку соціуму диктує необхідність професійних змін протягом життя;
- готувати представників різних професій до соціального спілкування, що диктує необхідність пріоритетної орієнтації молоді на загальнолюдські цінності, моральну відповідальність, яка дасть можливість розуміти одне одного заради ефективного вирішення суспільних проблем;
- сприяти формуванню позитивної особистісної філософії, здатності до самоорганізації, підвищення загальної культури студентів;
- здійснювати підготовку нового покоління до життя в полікультурному суспільстві, заснованому на принципах демократії та ідеалах суспільної злагоди й соціальної справедливості.

Таким чином необхідними орієнтирами у викладанні циклу соціально-гуманітарних дисциплін в Україні у контексті підготовки майбутніх

спеціалістів мають бути: проведення державою ефективної соціально-гуманітарної політики, що забезпечуватиме дієву реалізацію стратегії соціально-гуманітарної підготовки; оновлення державного стандарту сучасної мовної освіти, що дасть змогу піднести соціально-гуманітарну підготовку на якісно новий рівень; консолідацію зусиль науковців, педагогів, що мають бути спрямовані на розв'язання актуальних завдань соціально-гуманітарної підготовки; упровадження перспективних освітніх технологій.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть (Спроба прогностичного аналізу) / В. Андрущенко // Вища освіта України. 2001. №1. С. 11–17.
2. Балл Г.О. Гуманістичні засади педагогічної діяльності / Балл Георгій Олексійович. К.: Педагогіка і психологія, 1994. С. 3–4.
3. Манько В.М., Манько А.В. Тенденції розвитку вищої освіти України та США / В.М. Манько, А.В. Манько // Вища освіта України. 2013. №3. Дод.1. Темат.

Освіта майбутнього: філософські засади персоналізації через технології розширеної реальності

ЗАЯРНИЙ Олексій, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Світлана ШИРОКА

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Сучасна освіта переживає фундаментальні трансформації під впливом цифровізації та розвитку інтелектуальних технологій. В умовах глобального соціуму стає очевидним, що традиційні моделі навчання, орієнтовані на стандартизований підхід, не відповідають зростаючим потребам особистості. Це може бути потреба в самореалізації, розвитку критичного мислення, гнучкості навчальної траєкторії та емоційно-ціннісному залученні до процесу навчання. Як рішенням та водночас одним із провідних напрямів освітніх змін є персоналізація навчання, яка спирається не лише на дидактичні, а й на філософські засади – повагу до унікальності суб'єкта, свободу вибору та аксіологічні орієнтири гуманістичного розвитку.

Технології доповненої та віртуальної реальності (AR/VR) відкривають нові можливості для реалізації персоналізованого навчання. Поєднання VR/AR із адаптивними системами дозволяє створювати освітні середовища, де навчальний контент підлаштовується під індивідуальні потреби студента, формуючи його унікальну освітню траєкторію [1]. Це сприяє розвитку когнітивного інтересу, підвищенню мотивації та кращому засвоєнню складних понять. Але персоналізація за допомогою алгоритмів може призвести до ризику редукції особистості до цифрового профілю. Також впровадження VR у вищій освіті пов'язане з низкою етичних викликів: від захисту даних і забезпечення психологічної безпеки студентів до проблеми автономії у процесі прийняття рішень [2]. Тобто постає питання: чи здатне «персоналізоване навчання» зберегти простір для свободи вибору (автономії), чи воно формуватиме «оптимальний маршрут», обмежуючи розвиток критичного мислення.

Водночас AR/VR може стати засобом подолання освітньої нерівності, надаючи доступ до досвіду, який у реальному житті недосяжний: від віртуальних лабораторій до історико-культурних реконструкцій. Але відсутність єдиної методології та висока вартість впровадження створюють бар'єри, що можуть посилити розрив між різними групами студентів [3]. Отже, рівність доступу до інноваційних освітніх практик є одним із ключових етичних орієнтирів майбутньої освіти.

Онтологічний вимір проблеми полягає у формуванні нової «багатошарової реальності», де фізичний та цифровий світи взаємодіють і створюють простір для пізнання. У цьому контексті AR/VR не можна зводити лише до інструментів; вони постають як середовище буття, що формує нові ціннісні та екзистенційні практики.

Філософія освіти майбутнього має розглядати AR/VR не лише як технологічний ресурс, а як культурно-ціннісний простір. Це передбачає вироблення принципів етичного дизайну освітніх середовищ, у яких технологія не витісняє людину, а підсилює її автономію та креативність. Тобто фокусуватися не лише на контролі та навчанні, а й давати студенту можливість корегувати навчальний вектор. А аспект креативності буде підвищуватись завдяки технології AR/VR, яка дає змогу залучати більший спектр відчуттів студента в формі, яка є більш повсякденною та інтуїтивною. Завдяки цьому у студента зменшується комунікативний бар'єр з системою, що дозволяє вільно використовувати систему та повністю залучатися в процес. Наприклад, якщо VR система передбачає навчання студента особливостям роботи зі станком або стандом, то, за використання шолому з шістьма ступенями свободи та керування, наближеного до базового управління руками. Тобто зменшується складність інтерактивної взаємодії користувача із віртуальним середовищем, а тривалість повного залучення (коли між студентом та системою повністю відсутні конфлікти комунікації) може бути впродовж всієї сесії. Це дозволяє студенту в більш імерсивному та швидшому вигляді здобувати необхідні компетенції та надалі використовувати їх на реальній практиці.

Отже, персоналізація навчання через AR/VR – це не просто інновація у сфері педагогіки, а нова освітня парадигма. Вона поєднує філософські орієнтири гуманізму з можливостями цифрових технологій. Тобто долучає передові технології до потреб в сучасному розвитку студентів, створюючи умови для формування унікального досвіду кожного студента. Цей підхід дозволяє створити умови набуття досвіду студентами, коли немає доступу до реальних лабораторій. Але водночас ця перспектива вимагає критичного осмислення – від етики даних до проблеми соціальної справедливості. Освіта майбутнього можлива лише як синтез технологій та цінностей, що забезпечить розвиток людини у складному світі глобального соціуму.

Список використаних джерел:

1. Marienko M. V., Nosenko Y. H., Shyshkina M. P. Personalization of learning using adaptive technologies and augmented reality. Cornell University arXiv, Proceedings of the 3rd International Workshop on Augmented Reality in Education, 2021. P. 341-356.

2. Prokopenko O., Sapiński A. Using Virtual Reality in Education: Ethical and Social Dimensions. *E-Learning Innovations Journal*, 2024. P. 41-62.
3. Соколюк О.М. Вплив VR/AR на технології навчання й освітянські практики. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 2022. P. 108–116.

Цифрова освіта і трансформація гуманістичних цінностей

НАУМОВА Аліна, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Світлана ШИРОКА

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Штучний інтелект (ШІ) сьогодні є одним із найвпливовіших чинників розвитку сучасного суспільства. Його інтеграція в освітню сферу відкриває нові можливості для навчання, досліджень та формування особистості, але водночас породжує низку етичних, філософських і соціокультурних питань.

Використання штучного інтелекту у навчальному процесі змінює не лише методику викладання, а й саму концепцію освіти. Традиційна модель, у якій викладач виступав основним джерелом знань, поступово перетворюється на систему взаємодії між людиною і технологією. Сьогодні студенти можуть користуватися інтелектуальними платформами, які аналізують їхні індивідуальні потреби, пропонують адаптивні завдання, допомагають повторювати матеріал та готують персоналізовані навчальні плани.

Такі зміни сприяють підвищенню ефективності навчання, розвитку самостійності та критичного мислення. Завдяки системам на основі ШІ студенти можуть отримувати миттєвий зворотний зв'язок, а викладачі – аналітичні дані про успішність і темп засвоєння матеріалу. Це дозволяє перейти від масової освіти до індивідуалізованого підходу.

Проте, попри очевидні переваги, застосування штучного інтелекту в освіті породжує і серйозні виклики. Найважливішим серед них є ризик втрати гуманістичної сутності навчання. Освіта – це не лише передача знань, а й процес виховання особистості, розвитку моральних і духовних цінностей. Машини здатні аналізувати дані, але не можуть навчити співчуття, етичної відповідальності чи естетичного сприйняття світу.

Філософія освіти наголошує, що знання без морального виміру може стати небезпечним. Саме тому інтеграція ШІ повинна супроводжуватися переосмисленням ролі викладача. Викладач залишається носієм культурного досвіду, наставником і моральним орієнтиром для студента. Штучний інтелект може допомогти, але не здатен замінити живе людське спілкування, яке формує світогляд і цінності.

Крім того, виникає питання про доступність нових технологій. Не всі навчальні заклади мають технічні та фінансові ресурси для впровадження інтелектуальних систем. Це створює нову форму освітньої нерівності, яка може посилити соціальні розриви між різними групами населення.

З точки зору філософії, важливо зберігати баланс між раціональною та духовною складовими освіти. Технологічний прогрес повинен служити людині, а не навпаки. Розвиток штучного інтелекту має підкріплювати гуманістичну

мету освіти – формування вільної, мислячої, творчої особистості, здатної до морального вибору.

Підсумовуючи, можна сказати, що штучний інтелект є потужним інструментом, який здатен змінити освітній процес на краще. Проте його впровадження потребує усвідомленого підходу, філософського осмислення та збереження людських цінностей. Тільки тоді технології сприятимуть не лише підвищенню ефективності навчання, а й розвитку духовного потенціалу людини, яка залишатиметься головним творцем і метою освіти.

Список використаних джерел:

1. Широка С. І., Більчук Н., Півень Г. Е. Dehumanization in the digital educational process: the experience of socio-philosophical reflection // *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. – 2023. – Вип. 47. – С. 163–170. – Режим доступу: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/47_2023/21.pdf

Істина як метафізичний жарт в епоху когнітивного абсурду

ЧМІХУН Світлана, канд. філос. наук, доцент,

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

ПРОЦЕНКО Світлана, канд. географ. наук, доцентка

Київський національний університет будівництва та архітектури

*«Мислити – означає виносити істину на суд власної доброчесності»
(умовна формула сучасної епістемології)*

Проблема істини супроводжує історію філософії від її витоків. У класичній традиції вона мислилася як те, що має стійкість, об'єктивність і нормативність. Однак сучасність відкрила парадоксальну ситуацію: істина залишається необхідною, але структури, які забезпечували її можливість, зазнали руйнування. Світ, у якому ми живемо, позначений надлишком даних, нестабільністю джерел знання та фрагментацією комунікації – і саме це створює умови, коли істина все частіше постає не як субстанція, а як ефект. Саме тому теза про «метафізичний жарт» не є легковажною метафорою. Вона позначає той тип філософської ситуації, у якій класичні інструменти встановлення істини перестають працювати, а нові – ще не сформовані. І в цьому проміжному режимі істина набуває характеру парадоксальної гри: вона потрібна, але її статус більше не очевидний; вона шукається, але шукати її доводиться в умовах, які не гарантують нічого, окрім мнемонічного шуму.

Сучасна епістемічна ситуація визначається тим, що істина більше не корелює безпосередньо з фактом. Сам факт – уже не даність, а результат селекції, технічної фільтрації й алгоритмічного ранжування. Отже, замість питання: «Чи істинне твердження?», ми змушені ставити питання іншого порядку:

- «Як і за яких умов воно стало видимим?»
- «Хто керує механізмами його циркуляції?»
- «За якою логікою воно набуло статусу знання?»

Перехід від істини як відповідності до істини як функції інформаційного середовища є фундаментальним зрушенням. У ньому і полягає новий тип абсурду – не хаотичного, а технологічно впорядкованого. Абсурд полягає не в

тому, що істина відсутня, а в тому, що критерії її видимості не збігаються з критеріями її обґрунтованості.

Щоб зрозуміти природу сучасної кризи, необхідно визнати, що поняття істини ніколи не було статичним.

В античній парадигмі істина (*алетейя*) розумілася як неприхованість, як буття, що виходить із забуття та відкриває себе тому, хто здатний бачити. Середньовічна схоластика надала їй божественну гарантію, зробивши істину співмірною розуму в тому сенсі, що людський інтелект здатен досягати порядок творіння, встановлений Богом. Модерн, починаючи з картезіанського сумніву, змістив акцент із буття на пізнання, відкривши питання про умови можливості достовірного знання та зробивши суб'єктивність його головним критерієм.

Вирішальний поворот настав у ХІХ столітті, коли прозвучала думка про те, що те, що ми називаємо «істиною», є не більше ніж «рухомою армією метафор, метонімії і антропоморфізмів» (це справді Ніцше!), які втратили свою чуттєву силу та сприймаються як об'єктивні. Це стало першою чіткою вказівкою на її жанрову природу – на те, що істина завжди історична й залежна від форм символічного упорядкування світу.

Психоаналіз показав, що суб'єкт не є господарем власної мови, будучи втягнутим у несвідомі структури бажання; структуралізм продемонстрував залежність сенсу від імперсональних систем знаків; деконструкція поставила під сумнів саму метафізику присутності, на якій трималася класична концепція істини. У цьому контексті істина постає не як наперед задана сутність, а як ефект породження всередині мови та дискурсивних практик.

Аналіз механізмів влади у ХХ столітті додав ще один вимір: виробництво істини нерозривно пов'язане з інституційними структурами, які її санкціонують, відтворюють і поширюють. Отже, стався фундаментальний зсув: істина перестала бути метою пізнання як одкровення і перетворилася на продукт пізнання як діяльності, що регулюється певними правилами – правилами, які самі по собі не є істинними чи хибними, а лише ефективними чи неефективними в межах конкретної епістеми.

У цьому контексті концепт «метафізичного жарту» набуває своєї строгої теоретичної форми. Він не є синонімом омани чи обману. Омана передбачає можливість її виправлення, повернення до істинного стану речей. Жарт же – це щось складніше. Це форма буття, яка уникає однозначної фіксації, структура, яка, будучи раціонально вибудованою, виявляє принципову неадекватність раціонального підходу до онтологічних підстав. Це жест, у якому буття ніби підморгує пізнаючому суб'єкту, пропонуючи йому взяти участь у грі, правила якої постійно змінюються, а приз – сама Істина – виявляється химерою.

Філософська іронія німецьких романтиків, для якої світ поставав як нескінченне становлення, вже несла в собі зародок цього розуміння. Однак у ХХ столітті ця іронія набула трагічних і водночас абсурдних рис. Філософія абсурду чітко зафіксувала розрив між вродженою людською жагою сенсу, порядку та ясності – і безмовною, байдужою ірраціональністю світу. Метафізичний жарт народжується саме в цій щілині. Він полягає в тому, що

людина, будучи частиною цього абсурдного світу, продовжує шукати в ньому логіку та вищий сенс, подібно до актора, який, знаючи, що грає у п'єсі, все ж таки сподівається, що його монолог призведе до реальної зміни декорацій.

Цей жарт має подвійну природу. З одного боку, це жарт буття по відношенню до людини, яка даремно шукає твердий ґрунт у колишковому світі симулякрів. З іншого – це жарт, який змушений чинити над собою мислячий індивід, усвідомлюючи цю ситуацію і продовжуючи діяти, мислити й говорити так, ніби істина була досяжною. Це не лицемірство, а форма інтелектуальної чесності, що визнає свої власні фундаментальні обмеження. Якщо метафізичний жарт був завжди іманентний процесу пізнання, то наша епоха – епоха когнітивного абсурду – вивела його на авансцену, зробивши тотальним і очевидним. Абсурд тут – не хаос, а системний, гіперраціонально організований стан, за якого виробництво смислів та інформаційних потоків призводить до їх взаємної нейтралізації та знеглушення. Цей феномен можна описати через кілька взаємопов'язаних процесів.

Першим і, можливо, найпоказовішим із цих процесів є *тріумф симулякра*. Реальність поступово заміщується моделями, що не мають жодного оригіналу, – політичними наративами, медійними образами, режимами споживання, які існують як самодостатні знаки, що посиляються один на одного в нескінченній циркуляції. У такому просторі істина втрачає статус відповідності факту й поступається правдоподібності, що визначається не зв'язком із реальністю, а внутрішньою узгодженістю з медійним або ідеологічним контекстом, який її породжує.

Другим характерним процесом постає *фрагментація* епістемічного поля. Алгоритмічні механізми платформ формують герметичні «бульбашки фільтрів», у межах яких користувач опиняється замкненим у власних когнітивних упередженнях. Наслідком цього стає множинність несумісних мікроправд, кожна з яких претендує на локальну універсальність у межах свого інформаційного контуру. За таких умов метафізична істина стає недосяжною не через теоретичне заперечення, а через саму архітектуру комунікативного середовища, що унеможливорює появу спільного горизонту значень.

Третім визначальним проявом сучасної епістемічної ситуації постає *епістемічна втома*. Постійна необхідність орієнтуватися у суперечливих, надлишкових та часто несумірних інформаційних потоках спричиняє когнітивне виснаження, яке позбавляє суб'єкта здатності підтримувати рефлексивну увагу. Відповіддю на таке виснаження стає або цинічне відсторонення від будь-яких претензій на істинність, або, навпаки, агресивна відданість найпростішим і догматично впорядкованим формам «істини», що пропонують ілюзію стабільності. У цих умовах метафізичний жарт несподівано набуває терапевтичної функції: він утримує можливість критичної дистанції, дозволяючи уникнути як наївного догматизму, так і тотального нігілізму.

Поняття когнітивного абсурду позначає структурну диспропорцію між зростанням технічних можливостей обробки інформації та втратою здатності до її осмислення. Серед головних симптомів: фрагментація знання (коли зникає

можливість утримувати концептуальну цілісність); симулятивність реального (коли межа між фактом і його цифровою репрезентацією розмивається); декваліфікація експертності (коли авторитет аргументу заміщується механікою популярності).

У цій ситуації істина ризикує перетворитися на жарт, чий зміст губиться у надмірності інтерпретацій.

Сучасні техніки знання дедалі частіше виробляють результати без участі суб'єктивної рефлексії. Машинне обчислення пропонує відповіді, не ставлячи питань – а отже, позбавляючи мислення його фундаментальної структури. Чи може істина, що не проходить через суб'єкта, зберегти свою філософську цінність? Чи здатне «знання без розуміння» формувати будь-яку етичну або концептуальну опору? Це ставить перед філософією ключове питання: чи не потребує істина саме того, кого технічні системи намагаються обійти – суб'єкта, здатного не тільки обчислювати, а й відповідати?

Отже, гіпотеза про істину як метафізичний жарт в епоху когнітивного абсурду видається не лише слушною, а й концептуально продуктивною. Вона дозволяє діагностувати сучасний момент без впадання в нігілізм чи релятивізм, відкриваючи можливість нової епістемічної етики.

Якщо Істини-як-Субстанції більше немає, її місце займає робота зі смислами – робота, що вимагає рефлексії, критики й відповідальності. Етична позиція полягає не у володінні остаточною відповіддю, а у здатності підтримувати відкритість запитання. Це гідність того, хто усвідомлює правила гри, але не відмовляється грати серйозно. Метафізична Істина, у її класичному розумінні, можливо, справді втратила свою роль. Але її зникнення не означає кінець філософії. Навпаки – воно відкриває можливість нового мислення, здатного витримати тягар абсурду, не схиляючись перед новими догмами й не ховаючись у зручні ілюзії визначеності. Метафізичний жарт стає не руйнуванням істини, а формою її виживання – у вигляді гідності мислити там, де немає гарантій. Саме це й відкриває простір для нової, зрілої й тверезої філософської глави.

Наратив vs. Бази даних як сучасні форми організації досвіду та репрезентації знання

ХРАПКО Павло, канд. філос. наук, старш. викладач

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

Тривалий час однією з домінантних форм організації досвіду, продукування, представлення та сприйняття знань вважався наратив. Окрім зазначеного, саме через наратив та з його допомогою відбувається логічний та послідовна організація різноманітних подій, фактів та вражень. При цьому, головною формою вираження та закріплення наративу є знак чи точніше практична реалізація певної знакової системи.

Не заперечуючи важливості наративу та його функцій у культурі, відомий дослідник сучасних медіа Лев Манович вважає, що на нинішньому етапі її розвитку альтернативною формою організації знання та досвіду виступає так

звана «база даних» [3]. На відміну від наративу, бази даних є сформованими в інший спосіб. Вони не організовані на манер історій, не мають ні початку ні кінця, не мають логічної послідовності чи розвитку. По суті це колекції окремих предметів чи об'єктів, де кожен з них є однаково рівнозначний та важливий. Іншими словами, принцип організації баз даних має дещо інший характер ніж нарація. Окрім того на сам принцип організації можуть вказувати також і назви цих баз даних: об'єктно-орієнтовані, ієрархічні, реляційні та мережеві. Найвдалішими прикладами баз даних можуть бути: мультимедійні енциклопедії, віртуальні музеї.

Теоретично осмислюючи як самі бази даних так і їхнє відношення до наративу Манович використовує концепт «символічної форми» Е. Панофські та відому структуралістську опозицію «синтагми-парадигми». На думку теоретика, база даних виступає «символічної формою сучасної ери» [3]. Окрім того, можна цілком стверджувати, що база даних є своєрідним набором схожих, певною мірою синонімічних елементів (парадигма) з яких користувач обирає потрібні йому задля їхнього комбінування в певній лінійній та логічній послідовності (синтагма).

На нашу думку такого роду досліджень є перспективним напрямком. Очевидно, що тут ми маємо можливість не просто зрозуміти логіку механізмів сучасної культури, але й розкрити яким чином відбувається поєднання та спільне функціонування її актуальних та традиційних форм. Сприймаючи в цілому позитивно спроби Мановича не лише осмислити сучасну технологічну культуру, але й його спроби використати для цього моделі, які використовуються у сучасному програмуванні хочемо висловити і деякі зауваження. В тексті теоретика не зовсім очевидно чому саме (і як саме) концепт «символічної форми» Панофські, концепт за допомогою якого цей теоретик розумів багатопланові художні тексти, може некритично бути застосований до розуміння баз даних, досить різних як за своєю тематикою так і за способом організації. На нашу думку певний евристичний потенціал для розуміння особливостей баз даних може мати використання концептів «словника» та «енциклопедії» запропоновані Умберто Еко [1], [2]. Навіть поверхневе співставлення деяких принципів організації баз даних та словника розкриває спільність у принципах їхньої організації. Так, як і база даних ієрархічного типу (ієрархічна база даних), «словник» організовано за принципом дерева («дерево Порфірія»). Цілком можливо та вірогідно, що подальший аналіз може розкрити більш складні форми зв'язку існуючі між базами даних та вказаними поняттями.

Список використаних джерел:

1. Eco U. *Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press, 1976. 354 p.
2. Eco U. *Semiotics and the Philosophy of Language*. Bloomington: Indiana University Press, 1984. 242 p.
3. Manovich L. *Database as a Symbolic Form*. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*. 1999. Vol. 5(2).

Філософія SOLID: аналіз принципів системного проектування як основи для інженерної етики

*КУЛАНОВ Віталій, канд. техн. наук, доцент
кафедри комп'ютерних систем, мереж і кібербезпеки*

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Сучасні технологічні системи – від аерокосмічних комплексів та міської інфраструктури до глобальних фінансових платформ та систем штучного інтелекту – досягли безпрецедентного рівня складності. Їхній вплив на суспільство є тотальним. У цих умовах інженер перестає бути просто технічним виконавцем і де-факто стає соціальним архітектором, чиї рішення мають глибокі етичні та суспільні наслідки [1, 2].

Традиційні філософські та етичні рамки часто виявляються надто абстрактними для щоденної інженерної практики. Водночас, самі інженери потребують практичного, зрозумілого та професійного набору принципів для прийняття відповідальних рішень [3].

Саме тут виникає актуальність поточної роботи, яка пропонує поглянути на фундаментальні принципи системного проектування SOLID, сформульовані Робертом Мартіном [4, 5], не просто як на технічну догму та набір правил для написання виключно програмного коду, а як на практичну філософію інженерії. Ця філософія може бути екстрапольована з коду на проектування будь-яких складних систем: технічних, організаційних і навіть соціальних [6, 7].

Для Національного аерокосмічного університету «ХАІ» та інших провідних технічних ЗВО, навчальний процес яких формує наступне покоління інженерів, інтеграція такого «філософського фреймворку» в базову інженерну культуру є критично важливим завданням [8].

Мета роботи – проаналізувати філософський та етичний потенціал принципів SOLID та розробити на їх основі практичний фреймворк для відповідального проектування складних технічних систем. У роботі використано метод аналогії (для перенесення технічних принципів SOLID в етичну та філософську площину), системний аналіз (для розгляду інженерних проблем як комплексних системних викликів), метод формалізації (для перетворення абстрактних етичних понять у конкретні вимоги до проектування) та узагальнення.

Філософська реінтерпретація принципів SOLID як системної етики. Фундамент SOLID – це створення стабільних, гнучких та керованих систем. Будь-яка складна система (технічна чи соціальна), яка прагне до довготривалого існування, потребує цих якостей. Розглянемо, як кожен принцип набуває нового, філософського контексту.

1.1. (S) Принцип єдиної відповідальності (Single Responsibility Principle, SRP)

Технічне тлумачення – клас повинен мати лише одну причину для зміни. Цей принцип є розвитком ідеї модульності, сформульованої Девідом Парнасом [9].

Філософський контекст – принцип прозорості та підзвітності. Будь-який компонент системи (модуль коду, департамент в організації, елемент інфраструктури) повинен мати одну чітко визначену та досяжну мету. Цей принцип є головною зброєю проти «розмиття відповідальності» – фундаментальної етичної проблеми у великих системах (технічних чи бюрократичних). Коли сталася помилка, відповідь «це не моя провина» неможлива, якщо кожен компонент має єдину, чітко задекларовану відповідальність. В етиці це означає: ясність намірів веде до чіткої підзвітності.

1.2. (O) Принцип відкритості/закритості (Open/Closed Principle, OCP)

Технічне тлумачення – сутності мають бути відкриті для розширення, але закриті для модифікації.

Філософський контекст – принцип стабільності та прогресу. Це філософія еволюції на противагу революції. Стабільна система (наприклад, Конституція, науковий метод, чи базовий інтернет-протокол) має бути «закрита» для довільних, хаотичних змін, що можуть зруйнувати її ядро. Але вона мусить бути «відкрита», щоб її можна було доповнювати (розширювати) новими законами, теоріями чи протоколами, які будуються на її основі, не ламаючи її. Це забезпечує керований розвиток замість колапсу.

1.3. (L) Принцип підстановки Лісков (Liskov Substitution Principle, LSP)

Технічне тлумачення – об'єкти-підтипи мають бути замінюваними на їхні базові типи [10].

Філософський контекст – принцип довіри та передбачуваної поведінки. Це фундаментальний «соціальний контракт» будь-якої системи. Коли ми оновлюємо компонент (міняємо версію ПЗ, впроваджуємо новий стандарт безпеки, наймаємо нового співробітника), ми очікуємо, що система в цілому продовжить працювати коректно. Принцип Лісков вимагає, щоб будь-який новий елемент повністю виконував «контракт» (очікування) старого. Порушення цього принципу – це зрада довіри.

1.4. (I) Принцип розділення інтерфейсу (Interface Segregation Principle, ISP)

Технічне тлумачення – багато спеціалізованих інтерфейсів краще за один «товстий» універсальний інтерфейс [5].

Філософський контекст – принцип спеціалізації та поваги до користувача. «Товстий інтерфейс» – це бюрократія. Це коли система змушує користувача (або інший системний компонент) взаємодіяти з функціями, які йому не потрібні, створюючи зайву складність та ризики [11]. В етичному плані – це неповага до користувача та його часу. В проектуванні це означає декомпозицію складних взаємодій на прості, логічні та незалежні операції (наприклад, чітке розділення «інтерфейсу» для згоди на обробку даних та «інтерфейсу» для користування сервісом).

1.5. (D) Принцип інверсії залежностей (Dependency Inversion Principle, DIP)

Технічне тлумачення – залежати від абстракцій, а не від конкретних реалізацій [5].

Філософський контекст – принцип пріоритету цінностей над деталями. Це найглибший етичний принцип. «Деталі» (конкретна технологія, фінансові показники за квартал, поточна політична кон'юнктура) ніколи не повинні диктувати правила «абстракціям» (безпека людей, наукова істина, місія компанії, права людини). Навпаки, всі «деталі» мають залежати від цих фундаментальних цінностей та принципів. Коли «абстракція» (наприклад, «Місія: рятувати життя») починає залежати від «деталі» (наприклад, «Треба скоротити витрати на 10%»), система стає корумпованою та нестійкою.

Застосування «філософії SOLID» для вирішення інженерних проблем. Розглянемо, як запропонований філософський фреймворк допомагає вирішувати не-абстрактні, щоденні «інженерні» виклики.

Дилема «Безпека vs. Вартість» (Принципи «D» та «L»). Це класична дилема в авіації, будівництві та медицині.

Застосування «D». Принцип інверсії залежностей вимагає, щоб «Абстракція» (контракт безпеки) була на найвищому рівні, «деталь» (вартість компонента) має залежати від цього контракту. Архітектура, де «контракт безпеки» залежить від «бюджету», є фундаментально хибною. Інженер має проектувати систему так, щоб бюджет підпорядковувався вимогам безпеки, а не навпаки.

Застосування «L». Якщо інженер змушений замінити дорогий, перевірений компонент (базовий тип) на дешевший аналог (підтип) задля економії, він зобов'язаний гарантувати, що новий компонент на 100% відповідає «контракту» безпеки старого. Будь-яке «незначне» відхилення є порушенням Принципу Лісков і «зрадою» довіри до системи.

Дилема «Конфіденційність vs. Функціональність» (Принципи «S» та «I»)

Це дилема будь-якої сучасної ІТ-системи, що збирає дані [12].

Застосування «S». Принцип єдиної відповідальності забороняє модулю, що відповідає за «Захист даних користувача», одночасно мати відповідальність за «Монетизацію даних для маркетингу». Це конфлікт інтересів, «зашитий» в архітектуру. Це мають бути два різні модулі з чіткими, прозорими та, можливо, конфліктуючими пріоритетами, які вирішуються на вищому рівні, а не приховано всередині одного компонента.

Застосування «I». Принцип розділення інтерфейсу вимагає не ховати згоду на збір даних в один 50-сторінковий «товстий» інтерфейс (Умови надання послуг). Інженер має спроектувати спеціалізовані інтерфейси: один для базової функціональності (необхідний мінімум даних), і окремих, добровільних інтерфейсів для маркетингових чи аналітичних функцій.

Дилема «Складність vs. Підзвітність» (Принципи «S» та «O»)

У великих організаціях або складних системах (наприклад системи Штучного Інтелекту), буває, неможливо знайти «винуватого» [13].

Застосування «S». Чітка декомпозиція системи на компоненти з єдиною відповідальністю автоматично створює карту підзвітності. Якщо «Модуль верифікації» дав збій, відповідальність несе команда, що володіє цим модулем. Це запобігає організаційному хаосу.

Застосування «О». Стабільні, «закриті» для модифікації процеси (наприклад, стандартний аудит) мають бути «відкриті» для розширення. Наприклад, має бути передбачена можливість підключення нових, незалежних модулів моніторингу або апеляційних процедур, які не ламають основний процес, але підвищують його прозорість.

«Філософія SOLID» як частина навчального процесу та інженерної культури. Перевага «Філософії SOLID» у її прагматичності. Вона не вимагає від інженера глибоких знань Канта чи Арістотеля. Вона апелює до його професійних чеснот: прагнення до стабільності, керованості, передбачуваності та модульності. Вона переводить абстрактні етичні питання у площину конкретних архітектурних рішень. Цей розділ розглядає три ключові виміри, або «погляди», на застосування цієї філософії на практиці: педагогічний, організаційний та комунікативний.

Педагогічний вимір: Формування системного мислення в технічних ЗВО (на прикладі ХАІ). Розроблення складних систем – це вже не просто ремесло, це проектування соціального майбутнього. Технічні університети, в тому числі і Національний аерокосмічний університет «ХАІ», перебувають на передовій формування нової інженерної культури, що виходить за межі суто технічних навичок. Це можна реалізувати через конкретні формати:

1. *Міждисциплінарний аналіз кейсів (Case Studies)*: Розбір реальних інженерних катастроф крізь призму «Філософії SOLID».

Приклад: Умовна катастрофа Boeing 737 MAX є трагічним прикладом порушення Принципу підстановки Лісков (L). Нова система MCAS (підтип) поводитися фундаментально інакше, ніж очікувала базова система керування (базовий тип), на яку були навчені пілоти. Це було прямою зрадою «контракту довіри» з пілотом. Одночасно це було порушенням Принципу інверсії залежностей (D): «абстракція» (безпека польоту) була поставлена в залежність від «деталі» (бажання компанії уникнути дорогого перенавчання пілотів).

2. *Практикум «Етичного Рефакторингу»*: Студентам надається код, який технічно працює, але є «етично брудним».

Приклад: Модуль реєстрації, що в одному методі створює акаунт, збирає аналітику і таємно підписує користувача на маркетингову розсилку (порушення S). Або «темний патерн» UI, що ховає важливі опції конфіденційності (порушення I). Завдання студента – провести рефакторинг, обґрунтовуючи його не лише технічною чистотою, але й етичною необхідністю.

Організаційний вибір: SOLID як архітектура компанії та її місії. «Філософія SOLID» виходить за межі коду і може описувати здоров'я та стійкість цілих організацій. Інженерна культура формує культуру компанії.

(S) – Організаційна структура. Принцип єдиної відповідальності є основою для проектування ефективних команд. Замість «ми всі разом відповідаємо за все» (що веде до хаосу), створюються чіткі зони відповідальності: команда «А» відповідає за API, команда «В» – за безпеку даних, команда «С» – за користувацький інтерфейс. Це пряме застосування «S» для уникнення розмиття підзвітності в організації.

(D) – Корпоративна місія. У стійкій організації «Місія та Цінності» (наприклад, «безпека», «надійність», «конфіденційність») – це «Абстракція». «Квартальний прибуток», «дедлайни» чи «частка ринку» – це «Деталі». Принцип інверсії залежностей вимагає, щоб деталі (прибуток) залежали від абстракції (місії). Як тільки місія починає залежати від квартального звіту (тобто абстракція залежить від деталі), компанія стає корумпованою, приймає короткозорі рішення і втрачає довгострокову стійкість.

(O) – Інновації. Принцип відкритості/закритості описує здоровий інноваційний процес. Ядро компанії (бізнес-процеси, стандарти якості, безпекові протоколи) має бути «закритим» для хаотичних змін. Але воно має бути «відкритим» для розширення (R&D проекти, нові ініціативи), які будуються на основі цього ядра і не руйнують його.

Комунікативний вимір: SOLID як мова відповідальності для інженера. «Філософія SOLID» дає інженеру професійну, незалежну та аргументовану мову для переговорів з менеджментом та іншими представниками на перемовинах. Вона дозволяє обстоювати етичні рішення не з позиції «я так відчуваю», а з позиції інженерної необхідності.

Замість емоційного: «Це погана ідея, це небезпечно!»

Інженер каже: «Це рішення порушує Принцип інверсії залежностей. Наша головна «абстракція» – це безпека користувача. Ми не можемо дозволити їй залежати від «деталі» – бажання встигнути до дедлайну».

Замість суб'єктивного: «Цей код – жахливий безлад».

Інженер каже: «Цей модуль порушує Принцип єдиної відповідальності. Він одночасно робить три речі. Його неможливо тестувати, і ніхто не несе за нього повної відповідальності. Давайте проведемо рефакторинг і розділимо його».

Замість нечіткого: «Користувачі заплутаються».

Інженер каже: «Ми змушуємо користувача взаємодіяти з «товстим» інтерфейсом, що порушує Принцип розділення інтерфейсу. Давайте розділимо процес на два прості, незалежні екрани».

Цей підхід втілюється у щоденних практиках інженерної культури:

«S»: «Code review» включає питання: «Яка єдина мета цього модуля і хто за нього відповідає?»

«O»: «Design review» включає питання: «Як ми зможемо розширити цю систему, не зламавши її? Де «роз'єми» для аудиту?»

«L»: Процес CI/CD включає «тести на довіру» (регресійні тести), які гарантують, що нова версія виконує всі старі «контракти».

«I»: ТЗ вимагає декомпозиції складних взаємодій на прості та зрозумілі «інтерфейси» для користувача.

«D»: Початок проекту починається з питання: «Які наші головні, незмінні «абстракції» (цінності), і як ми забезпечимо, щоб усі «деталі» (технології, дедлайни) залежали від них?»

Отже, в ході даного дослідження було проаналізовано потенціал фундаментальних принципів системного проектування SOLID як основи для

практичної інженерної філософії та етики. Це дозволило дійти наступних висновків.

Було успішно проведено філософську реінтерпретацію кожного з п'яти принципів SOLID. Ми показали, що технічні концепції «відповідальності» (S), «стабільного розширення» (O), «передбачуваної поведінки» (L), «спеціалізації» (I) та «пріоритету абстракцій» (D) мають прямі та глибокі аналоги в етичній площині проектування будь-яких складних систем.

Було продемонстровано, що «філософія SOLID» є практичним інструментом для аналізу та вирішення трьох ключових інженерних дилем. Дилема «безпека vs. вартість» вирішується через пріоритет абстракцій (D) та гарантію довіри (L). Дилема «конфіденційність vs. функціональність» – через декомпозицію відповідальності (S) та спеціалізовані інтерфейси (I). Дилема «складність vs. підзвітність» – через чітку відповідальність (S) та архітектуру для розширення (O).

Було обґрунтовано, що «Філософія SOLID» є не просто теоретичною моделлю, а необхідною складовою сучасної інженерної культури, що проявляється у трьох вимірах. Педагогічний – через аналіз кейсів (як Boeing 737 MAX) в навчальному процесі (наприклад, XAI). Організаційний – через проектування структури команд (S) та підпорядкування прибутку місії (D). Комунікативний – надаючи інженерам професійну мову для обстоювання етичних рішень.

Підсумовуючи, принципи SOLID в сучасну епоху виходять за межі «технічного боргу» (technical debt) і стають інструментом запобігання боргу моральному (moral debt). Для інженера «Філософія SOLID» перетворює абстрактне питання «Що є добре?» на практичне, професійне питання: Чи є ця система надійною, керованою, передбачуваною та відповідальною?

Список використаних джерел:

1. Wiener N. The Human Use of Human Beings: Cybernetics and Society. – Boston: Houghton Mifflin, 1950. – 212 p.
2. Jonas H. The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age. – Chicago: University of Chicago Press, 1984. – 255 p.
3. Petroski H. To Engineer Is Human: The Role of Failure in Successful Design. – New York: Vintage Books, 1992. – 272 p.
4. Martin R. C. Agile Software Development: Principles, Patterns, and Practices. – Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2003. – 552 p.
5. Martin R. C. Clean Architecture: A Craftsman's Guide to Software Structure and Design. – Boston: Prentice Hall, 2017. – 432 p.
6. Floridi L. The Logic of Information: A Theory of Philosophy as Conceptual Design. – Oxford: Oxford University Press, 2019. – 272 p.
7. Meadows D. H. Thinking in Systems: A Primer. – White River Junction, VT: Chelsea Green Publishing, 2008. – 218 p.
8. Brooks F. P. The Mythical Man-Month: Essays on Software Engineering. Anniversary ed. – Boston: Addison-Wesley, 1995. – 322 p.
9. Parnas D. L. On the criteria to be used in decomposing systems into modules // Communications of the ACM. – 1972. – Vol. 15, No. 12. – P. 1053-1058. DOI: 10.1145/361598.361623

10. Liskov B. Data abstraction and hierarchy // ACM SIGPLAN Notices. – 1988. – Vol. 23, No. 5. – P. 17-34. DOI: 10.1145/42411.42414
11. Norman D. A. The Design of Everyday Things. Revised and expanded ed. – New York: Basic Books, 2013. – 368 p.
12. Zuboff S. The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. – New York: PublicAffairs, 2019. – 704 p.
13. O’Neil C. Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy. – New York: Crown Publishing Group, 2016. – 272 p.
14. Eubanks V. Automating Inequality: How High-Tech Tools Profile, Police, and Punish the Poor. – New York: St. Martin’s Press, 2018. – 260 p.

Специфіка української філософської парадигми: історія та сучасність

ТАРАНУХА Анна, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Яна КУНДЕНКО

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

Сучасна українська філософія є унікальним феноменом. На відміну від європейської філософської парадигми, українська виділяється своєю орієнтацією на свободу та особисте самовизначення, проте з глибоко інтегрованими суспільними та національними інтересами. Вона є філософією екзистенціалізму, де кожна окрема людина несе відповідальність за власну долю та долю нації.

Українська філософія пройшла шлях від релігійного теоцентризму (XI-XVII ст.), де думка була нерозривно пов'язана з християнською етикою та теологією, до оригінального кордоцентризму (XVIII ст., Григорій Сковорода), який зосередив філософський пошук на внутрішньому світі людини та її шляху до щастя через самопізнання й «сродну працю». У XIX–XX століттях акцент змістився на боротьбу за національну самосвідомість в умовах радянської окупації.

Наприкінці XX–XXI століття українська філософія зазнає нового, болісного, але плідного розвитку. Україна здобуває незалежність і настає час для суспільної рефлексії. Українська філософія стає філософією суспільства, а не лише окремої людини. Сьогодні письменники, мислителі й прості громадяни розмірковують не про абстрактне, а про конкретну реальність українського життя в умовах постійної боротьби за життя та ідентичність. Сучасна українська філософія зосереджена на тому, ким є нація, як зберегти людяність та поєднати свободу зі спільною відповідальністю.

На цьому етапі українська філософія XXI століття припиняє бути лише академічною дисципліною й стає етичною позицією та способом мислення. У час, коли країна протистоїть агресії, суспільна думка набуває екзистенційного значення: те, у що ми віримо, визначає не лише наші переконання, а й наше виживання. Тому філософія сьогодні – це форма духовного опору та пошук правди, який має на меті зміцнення народу.

Наш історичний досвід унікальний від решти Європи та навіть світу. Досвід насильства ізолює та гартує. Тому, наприклад, характерний для цього часу постмодернізм у філософії в Україні набуває зовсім іншої, нової форми, що

має власну українську специфіку. Якщо у західній культурі постмодерн означає сумнів у будь-яких істинах, то в Україні він перетворюється на рефлексію над множинністю досвідів, при збереженні чіткої моральної межі: є добро і є зло.

З огляду на це, я вважаю, що варто звернути окрему увагу на філософські здобутки Оксани Забужко.

Оксана Забужко – одна з найвпливовіших українських інтелектуалок сучасності, чия творчість виходить далеко за межі літератури. Вона поєднує у собі письменницю, культурологиню, філософиню, феміністку й політичну активістку.

Центральне місце у філософії Забужко посідає тема пам'яті. Вона переконана, що українське суспільство протягом століть жило з провалами у пам'яті: невисловленим болем, замовчуваними трагедіями та викривленою історією. На її думку, без повернення правд – це не лише історична категорія, а й моральна і метафізична основа існування суспільства. Саме тому вона вважає, що мова і культура – це зброя, яка здатна зцілити народ від колоніальної травми.

Другою важливою темою є людська гідність і жіноча суб'єктність. У «Польових дослідженнях...» Забужко вперше в українській літературі показала, що особиста, тілесна і національна свобода взаємопов'язані. Її героїнею є жінка, яка прагне звільнитися як від патріархальних обмежень, так і від внутрішньої залежності, породженої історичними приниженнями. Так письменниця акцентує увагу на важливій частині жіночого досвіду суспільства та ставить питання читачу: «Як нація може бути вільною, якщо її люди бояться бути собою?».

Проте для неї важливі і такі питання: «Як поєднати індивідуальну свободу з колективною відповідальністю?» Та чи можлива справжня особиста свобода в суспільстві, яке ще не звільнилося від колоніального мислення?

У «Польових дослідженнях українського сексу» її героїня так і не знайшла гармонії між індивідуальним і національним. Цей внутрішній розрив залишається відкритим і для самої авторки.

Отже, специфіка української філософської парадигми сьогодні полягає у вмінні поєднувати індивідуальне з колективним та в пошуку самоідентичності через призму національного культурно-історичного контексту. Усвідомлюючи загрози, українська філософія розробляє нові концепції справедливості, опору та моральної відповідальності перед обличчям викликів.

Філософія та мистецтво у світогляді сучасної людини

ГАВРИЛЬЧЕНКО Софія, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Яна КУНДЕНКО

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

Філософський і мистецький світогляди – це два способи бачити світ, два способи пізнання і вираження людського досвіду. Вони обидва намагаються дати людині відповідь але все ж таки роблять це різними шляхами.

Філософський світогляд прагне до раціонального осмислення, він шукає саме логіку в бутті, також його завданням є знайти універсальні істини. Для філософії важливо пояснити, *чому так є і в чому полягає сенс*. Це осмислення, яке відбувається спираючись на поняття, доведення та аналіз.

Мистецтво іде зовсім іншим шляхом – через образи, почуття, емоції і навіть інтуїцію. Воно не намагається довести істину, а прагне її відчутти та передати. Мистецтво показує світ в його багатогранності, неповторності, і робить це як у яскравих красках так і у відтінках переживань, які логіка в свою чергу не завжди здатна так передати і не завжди можна пояснити логічно. Можна так сказати, що філософія говорить про людський розум, а мистецтво звертається до самого серця.

У цьому я бачу головну відмінність: філософія шукає глибину мислення, а мистецтво – глибину відчуття. Але водночас вони споріднені, адже і філософський, і мистецький світогляди прагнуть підняти людину над буденністю, допомогти їй знайти сенс у житті й зрозуміти своє місце у світі.

Загальним для цих світоглядів є те, що вони є формами духовного освоєння світу. Вони обоє спрямовані на пошук сенсу людського буття та формування цінностей. І філософія, і мистецтво допомагають людині вийти за межі повсякденності та розмислити над чимось вищим.

Також серед відмінностей можна виділити їх результати – філософські роздуми стають системами й концепціями, а результатом мистецтва – твори, картини що впливають на душу і можливо навіть дають емоції які людина ще не відчувала раніше.

Але найцікавіше – що вони не протиставлені, а доповнюють одне одного. Бо світ людини складається не лише з логіки, а й з почуттів. Мистецтво без філософії може втратити глибину своєї задумки, а філософія без мистецтва стає однобічною і втрачає можливість виражати істину в образах і почуттях.

З точки зору сучасного стану мистецтва і філософії, можна сказати, що ці два світи ніби зблизилися. Сьогодні мистецтво перестало бути лише мистецтвом у звичайному сенсі, воно стало філософією в іншій формі. Багато сучасних митців у своїх роботах ставлять питання про цінності, про правду людського життя. У наш час мистецтво потребує усвідомлення, а філософія розкривається у переживанні. І в цьому я бачу новий етап духовного розвитку людства, коли розум і емоції зливаються, і шукають істину разом.

Дійсно, сьогодні мистецтво стало практичною філософією, яка проявляється не лише в книгах чи картинах, а в усьому, що оточує людину – у способі мислити, сприймати, реагувати на світ. І саме тому сучасна культура вчить нас бачити філософію не лише як теоретичну науку, а як живий процес постійного осмислення себе, суспільства й нашого майбутнього.

Філософія у структурних змінах знання

ГОРОБЕЦЬ Альбіна, здобувач освіти

Науковий керівник — канд. філос. наук, доцент Світлана ЧМИХУН

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

«Філософія починається зі здивування»

(Арістотель, «Метафізика»)

Структурні зміни знання, що відбуваються у сучасному світі, охоплюють не лише трансформації в науці та техніці, а й перегляд місця гуманітарних дисциплін, зокрема філософії. Умови, у яких функціонує система освіти й загальна інтелектуальна культура, вимагають від філософії не стільки адаптації до нових форматів, скільки аналізу їхніх передумов, обмежень і наслідків. Саме філософське мислення дозволяє виявляти смислові та методологічні зрушення, що визначають загальну динаміку знання.

Однією з ключових тенденцій у структурі сучасного знання є зсув балансу між виробництвом інформації та можливістю її глибокого розуміння. Обсяг доступних даних зростає, їх обробка прискорюється, а доступ до них стає технічно дедалі простішим. Проте саме інформаційна надмірність ускладнює формування цілісних знань, які потребують аналітичної роботи, критичного осмислення та виявлення концептуальних зв'язків [1]. У цьому контексті філософія постає дисципліною, орієнтованою не на кількість, а на структуру та внутрішню організацію знання, забезпечуючи методи відбору, інтерпретації й узагальнення.

Другим важливим аспектом є трансформація освітніх форматів. Поширення дистанційного та модульного навчання, скорочення аудиторного часу, перевага технічних інструментів над діалогічними формами взаємодії створюють умови, у яких рефлексивна глибина поступається поверховою інформативністю. Це впливає й на вивчення філософії: вміння вибудовувати аргументацію, працювати з категоріями та формувати внутрішню логіку міркування потребує повільного, послідовного опрацювання матеріалу. Фрагментація освітнього процесу суперечить природі філософських студій, що ґрунтуються на цілісності та методичній зосередженості. У структурі знання посилюється інструментальний вимір. Пріоритет надається дисциплінам, що демонструють прямий прикладний ефект або технологічну користь. Через це філософія нерідко опиняється на периферії, оскільки не забезпечує негайного практичного результату. Однак саме філософський аналіз дозволяє виявляти межі застосовності знань, оцінювати етичні, соціальні й онтологічні наслідки технологічних інновацій, розуміти принципи побудови наукових парадигм. Ігнорування цього виміру звужує здатність суспільства до відповідального, передбачливого та раціонального мислення.

Історико-філософська традиція, яка формує підвалини світоглядного осмислення, також зазнає тиску спрощення. Тенденція сприймати історію філософії як зібрання «давніх» або «неактуальних» поглядів нехтує тим, що саме історична перспектива дозволяє простежити походження понять, логіку зміни раціональності та траєкторії інтелектуальних стилів різних епох. Її

маргіналізація призводить до втрати концептуальної глибини та обмежує здатність орієнтуватися у сучасних проблемах, які часто мають складну історичну генеалогію. Звуження історико-філософського виміру впливає не лише на якість гуманітарної освіти, а й на здатність мислити в ширших смислових горизонтах. Без розуміння генеалогії понять та еволюції інтелектуальних підходів втрачається можливість розрізняти справді нове від повторення вже відомих структур мислення. Це призводить до фрагментарності знання, коли окремі концепти сприймаються поза їхнім історичним контекстом і, відповідно, поза логікою їхнього становлення. Така фрагментарність знижує точність інтерпретацій і унеможливорює повноцінний критичний аналіз сучасних теоретичних позицій.

Унаслідок цього зменшується потенціал філософії як дисципліни, що здатна забезпечувати методологічні рамки для вивчення складних соціальних процесів. Історико-філософська перспектива дає змогу бачити тривалі тенденції, які формують культурні та інтелектуальні зміни, а також розуміти, які з цих тенденцій є стійкими, а які – ситуативними. Коли цей вимір втрачається, суспільство позбавляється здатності прогнозувати можливі наслідки теоретичних і практичних новацій, що, у свою чергу, знижує якість рішень у критично важливих сферах.

Окремої уваги потребує питання філософської експертизи в публічній сфері. Тут найвиразніше виявляється суперечність між потребою суспільства у глибоких інтелектуальних оцінках та реальним порядком ухвалення рішень. Філософія традиційно виконувала функцію аналізу передумов, меж і наслідків людських дій, пропонуючи концептуальні інструменти для оцінки рішень у смисловому й ціннісному вимірі. Однак у сучасних політичних та адміністративних практиках ці аспекти часто ігноруються через орієнтацію на оперативність та технологічну доцільність.

Попри наявний запит на фахівців, здатних працювати з етичними й нормативними вимірами рішень, філософські підходи рідко інтегруються у прикладну політику. Домінування короткотермінових стратегій, які оцінюють ефективність за швидкістю виконання, а не за відповідністю культурним чи ціннісним орієнтирам, звужує горизонти бачення. У результаті складні суспільні проблеми трактуються як технічні, що знижує якість ухвалених рішень і не враховує багатовимірність соціальних процесів.

Суспільство втрачає важливі інструменти аналізу довгострокових наслідків, а здатність оцінювати якість рішень у ширшому смисловому контексті послаблюється. За відсутності філософського складника стирається різниця між необхідним і доцільним, а коло відповідальності звужується до найближчих результатів. Це не лише послаблює стратегічний потенціал політики, а й підвищує ризик втрати здатності критично осмислювати процеси, що визначають розвиток суспільства. У цьому філософська експертиза постає не факультативним, а необхідним інтелектуальним ресурсом.

Структурні зміни знання охоплюють не тільки зовнішні – технологічні, соціальні чи інституційні – чинники, а й внутрішні процеси, що визначають

способи формування та організації знання. Зміна темпу та обсягів комунікації, поява нових інструментальних практик і домінування прикладних підходів ставлять філософію перед потребою переосмислювати власні методологічні засади. Від неї вимагається не реактивність, а здатність виявляти глибинні чинники цих трансформацій.

Потреба у рефлексивних та аналітичних можливостях філософського мислення зростає разом зі складністю соціальної реальності. Збільшення обсягу інформації, швидкість рішень і невизначеність наслідків потребують інтелектуальних інструментів, здатних інтерпретувати події у широкому концептуальному та ціннісному горизонті. Жодна інша дисципліна не здатна повноцінно замінити філософію в аналізі передумов, методологічних рамок і меж застосування знання.

Збереження ролі філософії у системі знання передбачає чітке усвідомлення її специфічних функцій: забезпечення концептуальної цілісності, здійснення критичного аналізу, формування смислових орієнтацій та підтримання здатності мислити в перспективі розвитку. Філософія дозволяє бачити не лише сьогоднішній стан речей, а й можливі напрямки їх зміни.

Отже, філософія залишається дисципліною, що не лише описує зміни у сфері знання, а й забезпечує умови для їх осмислення у всій повноті. Саме філософський підхід дає суспільству інтелектуальні ресурси для розуміння складності світу, виявлення взаємозв'язків між окремими процесами та формування відповідального ставлення до власної діяльності. У цьому полягає її незамінна роль у добу, коли швидкість змін нерідко випереджає здатність культури до їх рефлексивного засвоєння.

Список використаних джерел:

1. Філософія: підручник / В.С. Бліхар, М.М. Цимбалюк, Н.В. Гайворонюк, В.В. Левкулич, Б.Б. Шандра, В.Ю. Свищо. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2021. 440 с.

Філософія як інструмент критичного мислення в психології

УШНО Валерія, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Світлана ШИРОКА

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Філософія з моменту свого виникнення була не лише сукупністю абстрактних теорій, а школою мислення, що формує людину як суб'єкта розуміння. Вона вчить сумніватися, ставити питання, розрізняти істинне та хибне, аргументовано обґрунтовувати власну позицію. Для майбутнього психолога філософія має особливе значення, адже саме через філософські методи формується здатність бачити глибинні причини явищ, аналізувати не лише поведінку, а й способи мислення людини. Критичне мислення, яке є центральною метою філософії, стає інструментом, що допомагає психологові усвідомлено працювати зі свідомістю, цінностями та емоціями іншої особистості.

Психологічна практика вимагає від фахівця не лише емпатії, а й аналітичного підходу. Людина, яка мислить критично, здатна відокремлювати факти від інтерпретацій, перевіряти достовірність своїх суджень, розпізнавати власні когнітивні упередження. Саме філософія формує цю внутрішню дисципліну мислення. Вона виховує уважність до слів і понять, точність у формулюванні думок і вміння слухати іншого не для того, щоб відповісти, а щоб зрозуміти. Таке мислення є основою справжньої психологічної культури.

Ще Сократ показав, що шлях до істини починається з усвідомлення власного незнання. Його знаменитий метод – «мистецтво духовного народження істини» передбачав, що істина розкривається не в готових відповідях, а в діалозі, у спільному пошуку смислу. Цей підхід надзвичайно близький до психологічної практики, де терапевт не нав'язує пацієнту рішення, а допомагає йому віднайти його самостійно. Сократівський метод запитування – це, по суті, рання форма психотерапевтичного діалогу, у якому основну роль відіграють активне слухання, уточнення понять і спільне осмислення переживань.

Рене Декарт, який започаткував нову епоху раціоналізму, стверджував, що справжнє пізнання можливе лише через сумнів. Його принцип «Мислю, отже існую» утворює мислення як найнадійнішу точку опори для будь-якого знання. Для майбутнього психолога це означає, що розвиток професійної компетентності починається з усвідомлення власних ментальних процесів. Якщо я здатен спостерігати за своїм мисленням, я можу краще розуміти мислення іншої людини. Саме така метакогнітивна позиція як спостереження за власними думками є ключем до розвитку рефлексії, без якої неможлива ефективна психологічна допомога.

Іммануїл Кант радикально змінив уявлення про пізнання, показавши, що розум не просто відображає дійсність, а формує її в межах власних категорій. Він вважав, що людина пізнає світ через структури своєї свідомості, тому будь-яке знання є водночас і результатом мислення, і його обмеженням. Для психології ця думка є надзвичайно важливою, адже вказує на те, що кожна людина сприймає реальність крізь призму власного досвіду, емоцій і когнітивних схем. Усвідомлення цього допомагає психологові не судити, а розуміти, не нав'язувати, а підтримувати, не тлумачити поведінку іншого з позиції «нормальності», а бачити її як унікальний спосіб буття у світі.

Отже, філософія є не лише історією ідей, а живим інструментом самопізнання. Вона навчає мислити не поверхово, а глибоко; не імпульсивно, а послідовно; не догматично, а відкрито. Для психолога це означає розвиток уміння поєднувати аналітичність із гуманністю, логічність із емпатією, раціональність із розумінням людської унікальності. Саме така гармонія раціонального й етичного виміру робить філософію справжнім фундаментом психологічної освіти. Критичне мислення, сформоване завдяки філософії, допомагає майбутньому фахівцеві не лише аналізувати психологічні теорії, а й оцінювати власні методи, ставити під сумнів звичні схеми сприйняття й приймати обґрунтовані рішення в ситуаціях морального вибору.

Список використаних джерел:

1. Ковалевська О. В., Копіна А. В., Широка С. І. Феномен критичного мислення в контексті глобальних викликів сучасного суспільства // Вісник Львівського університету. Серія: філософсько-політологічні студії. – 2021. – № 34. – С. 50-57. – Режим доступу: https://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/34_2021/9.pdf
2. Проценко О. П., Більчук Н. Л., Васильєва Л. А., Гаплевська О. І., Чмихун С. Є. Філософія : навчальний посібник. – Харків : Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харків. авіац. ін-т», 2021. – 120 с.

Аксіологічна домінанта філософського знання у формуванні ціннісної свідомості

ПІВЕНЬ Георгій, старший викладач

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Філософія завжди перебуває на перетині знання, культури та цінностей, допомагаючи людині осмислювати власне буття та особливості соціальної взаємодії. У сучасному світі, що швидко змінюється і стирає традиційні межі культур і уявлень, вивчення філософії з акцентом на цінності набуває особливої значущості. Цінності є фундаментальними орієнтирами, які формують моральні та етичні стандарти, сприяють розвитку критичного мислення та допомагають орієнтуватися у складному соціально-культурному середовищі.

Аксіологічний підхід дозволяє розуміти філософські концепції у контексті моральних та етичних орієнтирів, які важливі для сучасного суспільства. Філософія впливає на формування світогляду та ідентичності, тому цінності виступають ключовим інструментом для осмислення соціальних процесів, культурних взаємовідносин і розвитку особистості. Глобалізація збагачує новими поглядами, але створює ризик втрати власних культурних орієнтирів. Аксіологічний підхід допомагає зберегти національну ідентичність і водночас поважати різноманіття.

Цінності формують унікальне бачення філософії, що відображає пріоритети, традиції та переконання. У західних суспільствах акцент робиться на індивідуальній свободі та автономії мислення, тоді як інші культури можуть підкреслювати колективні цінності, відповідальність перед спільнотою та соціальну гармонію. Вивчення філософських концепцій через цінності дозволяє бачити різні підходи до одних і тих самих проблем і формує здатність критично оцінювати ідеї.

Ціннісний підхід сприяє розвитку критичного мислення студентів, вмінню аналізувати складні філософські проблеми, співвідносити ідеї минулого та сучасності і виробляти власну позицію щодо моральних і культурних дилем. Він виховує відповідальність, етичне мислення і розуміння складності людського життя, що є ключовими навичками у світі, де знання і цінності взаємопроникні.

Як зазначає В. Г. Кремень, «у філософії цінності розглядаються як структурні елементи культури, а їхня міра визначається системою соціально-історичних відносин, у які вони включені, і відповідними ідеалами та критеріями оцінки» [1, с. 32]. Філософія взаємодіє з культурою і

соціально-історичними контекстами, тому аксіологічний підхід допомагає студентам осмислювати філософські ідеї, їхній вплив на сучасне мислення та моральні орієнтири суспільства.

Аксіологічний підхід у викладанні філософії дозволяє студентам усвідомлювати, як цінності формують мислення, поведінку і рішення людини. Він сприяє розвитку етичної свідомості, критичного мислення та особистісної відповідальності. Історія філософії, розглянута через аксіологічну перспективу, формує морально-етичні орієнтири та допомагає студентам усвідомити значення відповідальності, справедливості та гуманізму. Аналіз конфліктів і дилем минулого навчає розрізняти етичні аспекти та оцінювати вплив рішень на людей і суспільство. Це сприяє моральному зростанню та критичному осмисленню сучасних викликів і формує відповідальну громадянську позицію.

Ціннісний підхід дозволяє студентам глибше розуміти концепції і власне місце у світі, ставити під сумнів стереотипи та оцінювати інформацію критично. Він інтегрується у практичні заняття з філософії, сприяє розвитку критичного мислення, моральної свідомості та соціальної відповідальності.

У навчальному процесі ефективним є аналіз класичних текстів Платона, Арістотеля та Канта. Це дозволяє виявляти основні цінності, на яких базуються концепції, та оцінювати їхній вплив на суспільство конкретної епохи. Обговорення сучасних моральних дилем у сфері технологій, штучного інтелекту або екології допомагає студентам зіставляти власні переконання, культурні орієнтири та філософські аргументи. Проекти з прикладної філософії дозволяють практично застосовувати ціннісні критерії для аналізу соціальних явищ. Порівняння культурних цінностей різних епох або цивілізацій формує здатність бачити взаємозв'язки між цінностями та соціальною практикою. Рефлексивні есе та круглі столи стимулюють саморозвиток, критичне осмислення переконань і формують здатність приймати обґрунтовані рішення у складних соціальних і культурних ситуаціях.

Сучасна українська освіта безпосередньо пов'язана з формуванням ціннісних орієнтирів особистості. Освітній процес має допомагати студентам усвідомлювати значення явищ, оцінювати їх через систему цінностей і будувати власну моральну та етичну позицію. Цінності стають ключовим інструментом для розвитку критичного мислення, соціальної відповідальності та здатності приймати обґрунтовані рішення.

Викладання, орієнтоване на цінності, стимулює студентів до рефлексії над особистими переконаннями, культурними орієнтирами та суспільними нормами, формує цілісне розуміння світу. Через ціннісний підхід освіта стає середовищем, де знання поєднується із сенсом, а діяльність спрямовується на усвідомлене застосування знань у житті.

Аксіологічний підхід у викладанні філософії забезпечує розвиток свідомої, відповідальної та критично мислячої особистості, здатної орієнтуватися у сучасному світі та приймати рішення, що враховують моральні та етичні пріоритети суспільства.

Список використаних джерел:

1. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї : Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень. — К. : Грамота, 2007. — 576 с. — ISBN 978-966-349-066-3. — [Електронний ресурс] : <https://studfile.net/preview/7027885/> — Дата звернення: 15.11.2025
2. Маслова Т., Коломієць С. Аксіологічний вимір вищої освіти України як чинник впливу на її розвиток // *Advanced Linguistics*. — 2023. — № 11. — С. 161-168 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://doi.org/10.20535/2617-5339.2023.11.277998>. — Дата звернення: 15.11.2025

Етичне використання штучного інтелекту в закладах вищої освіти в нормативних документах

КИСЛЮК Альбіна, здобувачка освіти

*Науковий керівник – д-р філос. наук, професор Ольга ПРОЦЕНКО
Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»*

Штучний інтелект активно інтегрується в усі сфери суспільного життя, зокрема і в освітній процес ЗВО. Статистика показує, більше ніж 80 % не лише здобувачів освіти, але й науковців на глобальному рівні використовують інструменти на основі ШІ у своїй діяльності [3].

ШІ може бути застосований для обробки та генерації будь-якого типу контенту, як-от: тексту, зображень, малюнків, відео, музики чи програмного коду. Він має великий потенціал для полегшення та оптимізації процесу здобуття вищої освіти. Однак оскільки це досить нове явище, то насамперед актуальним постає питання етичності використання ШІ в академічному просторі.

У квітні 2025 року Міністерство освіти й науки надало Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти [1]. Ці Рекомендації розглядають, зокрема, й етичні аспекти використання ШІ у ЗВО. МОН визначає, що застосування ШІ часто суперечить вимогам академічної доброчесності.

Загалом виділено 4 стадії взаємодії користувачі зі ШІ, під час яких можливе таке порушення. На першій стадії – вибору мети – неправомірним є використання ШІ з метою створення великого за обсягом тексту, а не оригінального наукового продукту, наприклад, для отримання наукового ступеня чи гранту. На другій стадії – формулювання технічного завдання – можливе генерування на основі чітко сформульованих запитів задовільної відповіді для користувача, яка, проте, не завжди є фактично точною. На третій стадії – процесу і результату роботи ШІ – виділяють два типи порушень: випадкові, зумовлені недосконалістю технологій ШІ, та навмисні, зумовлені недобросовісністю користувачами ЗВО. Випадкові порушення виникають у процесі формулювання відповіді на запит, коли ШІ може вдаватися до недоброочесності через непридатність функціоналу своєї системи. Під навмисними порушеннями розуміють подальше використання продукту ШІ з корисливими цілями. Остання, четверта стадія порушень академічної недоброочесності, полягає у використанні ШІ для шахрайства (списування на іспитах, несанкціонована співпраця, плагіат тощо).

Водночас Рекомендації МОН наводять приклади, як етично використовувати ІІІ в освітньому процесі. Викладачі можуть за допомогою ІІІ скоротити кількість часу, яку потребують різноманітні монотонні завдання (генерування тестів і вправ, інтерактивних елементів для презентацій, перевірка завдань, оцінювання тестів, надання зворотного зв'язку тощо). Для здобувачів освіти етичним є використання ІІІ для складання конспектів, пояснення складного матеріалу, створення тестів для самоперевірки, аналізу великого обсягу даних, роботи з матеріалом іноземною мовою, генерування ідей та запиту необхідної інформації для виконання завдань.

Для уникнення неетичного застосування ІІІ в академічних умовах ENAI (European Network for Academic Integrity), Європейська мережа академічної доброчесності, рекомендує, щоб використання інструментів ІІІ під час наукової діяльності було визнано так само, як і зазвичай визначаються всі особи, джерела та інструменти в такому випадку [2]. Вона визнає можливість використання інструментів, які впливають лише на форму (наприклад, програми перевірки орфографії і тезаурус). ІІІ не може бути зазначений співавтором у публікації, відповідальність за її зміст несе сам автор. У ЗВО повинна проводитися кампанія з інформування здобувачів освіти та викладачів щодо етичного використання ІІІ. Навчання студентів має на меті пояснити, чому вони повинні самостійно виконувати свої завдання, і надавати рекомендації з розвитку етичних навичок письма і створення контенту. Викладачі повинні бути проінформовані з етичного використання ІІІ для створення навчальних матеріалів й оцінювання студентів. ЗВО також слід розробити або переглянути політику академічної доброчесності, додавши правила щодо використання ІІІ в освітньому процесі.

Прикладом інформаційної політики щодо ІІІ у ЗВО може бути Керівництво з безпечного та відповідального використання інструментів штучного інтелекту від Оксфордського університету [4]. Згідно з даним документом етичне використання ІІІ має бути доброчесним та прозорим, а також передбачати критичний підхід до використання продуктів ІІІ. У кожній формі оцінювання в Оксфорді зазначається, чи дозволено використання ІІІ. Здобувач освіти несе повну відповідальність за оригінальність та достовірність роботи. Несанкціоноване використання ІІІ є обманом і плагіатом, що карається незарахуванням оцінки й в окремих випадках виключенням з університету. У ході проведення досліджень істотне використання ІІІ (наприклад, для аналізу даних, розробки гіпотез, огляду літератури) має бути визнаним, окрім випадків, коли функціонал ІІІ вбудований в існуюче програмне забезпечення. У цілому інструменти ІІІ можна етично застосовувати в Оксфордському університеті для розвитку академічних навичок та допомоги в навчанні.

Отже, штучний інтелект – нове технологічне явище, яке все частіше застосовується учасниками освітнього процесу. Етичне використання ІІІ потребує відповідного регулювання задля протидії академічній недоброчесності. Рекомендації МОН України, Європейської мережі академічної доброчесності та Оксфордського університету загалом поділяють схожі погляди

на забезпечення етичного застосування ШІ у ЗВО. Вони в цілому дозволяють використання ШІ з метою полегшення монотонної роботи викладачів і в підтримці навчання здобувачів освіти. Застосування ШІ в дослідницькій діяльності має зазначатися, окрім певних винятків. У будь-якому випадку етичне використання ШІ має бути прозорим та доброчесним з критичним аналізом отриманих результатів.

Список використаних джерел:

1. Міністерство освіти і науки України. Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2025/04/24/shi-v-zakladakh-vyshch-oi-osvity-24-04-2025.pdf> (дата звернення: 18.10.2025).
2. Foltyniek, T., Bjelobaba, S., Glendinning, I. *et al.* ENAI Recommendations on the ethical use of Artificial Intelligence in Education. *Int J Educ Integr.* 2023. Vol. 19. Article №12. URL: <https://doi.org/10.1007/s40979-023-00133-4> (дата звернення: 18.10.2025).
3. Anara. AI in higher education statistics: The complete 2025 report. URL: <https://anara.com/blog/ai-in-education-statistics> (дата звернення: 18.10.2025).
4. University of Oxford. Guidance on safe and responsible use of Gen AI tools. URL: <https://www.ox.ac.uk/students/life/it/guidance-safe-and-responsible-use-gen-ai-tools> (дата звернення: 18.10.2025).

Основні підходи щодо розуміння сутності релігії у системі соціогуманітарного знання

СЕМЕНОВ Сергій, канд. філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Питання сутності релігії здавна є дискусійними. У результаті полеміки сформувалось декілька основних підходів щодо розуміння та визначення релігії, а саме богословсько-теологічний, філософський, соціологічний, психологічний та інші. Вони відрізняються в основному по пояснювальному принципу. Разом з тим всі підходи в деякій мірі взаємопов'язані і, насамперед, через вплив одних на інших, використання тією чи іншою світоглядною традицією окремих ідей своїх опонентів.

На відміну від теології для філософії характерне критичне ставлення до всіх явищ дійсності, в тому числі й релігії. Богословсько-теологічний підхід здійснюється на основі сприйняття релігійного вірування в якості первинної і безумовної істини в рамках релігійного досвіду. Філософія ж вимагає вийти за межі цього досвіду і розглядати релігію з позиції розуму і напрацьованої нею та іншими науками методології дослідження.

Одне із головних завдань філософії, як відомо, є розробка світогляду, який відповідає сучасному рівню науки, історичній практиці та інтелектуальним потребам людини. Неможливо зрозуміти специфіку релігії, її соціальні функції і механізм їх дії, не здійснивши дослідження соціально-онтологічних основ релігійного культу, поведінки, віри. А це виключно прерогатива філософської науки.

У релігійних уявленнях і в узагальнених їх теологічних концепціях закарбований багатовіковий морально-психологічний досвід, який представляє

особливу цінність для філософських роздумів і насамперед про проблему людини. Саме тому ряд філософських шкіл був тісно пов'язаний з християнською доктриною і лише згодом відокремився від неї.

Філософи можуть розглядати релігію з суб'єктивно-ідеалістичної, об'єктивно-ідеалістичної, діалектико-матеріалістичної та інших позицій.

Головним в релігійній філософії є вчення про відношення людини до Бога та Бога до людини. Практично воно мало чим відрізняється від богословсько-теологічних концепцій. Якщо останні безперечно трактують догмати священних писань, то релігійна філософія піддає їх аналізу, здійснює своє тлумачення.

Поряд з релігійною філософією існує філософія релігії, в якій превалює позитивна тенденція в оцінці релігії в житті людини і суспільства. У рамках філософії релігії одержали розвиток деїзм, який стверджує, що хоча Бог й існує в світі у вигляді першопричини, однак після його створення рух світобудови здійснюється без участі Бога, а також пантеїзм, який відстоює тотожність Бога і Всесвіту.

З точки зору діалектичного матеріалізму релігія є самосвідомість і самовідчування людини, яка або ще не знайшла себе, або вже знову себе втратила. Але людина – не абстрактна істота, яка десь поза світом живе. Людина – це світ людини, держава, суспільство. Ця держава, це суспільство породжують релігію, неправдивий світогляд, бо самі вони – неправдивий світ.

Релігійний феномен здавна розглядався і багатьма конкретними науками так званого світського релігієзнавчого напрямку – соціологією, психологією, історією релігії і тому іншими.

Сутність соціологічного підходу до релігії полягає у тому, що сучасна теологія не відсторонюється від соціології, а, навпроти, намагається взяти її на озброєння. Відбувається соціологізація теології. А отже з'являється можливість світоглядного і теоретичного діалогу між світською гуманістичною думкою і різними течіями теології, а також відповідних спільних практичних дій. Соціологи вважають релігію соціальним феноменом, що практично сьогодні важко заперечити. Загальні вірування, цінності і практичні життєві орієнтації релігії великий вчений розглядаються ними як основа суспільного організму, що дозволяють соціуму функціонувати у вигляді певної цілісності.

Теоретичні розробки психологів релігії мають велике значення в аспекті пізнання механізму психологічного впливу цього явища на соціум та людину. Для стабілізації та еволюційного розвитку суспільства потрібні певні духовні моральні та психологічні засади. Релігія може розчиняти приватні неврози і пом'якшувати соціальні негаразди.

У психології релігії є й «зворотна сторона медалі» – релігія не тільки може стабілізувати, але й дестабілізувати психіку церковних прихожан, що наочно видно на прикладах діяльності окремих конфесій, тоталітарних сект, новітніх нетрадиційних церковних структур. Все це вимагає глибокого об'єктивного наукового вивчення даної сторони релігії, вироблення відповідних рекомендацій як законодавчого, так і організаційного порядку.

Людина, а відтак і людська спільнота, яка пов'язує себе з релігією змінює не тільки свої світоглядні орієнтири, але й оновлюється духовно, морально та навіть інтелектуально. Перебудовується чуттєво, свідомо вибирає зарегламентований, а не рідко і аскетичний спосіб життя.

Релігія – це особлива сфера духовного життя індивіда та соціуму, соціальне явище, яке характеризується глибоко усвідомленим високодуховним покликанням, психологічною налаштованістю та відповідним практичним діям особистості або людської спільноти пов'язаних з їх відношенням до трансцендентного, сутність пізнання якої полягає у розгляді її з різних світоглядних позицій через призму суспільного життя та свідомості індивіда у контексті соціального простору і часу.

New epistemological paradigm and its methodological framework

DOLSKA Olga, Dr. of Philos. Sciences, Prof.

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

The focus is on the problem of the completeness of knowledge of the world, in particular, the problem of knowledge of the «invisible». The authors rely on the phenomenological method of research, which is reinforced by elements of the naturalistic method. These methods complement each other and create conditions for a new understanding of the body, the corporeal and its functional capabilities. Art uses this methodological synthesis and creates a discourse for the formation of new cultural meanings.

The contemporary paradigm of cognition is largely rooted in the philosophy of Francis Bacon, emphasizing a rational comprehension of the world as the central aspect of cognitive processes. This paradigm focuses primarily on the study of the visible, material aspects of the natural world. However, throughout human history, there has been a persistent interest in transcending these limitations, a desire to comprehend the 'invisible'. This inclination is evident in works of art, ethical principles, and the very essence of human existence, which both inspire and confront human heuristic endeavours. These aspirations, in their pursuit of new cognitive horizons, frequently encounter inherent boundaries.

Today we are seeing deep contradictions in absolutely all spheres of life, in other words, we are faced with a crisis in cognition, a change in thinking and, as a consequence, a change in both the cognitive and anthropological paradigms. Understanding of the world is always built on certain meanings, which formulate the logical line of our reasoning and indicate the connections between the nodal points of the article. The latter will make it possible to describe the crises noted above in the understandable logic of philosophical analysis.

In theses employs the phenomenological method to explore an innovative perspective on the role of the human body in cognition and the significance of the relationship between the body and its spatial context. This unique approach offers a novel framework for understanding the meaning of bodily actions and serves as a rationale for the necessity of embracing new cognitive formats in human thought.

The author employ a combination of methodologies to explore the role of bodily practices and sensory experiences in cognition and semantic constructions. These methodologies include phenomenological method, which we utilize to investigate semantic constructions and new semantic contexts; culture of presence method proposed by H.U. Gumbrecht (Gumbrecht 2003), the concept that finds its expression in modern monumental sculpture, providing insights into the embodiment of meaning; as well as methodological principles of the naturalistic and linguistic turns in epistemology.

Foreign language communicative competence as a component of university students' axiosphere

*ZENIAKIN Oleksii, PhD student of the Department of Educology
and Innovative Pedagogy H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University*

Foreign language communicative competence's role in the modern globalized goes far beyond just a notion of a tool necessary for professional or academic communication. It becomes an important element in the formation of a person's value consciousness, his worldview openness, ethical position, and ability for intercultural interaction.

In conditions when Ukraine is moving along the path of European integration, and information contacts with the world are becoming a continuous part of the daily life of young people, the question of how the foreign language communicative competence is built into the axiosphere of a university student becomes particularly relevant.

Within the framework of this study, the **objective** is to substantiate foreign language communicative competence as an integral component of the axiosphere of university students and to determine the conditions under which its formation acquires a distinct value-semantic dimension. The **object matter** of analysis is the axiosphere of a modern student as a complex system of his value orientations and internal meanings, which are formed under the influence of the educational environment and cultural factors. The **subject matter** of the study is the place and role of foreign language communicative competence in this system, its relationship with the development of worldview openness, ethical reflection and the ability to intercultural dialogue.

The **methodological basis** of the study is the analysis and synthesis of scientific sources, the interpretation of theoretical models, the comparison of concepts of axiological, competency-based and communicative approaches, as well as theoretical generalization, which allows building a holistic model of the functioning of the foreign language communicative competence in the structure of the values construal of a university applicant.

The axiosphere is understood as a system of life guidelines, meanings, beliefs, and values that determine people's behaviour, their attitude towards others, themselves, society, and the world in general [5]. For students, this system is not a stable construct – it is in a state of active formation, since it is during the period of study at a higher education institution that young people are significantly influenced

by both social changes and intellectual and cultural stimuli. Higher education shapes the way of thinking, the style of communication, the ability to critically perceive information and make value-based choices. In this complex process, the foreign language communicative competence is not only an academic requirement, but also a catalyst for expanding the worldview and transforming the internal value space of the individual.

According to I. Ziaziun, education should help a person comprehend not only the content of knowledge, but also the values behind this knowledge [6]. Mastering a foreign language gives access to new systems of meanings, cultural codes, historical experiences, and models of thinking that can significantly expand the student's axiosphere. Encountering a different linguistic construal of the world contributes to rethinking one's own beliefs, removing cultural barriers, and developing openness and tolerance — qualities that V. Andrushchenko attributes to the central characteristics of a person in a democratic society [1].

Foreign language communicative competence always contains a value component. It is associated with the ability to perceive *the Other* not as a carrier of a «foreign» culture, but as an equal partner in dialogue. This is reflected in the concept of intercultural communicative competence by M. Byram, who emphasizes that true foreign language communication is not just a technical act of information exchange, but a process of mutual ethical recognition [2]. It is through such interaction that the mechanism of self-reflection is launched: the student begins to analyze his own values, compare them with the values of other cultures and conduct an internal dialogue about his own national and personal identity.

Mastering a foreign language today is also associated with critical thinking, the ability to work with texts of different origins, distinguish manipulative strategies in the media, and respond to the information challenges of war and global transformations. In this dimension, the foreign language communicative competence forms the reflective value sensitivity, which is an obligatory component of the civic competence of a modern Ukrainian. Access to foreign language sources of information broadens students' educational horizons, makes them less dependent on one information system, teaches them to critically compare different positions and form their own autonomous vision.

At the same time, there is a problem that many Ukrainian and foreign researchers pay attention to: in higher educational institutions, foreign language training is often reduced to the formal study of grammar, vocabulary, and completing test tasks. This approach makes students perceive a foreign language as *a tool for certification*, but not as *a value* and resource for the development of the axiosphere. Accordingly, students acquire functional skills, but do not undergo the personal transformation that should accompany a true entry into a foreign-language world. As a result, the foreign language communicative competence is not built into the core of their value space, but remains a peripheral element.

To overcome this issue, it is necessary to reorient the educational process to the personal-value dimension of foreign-language communication. This means that learning should include not only language exercises, but also work with authentic

foreign language texts that reflect real value conflicts of the modern world: the problem of human rights, environmental awareness, European identity, academic integrity, culture of peace, social justice. Reading such texts, participating in discussions, completing creative tasks, analyzing intercultural situations – all this creates a value-led communicative environment in which deeper semantic structures are formed.

The teacher plays a particularly important role in this process. According to the ideas of A. Fantini, the development of intercultural competence occurs only if the teacher acts not just as an informant, but as a facilitator of dialogue, a moderator of ethical and cultural discussions and a model of responsible intercultural behavior [4]. His position determines the style of communication in the classroom, the level of student openness and willingness to take intercultural risks – to speak, to make mistakes, to check one's own judgments.

It is also important that the integration of the foreign language communicative competence into the student's axiosphere contributes to the formation of a European type of personality. CEFR [3] emphasizes that language education is not just learning language structures, but the development of «multilingual and multicultural competence», which includes social responsibility, value openness, and the ability to coexist in a diverse society.

For Ukraine, this is of particular importance. The country's ongoing integration into the European and global educational spaces, its struggle for cultural sovereignty, and its active participation in international academic networks create a context in which openness to dialogue, intercultural sensitivity, and the ability to engage with diverse value systems are not optional but essential competences for the new generation. Foreign language communicative competence becomes, in this sense, a bridge between national identity and global citizenship: it enables students to preserve and articulate their own cultural foundations while simultaneously entering broader discursive arenas where cooperation, understanding, and shared responsibility are key.

Thus, the foreign language communicative competence is an integral element of the axiosphere of a higher education student. It is not merely an accumulation of linguistic skills but a multidimensional phenomenon that influences how young people perceive the world, position themselves within it, and interact with others. Through exposure to authentic linguistic and cultural materials, students encounter alternative ethical systems, historical narratives, and communicative norms that broaden their conceptual horizons. This contact with otherness encourages them to question inherited stereotypes, refine their value judgments, and cultivate empathy—an essential quality for navigating multicultural academic and professional environments.

References

1. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon: Multilingual Matters, 1997.
2. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Companion Volume. Strasbourg, 2020.
3. Fantini A. Exploring Intercultural Competence. Brattleboro, VT: SIT Press, 2009.

Секція II. Людина і соціум в ціннісних пріоритетах сучасного світу

Моделі корпоративної культури в контексті безпекових викликів: філософсько-праксеологічний аналіз

*ДМИТРЕНКО Марія, д-р філос. наук, професор,
Національний університет цивільного захисту України
м. Черкаси, Україна*

Сучасний світ перебуває у стані перманентної турбулентності, де безпекові виклики – військові конфлікти, гібридні загрози, економічна нестабільність, технологічні ризики – дедалі більше визначають не лише політичні та соціальні процеси, а й внутрішню логіку функціонування організацій. Для України ці виклики набули екзистенційного характеру, що зумовлює потребу філософського осмислення механізмів стійкості та виживання соціальних інститутів. Одним із таких механізмів постає корпоративна культура, яка в умовах кризи трансформується з інструменту управління ефективністю у спосіб колективного буття та дії.

Наша увага зосереджена саме на філософсько-праксеологічний аналіз моделей корпоративної культури в контексті безпекових викликів, з акцентом на зміну уявлень про раціональність, дію, цінності та відповідальність. Дослідження спрямоване на осмислення корпоративної культури як форми практичного розуму, що забезпечує здатність організації до адаптації, самозбереження та відтворення[4].

Філософське осмислення корпоративної культури традиційно ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує елементи соціальної філософії, філософії культури, етики та філософії дії. Класичні моделі корпоративної культури (зокрема, трирівнева модель Е. Шайна) [3] розглядають культуру як ієрархію артефактів, декларованих цінностей та базових припущень. Однак у кризових умовах такі моделі виявляються недостатніми для пояснення реальної поведінки організацій.

Методологічною основою даного аналізу є праксеологія – філософське вчення про раціональну дію, що дозволяє розглядати корпоративну культуру не лише як систему символів і смислів, а як сукупність ефективних практик, спрямованих на досягнення життєво важливих цілей. У цьому контексті корпоративна культура постає як форма колективної практичної раціональності, здатної функціонувати в умовах радикальної невизначеності.

У філософській перспективі корпоративна культура може бути осмислена як специфічний тип соціального етносу, що поєднує нормативний та діяльнісний виміри. Вона задає горизонти можливого, визначає межі допустимої дії та формує уявлення про належне і ефективне. В умовах безпекових викликів ця функція набуває особливої ваги, оскільки стандартні алгоритми поведінки втрачають актуальність.

Корпоративна культура в кризовому середовищі виконує роль колективного практичного розуму, який швидко переорієнтовує організацію з

режиму оптимізації на режим виживання. Така переорієнтація супроводжується трансформацією ціннісних пріоритетів: прибуток, зростання та конкурентоспроможність поступаються місцем безпеці працівників, збереженню людського капіталу та безперервності діяльності [1].

Одним із ключових філософських аспектів аналізу є переосмислення поняття праксеологічного зсуву у розумінні раціональності. У класичній економічній та управлінській парадигмі раціональність ототожнюється з максимізацією вигоди за мінімізації витрат. Проте в умовах війни та екзистенційної загрози така модель виявляється непридатною.

Праксеологічний підхід дозволяє трактувати раціональність як ефективність дії щодо збереження існування суб'єкта. Раціональною визнається та дія, яка забезпечує виживання організації, навіть якщо вона суперечить короткостроковим економічним інтересам. У цьому сенсі корпоративна культура стає носієм альтернативної раціональності – раціональності стійкості.

Стійкість (resilience) у філософському вимірі може бути інтерпретована як здатність соціальної системи зберігати ідентичність за умов радикальних змін. Корпоративна культура відіграє вирішальну роль у формуванні цієї здатності, оскільки вона акумулює колективний досвід подолання криз і транслює його у формі норм, наративів та ритуалів.

В українському контексті стійкість організацій часто ґрунтується на неформальних практиках взаємодопомоги, високому рівні довіри та готовності до самопожертви. Ці елементи корпоративної культури мають глибокі антропологічні та етичні підстави, пов'язані з колективною відповідальністю та солідарністю.

Філософія культури підкреслює значення символічних форм у конструюванні соціальної реальності. В умовах безпекових викликів корпоративні міфи, ритуали та наративи виконують не лише інтегративну, а й мобілізаційну функцію. Вони надають сенс ризику, легітимують нестандартні рішення та підтримують моральний дух колективу.

Кризово-орієнтовані наративи формують у працівників відчуття причетності до спільної справи, що виходить за межі суто економічної діяльності. Таким чином, корпоративна культура набуває рис етичної спільноти, об'єднаної спільною метою виживання та відновлення.

Особливої уваги заслуговує етичний аспект корпоративної культури. В умовах війни організації змушені приймати рішення, що мають прямі моральні наслідки: евакуація персоналу, зупинка виробництва, перерозподіл ресурсів. Корпоративна культура слугує моральним компасом, який допомагає орієнтуватися у ситуаціях ціннісного конфлікту [2].

Етика відповідальності, солідарності та турботи про людину стає визначальною характеристикою стійких організацій. У цьому контексті корпоративна культура виходить за межі інструментального підходу і постає як форма практичної філософії [4].

Філософсько-праксеологічний аналіз моделей корпоративної культури в контексті безпекових викликів дозволяє зробити низку узагальнень. По-перше,

корпоративна культура в кризових умовах трансформується з набору декларативних цінностей у систему ефективних практик дії. По-друге, відбувається переосмислення раціональності як здатності до виживання та збереження ідентичності. По-третє, стійкість організації набуває онтологічного статусу, стаючи ключовою умовою її буття [1].

Отже, підійшли ми до висновку, що корпоративна культура може бути розглянута як філософський феномен, що поєднує онтологічний, етичний та праксеологічний виміри. Її аналіз у контексті українських безпекових викликів відкриває перспективи для подальших міждисциплінарних досліджень у сфері філософії культури, соціальної філософії та філософії дії.

Список використаних джерел:

1. Корпоративна культура в умовах кризових трансформацій : колективна монографія / за ред. В. І. Воронкової. – Запоріжжя : ЗНУ, 2022.
2. Філософія безпеки в умовах гібридних загроз : зб. наук. праць. – К. : ІФ НАН України, 2023.
3. Шайн Е. Організаційна культура та лідерство. – К. : Наш формат, 2020.
4. Resilience and Organizational Culture in Times of Crisis / ed. by C. Weick, K. Sutcliffe. – London : Routledge, 2019.

Людська гідність і моральна відповідальність у добу ціннісної нестабільності

ЧУБІНА Тетяня, д-р істор. наук, проф.

Національний університет цивільного захисту України, м. Черкаси

Сучасне суспільство переживає глибоку кризу цінностей, що проявляється у розмитості моральних орієнтирів, зростанні соціальної напруги, недовірі до інституцій та поширенні цинізму й апатії. Ціннісна нестабільність стає визначальною рисою нашої епохи, коли традиційні моральні системи та культурні коди втрачають авторитет, а нові – ще не набули стійких форм. У цьому контексті особливого значення набувають поняття людської гідності та моральної відповідальності як фундаментальні засади суспільного співжиття і гуманістичної перспективи розвитку цивілізації.

Проблема людської гідності виходить за межі етичного чи філософського виміру – вона має соціологічний характер, адже відображає рівень усвідомлення людиною своєї соціальної значущості, права на повагу, свободу та справедливість. Український мислитель Мирослав Попович писав: «Гідність – це внутрішня міра людини, те, що не дає їй зрадити себе навіть тоді, коли зраджує світ» [3]. Водночас моральна відповідальність є тим механізмом, який забезпечує стабільність соціального порядку, регулює поведінку індивідів і формує довіру між людьми. Їх взаємозв'язок постає як центральний чинник збереження суспільної єдності в умовах глобальних змін.

У добу технологічної революції, інформаційних війн та загострення політичних конфліктів перед людиною постають нові екзистенційні виклики: як зберегти гідність у світі, де домінують прагматичні інтереси, і як не втратити моральну відповідальність у просторі, що дедалі більше підмінює істину маніпуляцією. Особливо гостро ці питання постають у сучасному українському

контексті, де війна, соціальні трансформації та боротьба за свободу загострюють потребу у відновленні моральних і духовних орієнтирів. Як засвідчує новітній досвід України, саме гідність стала моральним знаменом громадянського опору – від Майдану до сьогоднішньої боротьби за свободу.

Дослідження феноменів людської гідності та моральної відповідальності у добу ціннісної нестабільності є не лише науковим завданням, а й гуманітарною необхідністю. Вони визначають можливість збереження людяності, солідарності та довіри – тих основ, без яких неможливий сталий розвиток суспільства й відродження духовних засад людського співжиття.

Тож важливим стає соціально-філософське та соціологічне осмислення феноменів людської гідності й моральної відповідальності в умовах сучасної ціннісної нестабільності, а також визначення їхнього значення для збереження соціальної єдності, духовного потенціалу суспільства і стабільності морального порядку.

З точки зору соціології, визнання гідності кожної особи є умовою соціальної інтеграції. Без неї неможливі ані солідарність, ані справедливість. В умовах війни та гуманітарних криз гідність українців проявилася не як абстрактна ідея, а як реальна сила, що мобілізує народ до взаємопідтримки, співчуття та єдності.

Поруч із гідністю стоїть моральна відповідальність – здатність людини усвідомлювати наслідки власних дій і приймати рішення, керуючись совістю. У суспільстві, де руйнуються традиційні моральні орієнтири, відповідальність стає ключем до відновлення довіри. Як слушно зазначав український філософ Володимир Шинкарук: «Відповідальність – це міра духовної зрілості людини, її здатність діяти не лише зі страху покарання, а з почуття внутрішнього обов’язку перед іншими» [6].

У сучасному українському контексті ця теза набуває особливого звучання. Під час війни моральна відповідальність проявляється в готовності допомагати, захищати, брати участь у спільних зусиллях задля життя і правди. Вона поєднує громадян, незалежно від професії чи статусу, в єдине моральне поле. Для молоді, яка формується у цих умовах, виховання моральної відповідальності є основою громадянської зрілості. Без неї неможливе становлення справді демократичного суспільства, заснованого на довірі й співдії.

В умовах глобальної невизначеності й моральної фрагментації важливо не лише діагностувати кризу, а й шукати шляхи духовного відродження. Саме через усвідомлення цінності людської гідності та формування моральної відповідальності людина може знайти внутрішню опору, відновити сенс власного існування і відчутти причетність до спільноти. Духовне відродження передбачає активне переосмислення життєвих пріоритетів, повернення до гуманістичних ідеалів, зміцнення моральних основ суспільства та розвиток культурної самосвідомості. У цей процес входить не лише індивідуальна робота над собою, а й колективні дії, спрямовані на підтримку соціальної солідарності, взаємоповаги та етичної поведінки. Такий підхід дозволяє

перетворити кризу на можливість для оновлення суспільних цінностей і утвердження духовних орієнтирів, здатних стати міцним фундаментом для подальшого розвитку цивілізації.

Сьогодні поняття гідності та відповідальності стають критеріями нової соціальної етики, яка ґрунтується не на страху чи вигоді, а на довірі, співпереживанні, любові до людини. Саме ці категорії дають можливість протистояти цинізму й відчуженню сучасної доби. Людська гідність і моральна відповідальність – це два взаємопов’язані стовпи духовного існування людини. Вони визначають не лише індивідуальну поведінку, а й якість соціальних відносин, рівень культури та цивілізованості суспільства.

Для України сьогодні ці поняття мають особливе значення: вони стають основою моральної стійкості, єдності й духовного відродження. Гідність дає людині силу залишатися собою, а відповідальність – здатність діяти задля інших. Їх збереження – умова відновлення духовної цілісності людини і суспільства в цілому. Вони формують етичну основу соціальної стабільності, стають чинниками громадянського самоусвідомлення та духовного відродження української нації.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Орловський В., Боднарук І. Людська гідність як конституційна цінність: соціально-філософський вимір // Вісник права УжНУ. 2021.
3. Попович М. Бути людиною. Київ : Факт, 2006. 296 с.
4. Стаднік Н. Відповідальність як моральна цінність сучасного студентства // Ethics in Education. Київ : КУБГ, 2019.
5. Стецик Назарій. Природа гідності людини (на основі аналізу сучасних європейських конституцій та прецедентної практики конституційних судів). Український часопис конституційного права. 2018. № 1. С. 28-39.
6. Шинкарук В.І. Свідомість і самосвідомість особистості. Київ : Наукова думка, 1988. 220 с.
7. Штаченко М.О. Гідність людини як джерело стандартів конституційних прав. Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави: збірник тез наук.-практ. конф. 19 – 20 жовтня 2018 р. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. С. 369 – 372.
8. Якубенко В.М. Принципи соціальної держави: стан і перспективи їх реалізації в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Київ, 2005. 21 с.

Криза автентичності та комодифікація самості

КОБЕРСЬКА Тетяна, канд. філос. наук, доцент,

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівно

Проблема ідентичності та самоідентифікації набуває особливої актуальності в умовах соціальних негараздів та кризових станів, перетворюючись на один із ключових екзистенційних викликів сучасності. Розглядається вона не лише на індивідуальному рівні, але й у колективному вимірі, формуючи основи політичних і соціальних відносин у глобалізуючому суспільстві. Для українського суспільства це питання набуває особливої гостроти на тлі війни, інформаційного тиску, мобілізації, вимушеної міграції й

одночасної фрагментації особистісного досвіду, що актуалізує необхідність філософської рефлексії над процесами ідентифікації в межах ціннісно-екзистенційного простору.

Ідентичність – це динамічна структура, соціальна за своїм походженням, що формується в результаті взаємодії людини зі світом і може трансформуватися в прогресивному чи регресивному напрямках. Множинність смислів цього поняття відображає пошуки його концептуалізації в різних філософських і наукових контекстах. З середини XX століття проблема ідентичності виходить за межі філософії, охоплюючи інші соціальні науки. Аналіз ідентичності та її комодифікації в умовах глобалізації є ключовим для розуміння сучасних соціальних, політичних і культурних процесів, осмислення буття людини та формування нових культурних наративів.

Основні теоретичні підходи до вивчення ідентичності включають: психоаналітичну теорію (З. Фройд, Е. Еріксон, Е. Фромм), символічний інтеракціонізм (Г. Мід, Ю. Габермас), феноменологічний підхід (А. Шюц, М. Гайдеггер), когнітивіську методу (Г. Теджфел, Дж. Тернер), конструктивізм (П. Бергер, Т. Лукман), а також постмодерністську перспективу (Е. Гідденс, П. Бурд'є). Кожен з них пропонує різні способи розуміння ідентичності в контексті соціальних, психологічних та культурних чинників.

У філософії ідентичність розглядається як сутнісна характеристика буття, що відображає внутрішню тотожність особистості з самим собою. Від часів Арістотеля і до Гегеля поняття «тотожності» використовувалося для пояснення стабільності та єдності сутності. У класичній традиції цей концепт слугує основою для аналізу самосвідомості та розвитку особистості через призму часу та змін середовища. У постнекласичній філософській традиції проблема ідентичності ставиться під сумнів і на її місце вводяться концепти «відмінності», «інакшості», «множинності», які підкреслюють динамічний та варіативний характер самості (Т. Адорно, Ж. Дельоз, Ж. Дерріда, М. Фуко, М. Горкгаймер та ін.). Згідно з цією традицією, ідентичність розглядається не як єдина, стабільна сутність, а як процес, що постійно змінюється в умовах взаємодії та під впливом соціокультурних контекстів. Відмова від фіксованої ідентичності, на думку представників постмодернізму, дозволяє виявити багатоманітність суб'єктивних досвідів і визнати існування множини ідентичностей, які можуть бути конструйовані в різних культурних і соціальних просторах.

У сучасному дискурсі політика ідентичності стає важливим інструментом для груп, що об'єднуються на основі спільних характеристик. Розвиток цифрових технологій створив нові можливості для самовираження та дослідження власної ідентичності, що, у свою чергу, поставило перед людьми нові питання щодо взаємодії між зовнішньою самопрезентацією та внутрішнім сприйняттям себе. Справжність, автентичність, що була ключовою рисою класичної концепції ідентичності, все більше уступає місце створенню «бренду», який постійно модифікується в залежності від соціокультурних і економічних обставин.

У цьому контексті важливим є концепт «селфбрендингу» або самопрезентації, який підкреслює, як особистість адаптується до вимог ринку, створюючи свою «публічну» версію для споживачів. Дослідники зазначають, що внаслідок такої трансформації межі між споживанням й іншими сферами людської діяльності стираються. Політики, митці, спортсмени, науковці та інші представники різних соціальних груп почали презентувати себе як товар, який необхідно «продавати», що повинен відповідати вимогам споживчої культури. Таким чином, ідентичність людей стає комодифікованою – перетвореною на товар для споживання. Як відзначає Д. Девіс, цей процес передбачає активне формування публічної версії себе, адаптованої до вимог ринку та соціальних стандартів. Дане явище, передбачає, що «Я» індивіда стає брендом, який потребує активного просування на ринку[1]. Це призводить до того, що люди прагнуть контролювати свій публічний імідж, використовуючи новітні комунікаційні технології для формування соціального «Я» і «продажу» своїх умінь, знань та навичок.

Сучасна практика самопрезентації зосереджена на керуванні враженнями інших. І. Гофман означає дилему між виконанням ролі та її драматизацією перед публікою. В умовах споживацької культури люди акцентують увагу на публічному «Я», часто ігноруючи своє автентичне «Я», що стає розмитим. Споживчі стратегії самопрезентації, такі як привернення симпатії та самореклама, активно поєднуються з комодифікацією «Я», де особа перетворюється на товар, прагнучи створити ідеалізований образ, часто відмінний від реального. Нові комунікаційні технології заохочують людей відкривати своє приватне життя в Інтернеті, перетворюючи його на медійний товар для споживання. Люди активно формують свої бренди через соціальні медіа, поєднуючи самовираження з комерціалізацією [2]

Отже, в умовах цифровізації та розвитку глобальних ринків, комодифікація «Я» супроводжується суперечливою формою індивідуалізму, де домінує потреба визнання, зовнішньою репрезентацією та естетизацією тілесності, театралізацією, поверхневою саморефлексією і значним контролем над проявами поведінки. Однак важливо замислитися над тим, чи можливо знайти баланс між комерціалізацією образу і збереженням автентичності. Завдання філософії і соціології сьогодні — дослідити, як зберегти індивідуальність, гідність та духовну сутність, коли кожен аспект життя стає частиною споживчої культури.

Список використаних джерел:

1. Davis, J. E. The commodification of self. The Hedgehog Review, 2003. 5(2), 41–49.
2. Goffman, E. The Presentation of Self in Everyday Life. Edinburgh: University of Edinburgh, 2022. 170p.

Трансформація сучасного політичного світопорядку

БЕЙЛІН Михайло, д-р філос. наук, професор кафедри гуманітарних наук

Харківська державна академія фізичної культури

Сучасна західна цивілізація сьогодні опинилася на межі морального й політичного занепаду, про який писав О. Шпенглер, а тому нагальним стає відродження політичної суб'єктності людини, переосмислення свободи й спільного життя з метою побудувати світ, у якому людина перестане бути лише «капіталом» і знову стане громадянином і частиною демосу.

Можливо, сьогодні, коли в політиці як західних, так і незахідних країн домінують праві сили, усе ж варто «оновити» концепцію політичного таким чином, щоб, уникаючи головних бінарностей ХХ століття як антитези тоталітаризму і демократичного лібералізму, які вже є недостатніми для пояснення можливостей критичного мислення та мислення про революцію у західних країнах, відшукати «політичного революціонера», який прагне «вирватися за межі як індивідуальної суб'єктивності, так і ланцюгів об'єктивної необхідності, або хоча б знайти у політичній теорії і відповідно в політичних діях одночасне функціонування принципів рівності та свободи, які зазвичай логічно важко поєднати.

Американська дослідниця Венді Браун стверджує, що ми перебуваємо у точці катастрофи західної модерності, тобто в стані, коли звичні політичні, соціальні та моральні форми існування більше не працюють. У своїй книзі «Undoing the Demos» вона розглядає неолібералізм як форму раціональності управління, яка проникає в усі сфери суспільного життя. На її думку, неоліберальна логіка перетворює кожную людину на «людський капітал», «нову нафту», підпорядковуючи навіть ті сфери, що не мають економічної природи, ринковим принципам конкуренції. Так, людина оцінюється не за моральними чи суспільними заслугами, а за здатністю приносити користь у ринкових відносинах. Чи можлива інша організація світу? На противагу неоліберальному підходу Браун пропонує відновити розуміння *homo politicus* – людини як істоти політичної, що усвідомлює себе частиною демосу, тобто народу, громадянської спільноти. Для цього, за її словами, необхідні зміни як у лівому, так і в правому політичному мисленні. Лівим потрібно серйозно замислитися над тим, що віра у «раціональне викриття» неправди сама по собі не призведе до лівої мобілізації чи більш справедливого суспільства. Правим, своєю чергою, необхідно усвідомити вразливість власної демагогії, яка, хоч і створює ілюзію єдності й соціальної сили, насправді підтримує виживання лише небагатьох. Браун наголошує, що відкидати популізм як масову, ірраціональну та маніпулятивну форму політики означає не розуміти глибинних витоків самої демократії, адже демократія завжди має емоційний, колективний і навіть ірраціональний вимір. Водночас Браун застерігає, що ліберальна демократія переживає кризу, і її зникнення як політичної форми цілком можливе. На думку Браун, сенс людського буття полягає в тому, щоб діяти відповідно до цінностей, які ми

справді обираємо, а не тих, що нав'язані існуючими структурами влади чи економічного домінування.

Браун вводить поняття «префігуративної політики» як практики, що сприяє відновленню демократії. Це бачення перегукується з етикою відповідальності Макса Вебера, його ідеєю ідеального розв'язання великих суспільних конфліктів. Суть ідеї полягає у тому, що політика повинна не лише реагувати на наявні проблеми, а й створювати нові форми демократичної взаємодії, які вже зараз відображають бажане майбутнє. Намагаючись уникнути державоцентризму і антропоцентризму у веберівському розумінні політики, Браун розвиває поняття «репаративної політики», що спрямована на відновлення світів, які ми успадкували: екологічно зруйнованих, расистських, сексистських, колоніальних, капіталістичних. Такі системи, на думку Браун, призвели до глибоких криз для людства і для планети. Мета репаративної політики не просто змінити інституції, а вилікувати соціальні й моральні рани цивілізації. Браун наголошує на тому, що префігуративна політика, яка не прагне до організації руху, не є політикою. І в той же час політика, що займається лише організацією, не кидаючи виклик існуючим ієрархіям, не є радикальною. Отже, справжня політична дія має поєднувати практичну організацію та ціннісне оновлення суспільства.

Якою має бути політична наука сьогодні? На думку Браун, сутність політичної науки сучасності сьогодні базується не методологічній основі позитивістської науки, а на екзистенційній й політичній позиціях, спрямованих на забезпечення практичної цінності політичної науки, а не утвердженні нігілізму нашого часу. Тобто політична теорія має бути рефлексивною, морально залученою, а не просто аналітичною. Світ влади, бажань і наслідків не завжди піддається спостереженню, вимірюванню чи кількісному аналізу. Тому його можна зрозуміти не через емпіричні методи, а через теорію, яка здатна досягнути невидимі процеси та глибинні суперечності. Браун застерігає: у світі надзвичайного стану не можна бути жертвами, сприймати себе як «жертв», нібито атакованих іммігрантами чи іншими соціальними групами. Позиція жертви приводить до втрати політичної суб'єктності, а отже, і здатності змінювати світ. Політична наука, за Браун, має не лише реєструвати обурення і вимоги людей, а інтерпретувати їх та розкривати їхній сенс і суспільний контекст та допомагати людству осмислити власні суперечності. Ідеї Венді Браун слід сприймати як спробу переосмислити сучасну політику як простір моральної відповідальності, відновлення та взаємного розуміння. Її концепції «префігуративної» й «репаративної» політики відкривають шлях до нової демократії, заснованої не лише на інститутах, а на етичній свідомості та активній участі кожної людини.

Список використаних джерел:

1. Brown Wendy, *Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution*. New York : Zone Books, 2015. 295 p.

Волонтерство як цінність і соціальний чинник розвитку громадянського суспільства

ЮРЧЕНКО Любов, д-р філос. наук, професор

Національний університет цивільного захисту України, м. Черкаси

СТАРОВОЙТОВА Ірина, канд. філос. наук, доцент

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

Волонтерство виступає не лише проявом цінності і альтруїзму, а й засобом розвитку особистісних якостей, що сприяють зміцненню національної єдності та здатності суспільства до опору в умовах соціально-політичних криз.

Кризові події засвідчили, що українське суспільство здатне до самоорганізації, виявляє готовність до безкорисливої діяльності, ініціює нові ідеї та втілює їх у конкретні дії. Аналіз наукових і публіцистичних джерел свідчить, що волонтерська діяльність сприяє розвитку емоційно-чуттєвої сфери особистості, формує систему цінностей, розширює світогляд, забезпечує можливості для творчого самовираження, активної громадянської позиції та особистісного зростання.

Будь-яка волонтерська ініціатива ґрунтується на принципах доброти, щедрості, милосердя й небайдужості – тих чеснот, які здавна спонукали людину до благодійності. Волонтерські організації мають важливе економічне значення, адже їх діяльність сприяє загальному зростанню економічних показників, зменшенню державних витрат.

Згідно із Законом України «Про волонтерську діяльність», волонтерство визначається як форма благодійної діяльності, що може здійснюватися індивідуально або колективно на основі добровільного вибору. Волонтери реалізують спільні цілі свого об'єднання, сприяють покращенню соціальних умов і створенню «соціального капіталу». Водночас формується і власний соціальний капітал волонтера – моральні цінності, досвід, навички, нові соціальні зв'язки.

Волонтерська діяльність корисна як для тих, хто отримує допомогу, так і для тих, хто її надає. Вона позитивно впливає на рівень життєвого задоволення, самооцінку, фізичне й психічне здоров'я, а також сприяє набуттю нових професійних умінь і соціальних контактів.

Сьогодні існує значна кількість організацій, орієнтованих на допомогу молоді. Оскільки така діяльність потребує усвідомленості та відповідної підготовки, перспективним є розвиток різних форм молодіжного волонтерства, зокрема ситуативного (участь у короткострокових проєктах, що потребують спеціальних навичок); регулярного (довготривала співпраця волонтера з організацією); специфічного (виконання завдань, що потребують професійної компетентності); молодіжного (залучення молоді для допомоги своїм одноліткам).

Волонтерські організації функціонують завдяки людському ресурсу – добровольцям, готовим безоплатно виконувати суспільно значущу роботу. Проте некомерційні структури часто стикаються з браком кадрів і високою плинністю волонтерів, що ускладнює ефективність їх діяльності.

Вирішення цієї проблеми полягає у вихованні гуманістичних цінностей, моральної зрілості та національної єдності. Людина без чітких життєвих орієнтирів не здатна ефективно виконувати навіть прості завдання, тим більше – брати участь у безкорисливій діяльності. Натомість система сенсожиттєвих цінностей формує внутрішню мотивацію до волонтерства й забезпечує духовну стійкість суспільства. Лідери волонтерського руху повинні підтримувати й розвивати ці цінності серед усіх учасників процесу.

В Україні, як і у світовій практиці, волонтерський рух має широку суспільну підтримку й законодавче підґрунтя. Завдяки численним проєктам надано значну допомогу тим, хто її потребує. Волонтерство сприяє не лише становленню особистості та організацій, але й трансформує громадянську свідомість, формує національну ідентичність, покращує соціально-економічну ситуацію та якість життя в державі.

Етика істин Алена Бадью

в контексті етичних викликів сучасної України

КУЛІШ Сергій, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник – д-р філос. наук, професор Ольга ПРОЦЕНКО

Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут»

У сучасному світі права людини, толерантність та гуманітарні інтервенції стали майже універсальними ознаками «добра». Водночас досвід гібридної та повномасштабної війни проти України, криза довіри до інституцій, поширення цинізму й втоми показують, що існують межі: самі лише декларації прав і співчуття жертвам виявляються недостатніми для відповіді на радикальні виклики насильства й несправедливості. У цьому контексті особливо важливою є концепція етики Алена Бадью, представлена в праці «Етика. Нарис про розуміння зла».

Метою цієї доповіді є проаналізувати запропоновану Бадью модель «етики істин» як альтернативу домінуючій «етиці прав людини» та показати її потенціал для осмислення ціннісних й екзистенційних викликів сучасної України. Моя робота спирається на концептуальний аналіз тексту Бадью, інтерпретацію його ключових понять (Подія, істина, суб'єкт, зло), порівняння з гуманітарним дискурсом прав людини, а також на осмислення цих ідей у політичному й культурному українському досвіді останніх десятиліть.

Бадью виходить із критики того, що він називає «етичним дискурсом прав людини» або «етикою жертви». Його головні претензії такі:

– Пасивність. Сучасна етика часто крутиться навколо фраз: «Не завдавай шкоди», «Не будь жорстоким», «Поважай Іншого». Це життєво важливо, але, каже Бадью, це етика лікаря, що рятує жертв, а не етика творця, який змінює світ. Вона чудово реагує на зло, але нездатна запропонувати позитивне бачення самого добра. Цей дискурс, на його думку, зосереджується на постулаті недопущення зла – насамперед у формах фізичного насильства, приниження, дискримінації, тобто фіксує людину переважно в позиції жертви.

Така етика є реактивною й мінімалістською: її горизонт обмежується вимогою «не допустити нового Голокосту» та «не повторити жахів ХХ століття», але вона майже не формулює позитивного уявлення про те, що саме є добро як творення нового.

– Консервативність. Така етика ідеально підходить комфортному західному світу: «Головне – щоб не було жахів, а решта нехай залишається як є». Тобто вона часто захищає status quo, а не відкриває шлях до радикальної справедливості. Крім того, Бадью показує, що універсалізована мова прав людини здатна морально виправдовувати гуманітарні інтервенції, але не обов'язково підтримує справжні емансипативні рухи, які ставлять під питання структури влади та власності (у коментарях до українського перекладу справедливо підкреслюється, що такий «етичний гуманізм» може маскувати байдужість і пасивність перед обличчям системної несправедливості).

– Розмитість. «Повага до Іншого» звучить красиво, але якщо «Інший» – агресор? Якщо його «цінності» заперечують твоє право на існування? Ось тут, як на мене, його критика б'є прямо в нерв нашого українського досвіду. Ми як ніхто розуміємо цінність прав людини, але ми також бачимо, що просто абстрактний гуманізм не зупиняє ракети.

Бадью радикально формулює: сучасна етика, яка починає із заперечення Зла (із жахів ХХ століття), перетворюється на мінімальну програму – «аби не було гірше». Але вона, по суті, ухиляється від відповіді на питання: що є Добро?

Як альтернативу Бадью пропонує «етику істин», де вихідною точкою є не зло, а можливість добра як істини, що виникає у конкретній ситуації. За Бадью, істини народжуються у чотирьох базових «процедурах»:

- Політика: наприклад, революційний рух за свободу і гідність;
- Наука: відкриття, яке змінює саме бачення світу;
- Мистецтво: поява радикально нової форми, яка змінює критерії того, «що таке мистецтво»;
- Кохання: зустріч двох людей, після якої світ уже не здається «нейтральним», а бачиться в перспективі «ми».

У кожній із цих сфер іноді відбувається Подія – це не просто щось, що сталося, а це радикальний розрив зі звичним порядком, який відкриває нову можливість – новий спосіб бачення світу. Наприклад, емансипативний політичний рух, науковий прорив, революційна художня форма чи новий вимір міжособистісного стосунку. Самі по собі події ще не «гарантують» істини; істина постає як тривалий процес, що розгортається завдяки вірності суб'єкта цій Події.

Якщо перекласти на наш контекст, то ми можемо подивитися на Майдан або лютий 2022 року як на такі «Події». Вони оголили істину: Україна – це не просто «територія» і «населення», а спільнота людей, готових чинити спротив і допомагати одне одному. Волонтерський рух, самоорганізація громад, взаємна підтримка – це і є процес істини, що розгортається після Події.

У звичайному житті, каже Бадью, людина – це просто «людська тварина» з наборами інтересів. Коли людина відповідає на Подію словами: «Так, це для мене істина, і я залишуся їй вірним», то вона стає тоді Суб'єктом. Суб'єкт у Бадью – це не попередньо заданий «носієй прав», а той, хто бере на себе відповідальність за продовження події, за послідовне проведення її наслідків у ситуації:

- У політиці – це людина, яка не просто «вболіває за зміни», а реально бере участь у русі, що прагне справедливості;

- У коханні – це пара, яка не просто пережила «романтичний період», а будує життя як спільний погляд на світ, навіть під час тривоги і відключень світла;

- В українських реаліях – це волонтер, який продовжує це робити на третій рік повномасштабної війни, коли початковий ентузіазм уже давно мав би «вичерпатися».

Етика в Бадью – це етика вірності. Його головний, дуже простий, але лаконічний і вимогливий етичний наказ: «Тримайся. Продовжуй». Іншими словами, етика для Бадью – це не система заборон, а вимога триматися обраної лінії істини, попри спокусу повернутися до комфорту, конформізму чи цинізму. Така інтерпретація етики виглядає особливо резонансною для українського досвіду Майдану, Революції Гідності, а також повномасштабного вторгнення 2022 року: тут ми спостерігаємо не лише риторику прав, а передусім суб'єктність вірності – у стійкості оборонців, багаторічному волонтерстві, самоорганізації громад. Ці практики можна описати як тривалі «процеси істини», що виходять за межі суто правового дискурсу й формують нову ціннісну конфігурацію суспільства.

І тільки після того, як ми зрозуміли, що таке добро (вірність істині), Бадью переходить до зла, відповідно переосмислюючи його. Зло – це не якась містична «темна субстанція». Це збій у стосунку до істини, який може набувати, за його аналізом, щонайменше трьох форм:

- Зрада Події (відступ, капітуляція, перехід до цинізму після періоду залученості). Ти бачив істину, ти був залучений у Подію – але з часом сказав собі: «Це занадто складно, я втомився, хочеться спокою і вигоди». Наприклад, колишній активіст, який потім стає цинічним чиновником. У масштабах суспільства – коли після потужного підйому все зливається в «якось воно буде»;

- Катастрофа фанатизму, коли істина абсолютизується й перетворюється на виправдання терору. Це коли справжню істину (наприклад, «справедливість») перетворюють на Абсолют з великої літери, і під приводом цієї істини починають знищувати інших. Це «істина, що збожеволіла». Тут легко побачити тоталітарні ідеології ХХ століття або сучасні імперські міфи, які виправдовують насильство й війну;

- Симулякр, Обман – тобто фальшива подія, яка імітує емансипативний жест, але фактично відтворює панівні відносини влади. Це фейкова Подія, яка лише вдає з себе «велику істину». Це коли «Події» взагалі не було, а її імітують.

Наприклад, коли політична влада інсценує «всенародну підтримку» чи «історичну місію», але за цим стоїть пропаганда, а не справжнє звільнення.

І мені здається важливим, що для Бадью зло – це часто не «монстр десь там», а маленькі щоденні зради: коли ми самі відступаємо від того, що вже знаємо як істину.

З української перспективи ми можемо побачити в цій схемі інструмент для аналізу як внутрішніх, так і зовнішніх загроз. Зрада – це не лише індивідуальна моральна слабкість, а й суспільне «охолодження» до власних подій, коли революційний підйом змінюється апатією й погодженням на корупційні практики. Катастрофа фанатизму проступає у формах імперської ідеології, яка проголошує власну «історичну місію» та виправдовує агресію й геноцидною риторикою. Симулякр проявляється у пропагандистських «референдумах» чи псевдоплебісцитах, що імітують демократію, але не мають стосунку до істини політичної суб'єктності.

Можу зробити декілька важливих висновків у межах аналізу концепцій Бадью.

По-перше, вона допомагає вийти за межі суто жертвоцентричного підходу, не заперечуючи важливості прав людини, але доповнюючи їх виміром активної суб'єктності та вірності істині. З одного боку, я не закликаю повністю відмовлятися від «прав людини» – для нас це знайомі поняття: це право на життя, свободу, гідність. З іншого боку, я погоджуюся з Бадью, що одних лише абстрактних прав і співчуття жертвам – критично мало. Якщо за словами не стоїть готовність до вірності, ризику й дії, вони перетворюються на красиву, але безсилу риторіку. Отже, Бадью пропонує дуже вимогливу етику. Це не «етика правил» чи «етика толерантності», яку можна просто вивчити й заспокоїтися. Це етика вірності істині, етика ризику, тривалості й відповідальності. Не просто «не чинити зла», а не зрадити те, що ти вже визнав добром і істиною – у політиці, у стосунках, у професії, в житті країни.

По-друге, етика істин пропонує мову для осмислення українського досвіду війни не лише як травми, а й як джерела нових універсалізованих цінностей – солідарності, відповідальності, гідності, які можуть бути релевантними далеко за межами нашого локального контексту.

По-третє, у філософсько-освітньому вимірі підхід Бадью може бути використаний для формування здатності розрізняти автентичні події й симулякри, протистояти апатії та цинізму, розуміти етику не лише як набір заборон, а як довготривалу практику вірності обраним істинам. Це особливо важливо в умовах інформаційного перевантаження, «мови ненависті» та нормалізації насильства, коли спокуса відмовитися від будь-яких істин на користь радикального релятивізму здається психологічно комфортною. Бадью натомість наполягає на можливості й необхідності універсальних істин, що народжуються з конкретних ситуацій і відповідальної дії суб'єктів.

Для України, яка переживає радикальні ціннісно-екзистенційні виклики, ця перспектива дає змогу для осмислення власного досвіду та відкриває можливість філософської рефлексії.

Список використаних джерел:

1. Бадью А. Етика. Нарис про розуміння зла / пер. з фр. В. Артюха та А. Репи. - 2-ге вид., змін. - Київ: Комубук, 2019.
2. Швед П. «Бадью для чайників: короткий вступ до бадьюанства» // Блог видавництва «Комубук».
3. Badiou A. Ethics: An Essay on the Understanding of Evil. - London-New York: Verso, 2002.
4. Huang H. «Rethinking Radical Politics and Ethics: Alain Badiou's Intervention» // Appareil. 2010.

Темпоральність як екзистенційний виклик

БІЛІЧУК Наталя, канд. філос. наук, доцент

Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут»

Темпоральність людського буття є однією з найглибших характеристик існування, адже саме через час розкривається не лише рух і змінність світу, а й усвідомлення людиною власної скінченності. Людське життя — це завжди буття у часі, в межах якого ми пізнаємо себе, інших, світ і неминучість смерті. Саме смерть, як гранична межа, зумовлює глибину людського досвіду, повертає до роздумів про сенс життя, про духовність і пам'ять, про відповідальність перед собою та іншими. У цьому полягає сутність екзистенційного підходу: зрозуміти людину — означає зрозуміти її ставлення до власної смертності.

Упродовж усієї історії філософії смерть була не лише предметом страху, а й джерелом пізнання. Уже античні мислителі наголошували, що філософія є «підготовкою до смерті», тобто усвідомленням кінцевості як необхідної умови мудрості. Стоїки вбачали в ній природний момент космічного порядку, епікурійці — звільнення від страждання, а пізніше християнські мислителі — перехід у вічність. Проте саме в добу модерну смерть стає не стільки релігійним, скільки філософським викликом, у якому людина виявляє власну суб'єктивність. Фрідріх Ніцше одним із перших відчув, що сучасна епоха втрачає свої духовні орієнтири. Його твердження «Бог помер» означало не знищення віри, а усвідомлення того, що традиційні засади більше не дають сенсу людському існуванню. Ніцше бачить у цьому не трагедію, а виклик: лише тоді, коли старі цінності зруйновано, людина отримує можливість створити нові — власноруч, через волю до життя, через творчість. Його концепція «надлюдини» — це не біологічне, а духовне перевищення себе, подолання страху смерті через ствердження життя як постійного самотворення.

Проблема смерті отримує особливої ваги у філософії XX століття, позначеній двома світовими війнами, масовими стражданнями й втратами. Саме в ці часи формується екзистенціалізм, який робить центральним питанням людського буття відчуття безґрунтовності, страху, межі, відповідальності. Для Мартіна Гайдеггера людина — це істота, яка усвідомлює власну скінченність. Він вводить поняття буття-до-смерті, підкреслюючи, що лише через

усвідомлення смерті людина може досягнути справжнє буття, вийти за межі повсякденної «загубленості» у світі речей. Смерть не є подією майбутнього — вона є можливістю, яка супроводжує кожен момент життя. Це постійна присутність межі, яка робить нас справжніми, автентичними, бо спонукає діяти тут і тепер. Карл Ясперс, розвиваючи ідеї межової ситуації, наголошував, що людина може пізнати себе лише в зіткненні з граничними обставинами — стражданням, провиною, боротьбою, смертю. Саме в таких станах відкривається глибина людського існування, адже тоді людина стоїть перед необхідністю вибору. У межовій ситуації немає зовнішніх підстав для дії — вона вимагає внутрішньої свободи. Тому смерть стає не запереченням життя, а точкою його найвищої концентрації.

У філософії Альбера Камю тема смерті пов'язана з ідеєю абсурду. Людина прагне до смислу, але світ мовчить. Це протистояння між прагненням і німотою реальності Камю називає абсурдом. Однак у цьому мовчанні є шанс: якщо світ не дає готових відповідей, то сенс потрібно створити самому. Саме тому його герой Сізіф — символ людської гідності. Усвідомивши безглуздість свого існування, він не відмовляється від боротьби, а приймає її, знаходячи свободу в самому акті зусилля. Так само і смерть не знищує сенс, а відкриває його: вона змушує нас жити повно, не відкладаючи життя «на потім».

Питання смерті й свободи набувають особливого звучання в сучасному світі, де людина знову опинилася перед безоднею — війна, насильство, руйнування, втрати стали частиною щоденного досвіду. Сьогодні український простір існування наповнений цим граничним відчуттям: життя і смерть співіснують поруч, межа між ними стає тонкою, майже прозорою. Але саме у таких обставинах відбувається загострення свідомості, очищення від суєтного, народження справжніх смислів. Смерть перестає бути лише трагедією — вона стає нагадуванням про цінність буття, про необхідність пам'ятати, любити, чинити добро. У війні людство стикається із власною тінню, але водночас і з можливістю оновлення.

Тут варто згадати і К'єркегора, який розглядав відчай як стан, у якому людина усвідомлює розрив між тим, ким вона є, і тим, ким хотіла б бути. Цей розрив може вести до загибелі, але також може стати початком духовного відродження. К'єркегор підкреслював, що найгірше — не втратити життя, а втратити себе. Усвідомлення смерті не обов'язково має бути руйнівним — воно може стати актом пробудження, коли людина починає жити по-справжньому.

Св. Августин, аналізуючи природу часу, пам'яті й душі, писав, що людське життя — це постійне «тепер», у якому минуле існує як пам'ять, а майбутнє — як очікування. Пам'ять є тим, що формує нашу ідентичність: ми є тим, що пам'ятаємо. Через пам'ять ми зберігаємо не лише факти, а й досвід, біль, любов, втрату. Вона пов'язує людину з минулим, робить можливим її духовне тривання. Війна показує, наскільки важливою є ця пам'ять — індивідуальна, колективна, національна. Пам'ять про загиблих, про страждання, про втрати — це не тягар, а обов'язок, який утверджує сенс буття. Забути — означає зрадити життя.

Філософ С. Кримський визначав духовність як «вільне самобудівництво» — процес, у якому людина формує власний внутрішній світ, не покладаючись на зовнішні авторитети. Духовність — це не сукупність норм, а жива здатність творити добро, любов, смисл. Вона народжується саме у кризові моменти, коли доводиться робити вибір, коли все довкола втрачає сталість, і тільки внутрішня опора дозволяє залишитися людиною. У цьому контексті смерть і війна стають не лише випробуванням, а й моментом істини: що вартує людське життя, якщо не здатність чинити в ім'я іншого, навіть перед обличчям небуття?

Мартін Гайдеггер підкреслював, що автентичне існування можливе лише тоді, коли людина приймає власну смертність і діє, усвідомлюючи, що її час обмежений. Бути-до-смерті — означає жити усвідомлено, не тікати у буденність, не приховуватися за «вони» — суспільством, натовпом, чужими судженнями. Це заклик до пробудження: лише прийнявши смерть, людина може відкрити справжнє життя. У нашій сучасній реальності це набуває особливого сенсу — адже кожен день може бути останнім, і саме тому кожна дія має значення.

Смерть, пам'ять і духовність утворюють єдиний онтологічний простір. У переживанні смерті народжується усвідомлення життя, у пам'яті — безсмертя, у духовності — свобода. Людина не може подолати смерть фізично, але може трансформувати її духовно: у добрі, у творчості, у любові, у пам'яті про інших. Смерть як межа відкриває перспективу внутрішньої нескінченності.

Сучасна війна знову змушує людство поставити ці вічні питання: що таке людина, що є життя, у чому сенс страждання, як не втратити себе серед руїни. Але саме в цих обставинах виявляється велич духу. Там, де здається, що панує смерть, народжується нова якість життя — глибше, справжніше, сповнене співчуття й мужності. Усвідомлення смерті перестає бути страхом і стає пам'яттю про любов, що сильніша за смерть.

Людське існування є постійним рухом між минулим і вічним, між пам'яттю та забуттям, між страхом і надією. Ми не обираємо свою смертність, але можемо обрати, як її прожити. І саме в цьому виборі народжується ідентичність — не як стабільна форма, а як безперервний акт творення. Людина, яка усвідомлює свою смертність, здатна створити справжню духовність — не як втечу від реальності, а як спосіб бути в ній.

У цій перспективі кожен момент життя є неповторним, кожна дія — відповідальністю перед буттям. Смерть не заперечує життя — вона надає йому ваги. Пам'ять не тягар — це спосіб бути з тими, хто пішов, і продовжувати їхню справу. Духовність — не абстракція, а здатність жити правдиво, попри темряву. Людина залишається людиною доти, доки вона пам'ятає, любить, страждає й творить. І, можливо, саме в цьому — її справжнє безсмертя.

Межі автентичності: екзистенційна тривога та свобода у ХХІ столітті

ЖОРНЯК Дар'я, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Світлана ЧМИХУН

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

У ХХІ столітті людське існування опинилося в ситуації парадоксального поєднання свободи і вразливості. З одного боку, індивід має безпрецедентну можливість визначати власну життєву траєкторію, обирати професію, спосіб життя, форму самопрезентації та соціальні зв'язки. З іншого боку, зростає відчуття нестабільності, тривоги й невизначеності, що породжує кризу автентичності. Саме тому екзистенціальна проблематика набуває нового змісту – не лише як філософська традиція ХХ століття, але як аналітичний інструмент, здатний пояснити психологічні, культурні та соціальні виклики сучасності.

Екзистенціальна тривога, у розумінні М. Гайдеггера, є не просто емоційним станом, а фундаментом людської самосвідомості. Тривога оголює «ніщо», тобто досвід радикальної відкритості майбутнього, де відсутні готові смисли та гарантії. Сучасна людина переживає подібний стан у ситуаціях соціальної турбулентності, медійної перенасиченості, швидкоплинності подій та інформаційних ризиків. Тривога виникає не як слабкість, а як сигнал про необхідність прийняття рішень, котрі визначають спосіб буття особистості. Саме у тривозі відкриваються межі автентичності – те, наскільки людина здатна бути собою за умов зовнішнього тиску.

Парадигма екзистенціалізму, сформована у працях М. Гайдеггера та Ж.-П. Сартра, постулює онтологічний пріоритет існування перед сутністю. Як зазначав Ж.-П. Сартр, людина є проектом, який конститує себе власною суб'єктивністю [1]. Ця радикальна свобода не є ознакою всемогутності, а виступає як обтяження, що породжує екзистенційну тривогу – не страх перед конкретною загрозою, а усвідомлення власної безпідставності та відповідальності за світ, в якому іншого законодавця, окрім самої людини, не існує.

Сучасні інтерпретатори екзистенціалізму, зокрема Т. Флінн, наголошують, що екзистенційні категорії не слід розуміти як універсальні структури буття; радше вони постають інструментами аналізу конкретних ситуацій, у яких людина стикається з кризою ідентичності, моральною невизначеністю та зростанням відповідальності в глобалізованому світі.

У свою чергу З. Бауман, описуючи феномен рідкої сучасності, підкреслює мінливість соціальних форм і нестабільність життєвих орієнтирів, що робить екзистенційні питання сенсу, свободи й відповідальності ще більш нагальними для сучасної філософської думки. Екзистенціалізм постає не як замкнута система, а як «критична гуманістична практика».

У епоху масової культури та соціальних мереж проблема автентичності набуває особливої гостроти. Класичне розрізнення М. Гайдеггера на «власне» та «невласне» буття трансформується в аналіз механізмів конформізму та втрати «Я» під тиском соціальних алгоритмів та медійних наративів [2].

Сучасний екзистенціалізм пропонує не рецепт щастя, а стратегію опору – усвідомлення власної свободи навіть у умовах детермінованих соціальних структур, що робить його близьким до критичної теорії. Автентичність у ХХІ столітті опинилася під подвійною загрозою. Перша – зовнішня: алгоритмічні системи, соціальні мережі, стандартизовані моделі успіху та «видимого» життя сприяють нормуванню самооцінки й поведінки. Особистість дедалі частіше сприймається через набір цифрових ознак: профілів, вподобань, статистичних даних. На цьому тлі екзистенційна свобода редукується до вибору між наперед визначеними варіантами. Друга загроза – внутрішня: схильність людини уникати відповідальності за власні рішення. У термінології Ж. -П. Сартра це постає як «несправжнє існування», коли індивід відмовляється від свободи, прикриваючи свій страх соціальними ролями чи зовнішніми авторитетами.

Автентичність передбачає не стільки самовираження, скільки здатність прийняти власну скінченність, обмеженість і відповідальність. Ж. -П. Сартр наголошував, що свобода є водночас тягарем і привілеєм. Людина вільна, але її свобода завжди обмежена фактичністю – умовами, у яких вона опинилась. Саме тому межі автентичності є рухомими: вони визначаються тим, наскільки особистість готова діяти згідно із самостійно обраними цінностями, а не за логікою зовнішнього тиску.

У ХХІ столітті екзистенційна тривога дедалі частіше пов'язана з відчуттям фрагментації світу. Людина зустрічається з множиною альтернативних реальностей – культурних, технологічних, інформаційних. Це створює ілюзію нескінченної свободи, але водночас ускладнює процес самовизначення. Тривога постає як реакція на надмірність можливостей, коли неможливо ухопити стабільний центр власного «Я». Небезпека полягає у тому, що без внутрішнього критерію автентичності свобода перетворюється на хаос, а вибір – на випадковість.

Сенс автентичності у ХХІ столітті можна описати як здатність зберігати цілісність у світі розсіяних смислів. Це не означає ізоляції від суспільства, але вимагає критичного ставлення до механізмів його впливу. Зокрема, цифрові платформи формують середовище, де підсилюється потреба у публічності, і людина дедалі частіше вимірює власну значущість зовнішніми показниками. Екзистенціалізм пропонує іншу оптику: справжня цінність існування виникає всередині особистості, у здатності діяти відповідально й свідомо.

Екзистенційна тривога, попри свою гостроту, може мати конструктивний потенціал. Вона спонукає людину переосмислити власні орієнтири, звільнитися від поверхневих уявлень та повернутися до питання: «Хто я є насправді?» Автентичність стає не результатом одного рішення, а процесом постійного самовизначення. Це рух, спрямований на прояснення власної позиції у світі, який змінюється швидше, ніж людина встигає адаптуватися.

У сучасних умовах особистість потребує здатності зберігати стійкість перед обличчям невизначеності. Філософія екзистенціалізму підкреслює, що свобода завжди передбачає відповідальність – перед собою, перед іншими, перед власним життям як проектом. Відмова від відповідальності веде до

самовідчуження: індивід утрачає контакт з автентичним «я», підмінюючи його соціальними шаблонами.

Отже, межі автентичності у XXI столітті визначаються не стільки зовнішніми обставинами, скільки здатністю людини залишатися внутрішньо незалежною у світі, де посилюються механізми нагляду, порівняння та нормативного тиску. Автентичність постає з уміння прийняти власну скінченність – не як обмеження, а як внутрішню умову свободи, що надає людським рішенням вагу та відповідальність. У цій перспективі свобода не зводиться до сваволі чи необмеженого вибору, а постає як форма самовладання, що дозволяє протистояти зовнішнім вимогам і зберігати цілісність власної суб'єктивності.

Екзистенційна тривога, яка у сучасному світі часто маскується під стан виснаження, фрустрації чи інформаційного перенавантаження, відкриває не лише горизонт страху, а й глибинний простір можливостей. Саме завдяки тривозі стає відчутним те, що не може бути зведене до соціальних ролей чи технологічно опосередкованих сценаріїв життя: первинна здатність людини бути джерелом власних рішень. У цьому сенсі тривога – не ознака слабкості, а прояв онтологічної чутливості, що дає змогу критично переосмислити нав'язані моделі поведінки та повернути собі право на авторство власної життєвої історії. Автентичність у такому розумінні постає як форма стійкості й активної свободи, що дає людині змогу не лише існувати, а й творити значення у світі, де зростає небезпека стандартизації досвіду. Вона не є раз і назавжди досягнутим станом – це радше тривала й динамічна практика самотворення, яка потребує мужності, рефлексії та відкритості до невизначеності. Саме завдяки такій практиці людина зберігає свою унікальність, не розчиняючись у вимогах культури надпродуктивності й конформізму, та водночас реалізує себе як істоту, здатну творити власний смисловий простір у мінливій реальності XXI століття.

Список використаних джерел:

1. Sartre J.-P. *L'Être et le Néant : essai d'ontologie phénoménologique*. — Paris : Gallimard, 1943. — 722 p. Доступ : <https://www.gallimard.fr/catalogue/l-etre-et-le-neant/9782070293889>
2. Heidegger M. *Sein und Zeit*. — 9. Aufl. — Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1977. — 437 S. Доступ : <https://archive.org/details/HeideggerMartinSeinUndZeit>

Війна в ідеологічному вимірі реальності

*ЖЕЛТОБОРОДОВ Олександр, канд. істор. наук, доцент кафедри гуманітарних наук
Харківська державна академія фізичної культури*

Для воєн XX століття характерним є ідеологічний вимір, коли бажання домовлятися і поступатися заради життя більшості стає другорядним. Британсько-американський соціолог Майкл Манн здійснює критичний перегляд засадничих положень реалістичної школи міжнародних відносин, у якій держави постають як раціональні, однорідні суб'єкти, котрі застосовують прораховані засоби для максимізації шансів на досягнення власних цілей (зокрема, у межах теорії війни Кеннета Уолтца). Проте, на думку Манна, саме люди – правителі та їхнє найближче оточення виступають реальними агентами

ухвалення рішень, незалежно від форми правління: монархії, представницької демократії чи диктатури. Ця теза особливо значуща, адже вказує на певне «вирівнювання» представницької ліберальної демократії з іншими політичними режимами: усі вони функціонують як простори, де рішення ухвалюють не абстрактні держави, а конкретні люди з їхніми цінностями, пристрастями та амбіціями.

Власне, Манн формулює потребу у відновленні веберівського поняття «ціннісної раціональності», згідно з якою орієнтація на вищі цінності переважає над інструментальною доцільністю. Йдеться про ситуації, коли воюючі сторони готові приносити жертви, що перевищують раціонально допустимі межі, аби лише здобути перемогу. Рішення щодо війни чи миру в сучасному світі ухвалюються у вкрай загострених умовах внутрішнього та зовнішнього напруження; саме тому війна набуває непередбачуваного характеру, що унеможлиблює її редукцію до раціональних схем. На його думку, війна віддавна була сферою діяльності правителів держав, які діяли під впливом почуття пригніченості або ж надмірних амбіцій. У таких випадках їхній вибір на користь війни не завжди був «раціональним», що часто призводило до переростання войовничих позицій у ненавмисні конфлікти. Манн підкреслює, що раціональність війни нерідко руйнується ідеологією. Прикладом є Друга світова війна: якби Франція та Велика Британія уклали союз із Радянським Союзом для стримування Гітлера, то конфлікт міг бути відкладений або навіть попереджений. Проте правителі цих держав більше боялися комунізму, ніж фашизму, і саме тому у 1939 році Сталін, залишившись без союзників, підписав пакт про ненапад. Подібний механізм, але з іншим результатом, спостерігався і у В'єтнамі. Поразка США, на думку Манна, була зумовлена недооцінкою ідеологічної стійкості противника. У цих випадках чітко видно, що ідеологія здатна переважати будь-які раціональні стратегії, створюючи парадоксальні наслідки.

Манн поширює цю логіку і на сучасний соціум. На його думку, ірраціональність політичної еліти має ідеологічне підґрунтя та приховані економічні інтереси. В її діях поєдналися ідеологічно-емоційні або військові фактори, як-то: травма минулого національного, колоніального приниження або просто переживання комплексу меншовартості; віра у незворотний занепад західної гегемонії; надмірна самовпевненість у можливості військових успіхів.

Манн вказує, що сучасні війни рідко зводяться лише до раціонального розрахунку. Тут проявляється прихована асиметрія: війна стає «ближчою» тоді, коли жертвами є «свої», а не «інші-чужі». Манн підкреслює, що політичні еліти діють, виходячи із переконання у «божественному праві на одну й ту саму землю». У сучасному світі держави, легітимовані націоналізмом, живуть у реальності, де намагання встановити так званий «глобальний порядок» подається як «битва Добра і Зла». Це пояснює, чому навіть «ліберальні демократії» нерідко долучаються до війни, а національна мобілізація формує атмосферу «поєднання навколо прапора». Манн звертає увагу, що у національних війнах пропаганда звірств ворога та символічний образ нації

сприяють масовому напливу добровольців. Засоби масової інформації створюють уявний простір, де кожен може ідентифікувати себе з національною спільнотою та її ворогами. Війна, на думку Манна, завжди мала «патріархальний характер». Ідеологія патріархату пригнічує мирні схильності чоловіків, які бояться осуду за «боягузтво». Війна між раціональністю та ірраціональністю – саме так виглядає аналітична перспектива М. Манна. У своїх міркуваннях дослідник вважає, що війна рідко може бути пояснена виключно в термінах раціонального вибору. Історичні дебати про колоніальну політику XIX століття вичерпали себе, але суспільний інтерес активізувався лише тоді, коли жорстокість британців стала очевидною та була відплачена «у десятикратному розмірі».

Марксистська традиція розглядає війну як механізм відволікання від класового протистояння. Проте, на думку Манна, війна не є прямим каталізатором революцій, вона радше підсилює класові конфлікти, особливо у випадках поразок. Для пояснення воєн Манн пропонує аналітичну тріаду мотивів: жадоба, статус–честь–слава та домінування. На відміну від матеріалістичних інтерпретацій, Манн наголошує на значенні емоцій і психологічних імпульсів: ресентименту, ненависті, амбіцій. Манн показує, що війна завжди поєднує факти і цінності. На його думку, сучасні війни не можуть бути зрозумілі винятково крізь призму раціональних інтересів. Поряд із економічною вигодою завжди діють імпульси, обумовлені уявленнями про честь, жагою слави, помсти й бажанням домінувати. Саме ця багатовимірність пояснює, чому війна у XX–XXI століттях залишається не лише інструментом політики, а й виразом ірраціональної сторони людської історії. Нинішня цивілізація породила загрозу нової світової війни із застосуванням ядерної та бактеріологічної зброї, де визначальним залишається людський фактор. Однак якщо саме людський чинник може запустити механізм самознищення, то це означає, що потенціал катастрофи закладений у самій структурі сучасної цивілізації, яка продукує власні інструменти радикального самозаперечення.

Список використаних джерел:

1. Mann M. Explaining the Irrationality of War. NLR, № 145, January–February 2024. pp. 33–47.

Вплив глобальних трансформацій та екзистенційних криз на ціннісний зміст поняття «здоров'я»

ГАПЛЕВСЬКИЙ Дмитро, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут»

Актуальність проблеми цінності здоров'я та забезпечення виживання людства в цілому зумовлює пошук нових механізмів конституювання сталого і здорового соціального порядку.

Сучасний етап глобалізації, що досліджується у монографії «Глобальні трансформації: політика, економіка, культура» («*Global Transformations: Politics, Economics and Culture*», 1999) Д. Хелда, Д. Голдблатта, Е. МакГрю та Д. Перратона, чинить значний вплив на інституційні та соціокультурні

структури, що особливо помітно у міграційних процесах, екологічних викликах і конфліктах.

Автори монографії, розмірковуючи про умови стабілізації суспільства, висувають тезу про необхідність естетично-ритуальної реінтеграції як критичної умови для протидії соціальній фрагментації. Вони постулюють, що потреба у спільних символічних практиках та колективному мистецькому досвіді (які виступають засобами формування соціальної когезії), є не менш важливою для суспільного розвитку, ніж досягнення універсальної грамотності та забезпечення середньої освіти.

Відтак, успіх перетворення фрагментованого суспільства на інтегровану соціальну спільноту, що протистоїть формуванню «самотнього натовпу», детермінується здатністю відновити чи створити простори для спільної участі. Це передбачає можливості для індивідів колективно реалізовувати такі дії, як спів, спільні рухи (танець), прогулянки та естетичне споглядання. Саме ці спільні ритуально-естетичні практики є ключовим інструментом відновлення соціальних зв'язків, почуття приналежності та, зрештою, цілісності та здоров'я суспільства у глобалізованому світі.

Ціннісний зміст здоров'я акумулюється у ставленні людини та суспільства до свого стану, що забезпечує успішну життєдіяльність. Разом із ставленням людини до здоров'я вибудовується система її ціннісних орієнтацій, уподобань, цілей, без яких існування людини не має сенсу. За своїм змістом здоров'я як цінність інтегрує безліч суб'єктивних складових, що мають першочергове значення для людини. Здоров'я асоціюється з такими категоріями, як насолода, користь, слава, краса, добро і щастя. У цьому контексті здоров'я правомірно розглядати як загальнолюдську соціокультурну цінність.

Носіями здоров'я, а отже, й суб'єктами ціннісних відносин, можуть виступати окремі особи, соціальні групи чи суспільство в цілому. З огляду на це розрізняють: індивідуальне здоров'я (стан окремої особи); соціальне здоров'я (стан колективу, соціальної спільноти, етнічної групи, релігійної конфесії, професійної чи вікової групи); планетарне (універсальне) здоров'я – стан людства і біосфери в цілому.

У своїй структурі здоров'я як цінність включає дві основні складові. Об'єктивна складова – це сукупність можливостей, які можуть бути реалізовані за наявності доброго здоров'я. Наприклад, статусна роль у суспільстві, професія, рід занять, тривалість життя тощо. Суб'єктивна складова здоров'я як цінності – це ставлення суб'єкта до свого здоров'я, що виражається в перевагах, ціннісних орієнтаціях, мотивації поведінки щодо здоров'я.

Сучасні вчені визначають здоров'я як здатність людини пристосовуватися до середовища та власних можливостей, протистояти хворобам, старінню та іншим формам деградації. Поліпшення якості життя і життєвого середовища спрямоване на створення адекватної самосвідомості, етично-естетичному ставленню до себе, ближнього, добра, людини загалом і людства в цілому.

Феномен здоров'я виходить за межі суто фізичної стійкості індивіда, представляючи собою передусім духовну, смислову та етичну здатність людини до повноцінного функціонування у світі.

Сутність здоров'я розкривається у динамічній гармонії трьох ключових вимірів: тілесного, психічного та духовного. Оскільки людина є істотою відкритою – здатною постійно перевищувати власну біологічну природу, прагнути вищих смислів, трансформувати біологічне у культурне та індивідуальне у спільне – здоров'я не може бути визначене як статичний стан. Натомість, здоров'я слід розглядати як безперервний, активний процес підтримання цілісності буття. Цей процес є постійним оновленням рівноваги між внутрішнім світом індивіда і зовнішнім середовищем, між матеріальними потребами і духовними запитами. Таким чином, здоров'я філософськи осмислюється як екзистенційна практика самотворення, яка інтегрує тіло, розум і дух в єдину, динамічно врівноважену систему.

Здоров'я слід розглядати не як сукупність кількісних функціональних показників, а як модус буття – спосіб існування, в якому тілесне, психічне та духовне взаємодіють, конституюючи гармонійну, але динамічну цілісність. Бути здоровим означає перебувати у стані, де збережено внутрішню єдність між відчуттям, свідомістю та смислом. Ця єдність не є статичною рівновагою спокою; радше, вона являє собою процес постійного самовідновлення. Здоров'я як динамічна цілісність досягається через постійне переживання та інтеграцію фундаментально суперечливих екзистенційних досвідів, які конституюють людське буття:

- *біль* (страждання): це центральна категорія для екзистенціалізму (особливо у А. Камю, К. Ясперса, Ж.-П. Сартра, В. Франкла); біль і страждання є не просто психофізичними станами, а фундаментальним онтологічним досвідом зіткнення зі скінченністю, абсурдом та граничними ситуаціями;

- *праця* (дія/зусилля): у широкому сенсі це діяльність, що надає світу форму і є реалізацією проекту буття (Ж.-П. Сартр). Праця – це взаємодія зі світом, яка долає відчуження і є формою відповідального існування; вона виводить суб'єкта із закритого внутрішнього світу, підтверджуючи його свободу через факт дії;

- *радість* (повнота буття); моменти повноти, автентичності та ейфорії необхідні як свідоцтво можливості справжнього існування; радість у цьому контексті – це свобода, що відчувається, миттєве подолання абсурду та підтвердження життєвого смислу (А. Камю – прийняття життя);

- *творчість* (самотрансценденція); це найбільш прямий вияв свободи та проекту буття; творчість – це акт, яким індивід постійно перевищує власне «Я» і трансформує свою фактичність (даність); вона є пошуком і створення смислу у світі, де смисл не даний заздалегідь, і служить засобом подолання нігілізму.

Відтак, цілісність особистості – її здоров'я – постає не як досягнення нерухомої рівноваги, а як успішний екзистенційний синтез цих полярних і

взаємозалежних модусів буття. Людина не прагне уникнути фундаментальної напруги між своєю скінченністю та прагненням до смислу, а навпаки – свідомо інкорпорує ці суперечності у свою проєктивну цілісність. У цьому акті динамічного узгодження онтологічних вимірів і здійснюється автентичне буття-до-смерті, що виявляє себе у максимальній інтенсивності та смисловій насиченості. Таке розуміння підносить здоров'я від біологічної даності до рівня екзистенційного досягнення.

Список використаних джерел:

1. Global Transformations: Politics, Economics and Culture / Held D., Goldblatt D., McGrew A., Perraton J. – Cambridge : Polity Press, 1999. – 515 p.

Ціннісно-екзистенційна трансформація в сучасному суспільстві

ГЛАЗИРІН Микола, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Яна КУНДЕНКО

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

Актуальність теми зумовлена тим, що сучасний світ перебуває у стані глобальних трансформацій, що охоплюють усі сфери життя – від економіки та політики до культури й духовності. Людина та соціум опинилися перед низкою викликів, які ставлять під сумнів традиційні цінності та створюють умови екзистенційної невизначеності. Серед таких викликів – глобалізація, техноглобалізація, інформаційні війни, екологічна криза, втрата культурної ідентичності, а також виклики, пов'язані з розвитком штучного інтелекту та біотехнологій.

Мета дослідження – проаналізувати місце людини й суспільства в умовах ціннісних та екзистенційних викликів сучасного світу, визначити їх вплив на формування нової системи цінностей та перспективи розвитку.

Однією з провідних рис сучасної доби є відчуття нестабільності та невизначеності. Людина стикається з феноменом «екзистенційної тривоги» (за К'єркегором), що виникає внаслідок втрати усталених орієнтирів. Традиційні системи цінностей – релігія, мораль, культурна традиція – втрачають однозначний авторитет. На їх місце приходять нові ідеї, що часто носять фрагментарний і тимчасовий характер.

Серед екзистенційних викликів сучасності важливе місце займає технологічний прогрес. Штучний інтелект, віртуальна реальність, біотехнології змінюють не лише побут, але й саме уявлення про людину. Поставлено під питання межі людської свободи, автономії та відповідальності. Людина змушена адаптуватися до нових форм комунікації та діяльності, що можуть як розширювати її можливості, так і призводити до відчуження.

Ще одним викликом є глобалізація, яка водночас об'єднує й розділяє суспільства. З одного боку, вона створює передумови для міжкультурного діалогу та розвитку науки, з іншого – загрожує нівелюванням локальних культур і традицій. Людина, втрачаючи культурну ідентичність, може опинитися в ситуації духовної порожнечі.

Варто також згадати екологічні та соціальні кризи. Зростаючий рівень забруднення довкілля, зміна клімату, війни, економічна нерівність – усе це формує відчуття екзистенційної загрози для людства в цілому. У цій ситуації на перший план виходить пошук нових універсальних цінностей, які здатні об'єднати людство навколо ідеї відповідальності за майбутнє.

Соціум у сучасному світі виконує подвійну функцію. З одного боку, він є джерелом ціннісних орієнтацій і соціальної підтримки, з іншого – може стати причиною масовізації, коли індивід втрачає свою індивідуальність (за Гайдеггером – «занепад у Вони»). Отже, ключовим завданням людини стає пошук балансу між особистою автентичністю та соціальною інтеграцією.

Вихід із ціннісно-екзистенційної кризи сучасності можливий через переосмислення людської свободи та відповідальності. Екзистенціалісти (Камю, Сартр, Ясперс) наголошували, що сенс життя не заданий людині ззовні, його необхідно створити самій людині через вибір, діяльність і любов. У цьому сенсі сучасні виклики можна розглядати не лише як загрозу, але й як шанс для духовного оновлення та пошуку нових цінностей.

Таким чином, людина та соціум у сучасному світі опинилися в умовах глибокої трансформації, яка пов'язана з глобалізацією, технологічним прогресом та екологічними проблемами. Екзистенційні виклики проявляються у втраті стабільних орієнтирів і пошуку сенсу життя. Система цінностей зазнає змін, відбувається перехід від традиційних універсалій до нових форм індивідуального та колективного самовизначення. Відповідь на ці виклики можлива лише через поєднання особистісної свободи з відповідальністю перед людством і природою.

Легітимація насильства в контексті військових наративів

*СЕМЕНОВА Юлія, канд. філос. наук, доцент, професор кафедри гуманітарних наук
Харківська державна академія фізичної культури*

Війна продукує нові ідеологічні пастки, зокрема, пастку легітимації насильства, що апелює до понять «самооборони» і «справедливої війни». Сама риторика прав людини здатна перетворюватися на інструмент виправдання насильства у час війни. Відбувається виправдання дискурсу насильства, перетворення його на необхідний і добродесний засіб «захисту нації», що унеможливорює критичну дистанцію. Помітним стає розмивання меж між ідеологією і військовою пропагандою, коли правозахисні практики інтегруються у воєнний наратив, підміняючи собою радикальну критику. Війна ставить перед людиною нові виклики, і мабуть, найвагоміший з них – це виклик здатності до критичного мислення. Йдеться про здатність «давати звіт про себе» (Дж. Батлер), а значить – і про власну участь у відтворенні насильства. Слід зауважити, що і політика має подвійний вимір у змісті і формі, як націоналістичний, так і геополітичний.

Відповідно до підходу Е. Лаклау і Ш. Муффа, який лежить в основі дискурс-теорії, поняття гегемонії є антиесенціалістським і спирається на

методологію постструктуралізму, деррідіанської деконструкції та лаканівського психоаналізу. Антиесенціалізм є не лише онтологічним підґрунтям, а й центральним компонентом гегемоністської стратегії лівих. Лаклау і Муфф критикують есенціалізм як ідею про те, що існує якась «сутнісна» ідентичність (класова чи національна), яка визначає політичну суб'єктивність. Вони вважають, що політика виглядає як боротьба за гегемонію, тобто за визначення того, що означають поняття «справедливість», «нація», «рівність». Дослідники пропонують концепцію «радикальної демократії» як політики, що визнає множинність ідентичностей і конфліктів, відмовляється від універсального «єдиного суб'єкта». У воєнний час логіку гегемонії можуть використовувати для створення коаліцій з іншими рухами (правозахисними, екологічними), тим самим вибудовуючи альтернативні «ланцюги еквівалентностей» (Лаклау і Муфф). Це дозволить протистояти не лише зовнішньому ворогу, але й внутрішньому у формі націоналізму, що може обмежувати права індивіда під прикриттям ідеї захисту держави. Ідеї Лаклау і Муфф розширюють інтелектуальний простір для розуміння того, як війна радикалізує суперечності між націоналістичними та транснаціональними солідарностями, між легітимацією насильства та критикою насильства, і це може стати викликом для спільноти у питанні відносно того, чи зможе цей простір залишитися критичним, антиесенціалістським і радикально-демократичним, чи буде втягнутий у державні та військові гегемонії [2]. Для гегемоністського лівого суб'єкта в умовах сучасних війн найрадикальнішою нестачею стає сама можливість життя. У цьому така суб'єктивність буквально збігається: і та, і інша опиняються перед загрозою знищення шляхом застосування насильницьких дій. Тому вихід слід шукати не у відтворенні старих моделей, а у категоричній відмові від есенціалізму у дискурс-теорії і застосуванні практик перформативності (Дж. Батлер) у політичному спротиві. Батлер розглядає, як тіла збираються публічно (на вулицях, площах) як акт спротиву. Вона аналізує, що коли люди сходяться разом, їхня присутність у просторі не лише символізує протест, але сама по собі створює «простір явлення» [1]. Йдеться про перформативність як тілесну дію, а не лише мовний акт. Вона стверджує, що зібрання є формою перформативної дії тіл, тобто не просто через промову чи мову, але через спільну фізичну присутність, через спільні дії, котрі самі по собі мають нормативне, політичне значення [1]. Батлер вводить поняття «право з'являтися» як право бути видимим у публічному просторі, бути почутим й визнаним. Особливо це стосується тих, хто зазвичай виключений з політичного простору [1]. Батлер розглядає, як прекарність (політична вразливість) і тілесна вразливість стають елементами, які виявляють суб'єкти, що зазнають виключення, і через зібрання вони набувають голосу та здатності чинити опір [1]. Необхідно протидіяти радикально-консервативним націоналістичним політикам, що під виглядом «турботи про націю» формують геополітичні баталії й відтворюють убивчу реальність сучасних війн. І знову нагальним постає питання, що обрати – неофашизм чи інтернаціональну спільноту?

У ситуації війни посилюється адаптивність людини, її здатність чинити опір насильству та діяти в умовах стресу й радикальної невизначеності. Особливо це стосується жінок, які опинилися у статусі вимушених переселенок за кордоном. Вони опановують нові навички самостійного подолання труднощів, пов'язаних із влаштуванням родинного життя. Війна стала каталізатором соціокультурних трансформацій, розширення можливостей особистісної самореалізації. Обставини затяжної війни не дозволяють перебувати у стані дезорієнтації та депресії довготривалий час. Подвійний вимір війни проявляється у тому, що з одного боку, вона постає як катастрофа та випробування на виживання, а з іншого – стає соціокультурним простором емансипаційних зрушень, що відкривають шлях до нового суспільного договору, де категорії «гідності» та «рівності» набувають не абстрактного, а цілком конкретного виміру. Високий, формально чистий Закон і його доповнення часто позазаконною повсякденною поведінкою утворюють єдину систему, в якій офіційна легітимність і неофіційне насильство підживлюють одне одного, створюючи особливу діалектику «публічних» та «прихованих» настанов, лозунгів та обіцянок.

Список використаних джерел:

1. Butler J. Notes Toward a Performative Theory of Assembly. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2015. 248 p.
2. Laclau E., Mouffe C. Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics. London: Verso, 1985. 200 p.

Свобода як виклик сучасності у становленні ідентичності української нації

БОРОВЕЦЬ Анастасія, здобувачка освіти

Науковий керівник – доцент Оксана САРНАВСЬКА,

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

Нині, в умовах повномасштабної війни росії проти України, проблема формування національної ідентичності набуває все більшої актуальності. Ідентичність – це самопізнання та становлення нації, яке проявляється в усвідомленні цінності території, мови, культури, історії та традицій. Кожен українець має змогу осмислено вибирати, ким йому бути і до якої спільноти належати. Саме свобода самовираження формує єдність нації. Адже для українського народу поняття свободи – це не лише філософська чи етична категорія, а визначальний чинник у формуванні національної ідентичності та ціла історична епоха боротьби за незалежність.

Серед вітчизняних авторів проблематику української ідентичності досліджують Т. Бевз, І. Бех, О. Власюк, Н. Гайворонюк, Я. Грицак, К. Журба, М. Кармазіна, А. Колодій, О. Майборода, Н. Черниш, а поняття свободи – С. Громенко, О. Забужко, Ю. Покальчук, С. Кримський, М. Попович та інші.

Питання саме національної ідентичності стало ключовим у побудові національної безпеки. Міркування про свободу виходять із припущення про повноправний і самостійний цілісний суб'єкт дії: відповідно існує суб'єкт, він

чинить певну дію, спрямовану на когось чи на щось, і ця дія має наслідки, за які людина відповідає, оскільки свобода є сутністю життя, а неволя – тінь смерті, людина змушена щоденно йти на бій за щастя і свободу, щоб бути гідною їх [3, с. 381].

За твердженням британського політолога Е. Вільсона, «українську ідентичність іще треба «перебудувати», відокремивши її від інших національних історій та міфів, з якими пов'язувалось життя українців упродовж сторіч – російської, радянської, польської, угорської тощо» [1, с. 78].

Цікавою є думка Юрія Покальчука, який стверджує, що: «В Україні свобода – то є вияв гідності окремої особистості, при цьому мається на увазі не лише запорізьке козацтво, але й вояки УПА. Чи вони були такі дурні і не розуміли, що у своїй боротьбі проти багатомільйонних армій – радянської та фашистської імперій – неможливо виграти у звичайному військовому сенсі?! Проти них воювала п'ятимільйонна армія, і перемогти повстанці не могли – ні радянську армію, ні німців. Вони це знали, але сприймали боротьбу як маніфестацію власної людської гідності і внутрішньої свободи, тобто це національне розуміння свободи як гідності є надзвичайно важливим для сучасності» [4].

Український філософ Сергій Кримський вважав, що поки певна нація не пройде етап боротьби за свободу, вона не зможе інтегруватися. «Суспільство не може бути вільним без присутності в ньому вільних людей, без використання їхнього потенціалу свободи. Так само, як воно не може бути багатим без появи багатих людей» [2, с. 171]. Відповідно саме зараз досвід минулих поколінь, закарбований в пам'яті нації, проходить суттєве переосмислення.

Отже, у сучасному світі для кожної людини головною є можливість вибору, тому так важливо перетворити свободу на свідомий вибір української ідентичності, а не на втрату національних орієнтирів, адже справжня незалежність можлива лише тоді, коли свобода стає частиною саме повсякденного життя.

Список використаних джерел:

1. Вілсон Е. Українці: несподівана нація. Київ: К.І.С., 2004. 552 с.
2. Кримський С. Б. Про софійність, правду, смисли людського буття. *Збірник науково-публіцистичних і філософських статей*. Київ: Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. 2010. 464 с.
3. Попович М.В. Філософія свободи. Харків : Фоліо, 2018. 524 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Popovych_Myrosлав/Filosofiiia_svobody.pdf
4. Свобода разом і свобода поодиночі URL : https://zn.ua/ukr/SOCIUM/svoboda_razom_i_svoboda_poodints.html

Екзистенційна напруга внутрішньої стійкості та вразливості рятувальника ДСНС в умовах постійного ризику

*СЕРГІЄНКО І. В., ад'юнкт докторантури – ад'юнктури
Національний університет цивільного захисту України, м. Черкаси*

Професія рятувальника – не набір умінь і службових алгоритмів. Це спосіб буття на межі між людським і надлюдським, між життям і смертю, страхом і обов'язком. Його щоденність – це простір, де звичні моральні та психологічні межі людини розчиняються в диму, звуку вибухів і тиші, що настає після сирени. Саме там, у короткій паузі між подихами, людина зустрічає себе справжнього – без броні, без ролі, без права на втечу.

Мартін Гайдеггер казав, що людина «є у світі» настільки, наскільки перевіряє істинність свого існування. Для рятувальника ця перевірка – не філософська метафора, а реальна дія: він щомиті доводить і собі, і світові, що життя варте того, щоб його захищати. У цій боротьбі він ніби стоїть одночасно по обидва боки вогню – там, де рятує, і там, де горить. Його сила здається непохитною, але під нею часто пульсує виснаження, страх, сумнів. Ця напруга між зовнішньою стійкістю і внутрішньою вразливістю – головний екзистенційний вузол його покликання.

Віктор Франкл писав, що стійкість – це не відсутність болю, а здатність знайти в ньому сенс. Для рятувальника сенс народжується у служінні – у миті, коли особисте «Я» розчиняється у спільному «МИ». Служіння перетворює хаос на порядок, страждання – на шлях, а біль – на форму відповідальності. Та справжня сила не в броні, а в умінні залишатися живим.

К'єркегор і Ясперс наголошували: прийняття власної обмеженості – не слабкість, а чесність перед собою. Коли рятувальник приховує вразливість, його броня твердне й перетворюється на тюремну стіну. Саме тоді народжується екзистенційна самотність сильного – стан, коли герой більше не дозволяє собі бути людиною. І в цій самотності вже не чути шуму вогню, тільки глухий відлуння серця.

Еммануель Левінас писав, що моральність починається з обличчя Іншого. Рятувальник щодня торкається цього обличчя – не абстрактного, а живого, пораненого, наляканого. Його співчуття – не емоція, а дія, що має вагу реальності. У цьому дотику вразливість не суперечить мужності, а народжує її. Справжня сила – це здатність плакати після порятунку, не соромлячись сліз. Моральна напруга між обов'язком і людяністю супроводжує його завжди. Кантівське «Я повинен рятувати» зустрічається з екзистенційним «я теж маю право жити». Цей конфлікт не має остаточного розв'язання, та саме в ньому визріває моральна зрілість. Герой, який не відмовляється від власної людяності, не лише виконує наказ – він стверджує гідність людини як найвищу цінність.

Альбер Камю писав: героїзм – це дія попри страх. Рятувальник – герой без пафосу, який іде в небезпеку не за славою, а заради тиші, що настає після врятованого життя. Його мужність – це не бронзова постава, а тепле дихання в темряві, коли він утримує світ від падіння. Після сирени настає мить, коли всі

ролі стираються – і залишається лише людина. Витримати цю тишу, прийняти власну крихкість, не втратити гідність – ось справжня стійкість, що сильніша за будь-яку броню.

Людяність – найвища форма сили. Вона робить рятувальника не лише охоронцем життя, а стражем сенсу у світі, який часто забуває, навіщо живе. Бо поки є ті, хто рятує інших – світ ще не згас.

Тіло після кризи: антропологія здоров'я в умовах невизначеності

КУЛІКОВ Микита, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Кризи останніх років показали: тіло більше не можна сприймати як щось самоочевидне. Воно перестало бути «мовчазним фоном» нашої активності й вийшло на передній план – не як біологічний механізм, а як подія, що нагадує про себе на всіх рівнях досвіду. Те, що колись здавалося стабільною опорою, тепер постає тимчасовою конфігурацією сил, можливостей і обмежень. Для філософської антропології це означає зміщення акценту: питання про здоров'я перестає бути питанням про «норму функціонування» і стає питанням про спосіб буття в умовах вразливості, яку вже неможливо приховати за абстракціями продуктивності чи безперервності.

У цьому контексті здоров'я відкривається не як протилежність хвороби, а як форма взаємодії з власною крихкістю. Вразливість не є ознакою слабкості – навпаки, вона виявляє фундаментальну структуру людського існування, показуючи нашу залежність від інших, від соціальних практик, від часу й від умов, які не перебувають під повним контролем суб'єкта. Здоров'я тут є не лише станом тіла, а й відношенням до самого себе, до світу й до спільноти, у межах якої ми живемо.

Досвід тілесної нестабільності відкриває новий горизонт саморозуміння. Він ставить перед людиною питання, які залишалися непомітними у стабільні часи: як змінюється цілісність самості, коли тіло поводить себе непередбачувано; якими стають форми ідентичності, що повинна інтегрувати страх, затримки й порушення; чи може здоров'я бути лише станом, якщо воно потребує постійних «переговорів» між тим, ким ми прагнемо бути, і тим, ким дозволяє бути наше тіло? У цих питаннях здоров'я постає радше як процес самопобудови, ніж як фіксована характеристика.

В умовах невизначеності здоров'я набуває екзистенційного характеру. Воно стає здатністю жити в нестабільності, не розчиняючись у хаосі та не прагнучи редукованих пояснень. Така здатність передбачає опанування особливої внутрішньої дисципліни – уміння підтримувати рівновагу там, де зовнішні обставини не гарантують жодної стабільності. Здоров'я постає як пластичність, що дозволяє не втрачати орієнтацій у мінливому середовищі.

Важливим є темпоральний вимір здоров'я. Людина переживає своє тіло у власному, внутрішньому часі, який може різко відрізнятись від соціального ритму. У кризові періоди ця внутрішня темпоральність змінюється: природні

цикли порушуються, темп переживань розгойдується, а стабільність звичного ритму руйнується. Тіло ніби виходить із синхронізації зі світом, що породжує тривогу, дезорієнтацію й необхідність нового осмислення себе.

Темпоральна перебудова досвіду показує, що здоров'я не можна зводити до лінійних схем одужання чи відновлення. Це тривалість, позначена паузами, поверненнями, неочікуваними полегшеннями й раптовими ускладненнями. У цій динаміці тіло формує своєрідний наратив, у межах якого людина намагається знайти зв'язність там, де її не забезпечує зовнішній порядок. Тому здоров'я постає як здатність приймати зміну ритмів і формувати внутрішню узгодженість у ситуаціях, коли звичний часовий каркас перестає працювати.

Цей досвід вимагає від людини створення нової хронології власного буття – такої, у якій здоров'я означає не стабільність, а здатність перебудовуватися відповідно до змін темпу світу. Тіло виявляється не об'єктом, а співучасником у творенні нової логіки життя, і ця логіка включає непередбачуваність як структурний елемент, а не як випадковий збій.

Сучасні кризи підкреслили й іншу важливу рису: тіло ніколи не належить тільки його носієві. Воно завжди перебуває у просторі взаємності – через близькість, турботу, ризик, залежність, визнання чи конфлікт. Тому здоров'я не може бути виключно приватною характеристикою: воно є способом участі у спільному світі. Звідси впливає ціла низка антропологічних положень: здоров'я визначається структурою взаємної турботи та довіри; тілесність постає як перетин індивідуального й соціального; етичний вимір здоров'я ґрунтується на здатності бачити іншого як суб'єкта, а не як функцію ризику чи загрози.

Традиційна модель здоров'я спиралася на уявлення про норму як статистичний стандарт. Проте кризи продемонстрували, що норма не має стабільної опори: вона історично змінна, соціально сформована й політично навантажена. Мішель Фуко слушно писав, що норма не описує реальність – вона її виробляє [1]. З цієї перспективи здоров'я як «нормальний стан» зводить багатомірний людський досвід до технічного параметра. Натомість точніше розуміти здоров'я як прагнення до цілісності – не як до ідеалу, а як до узгодженості між тілесним, соціальним та особистісним вимірами.

Здоров'я у світі невизначеності – це форма зрілості. Воно передбачає здатність створювати нові конфігурації життя там, де попередні моделі перестають працювати. У цьому сенсі здоров'я є філософською проблемою: воно потребує саморефлексії, усвідомлення меж, прийняття власної незавершеності й уважності до іншого. Саморефлексія в цьому контексті стає не інструментом контролю, а способом уважного співбуття з власним тілом.

У сучасних умовах ця зрілість передбачає також здатність відмовлятися від ілюзії апріорної цілісності. Людина зникає до уявлення, що тіло має працювати безперебійно, а відхилення слід сприймати як «збій системи». Проте досвід кризи показує, що справжня цілісність не полягає у бездоганності, а у здатності зберігати внутрішній порядок попри наявність

тріщин. Здоров'я набуває рис мудрості – воно стає умінням спокійно й відповідально ставитися до змін, що відбуваються всередині нас, інтегруючи їх у структуру власного буття.

Особливої ваги набуває здатність приймати себе та інших у ситуаціях, де попередні форми близькості або відстані більше не функціонують. Тілесність завжди вкорінена у полі взаємності; тому здоров'я має етичний вимір – воно вимагає уважності, співчуття та здатності не усуватися від стосунків тоді, коли вразливість робить їх складнішими.

У цьому етичному вимірі здоров'я виявляється формою відповідальності, що виходить за межі приватного досвіду. Вразливе тіло ставить питання не лише «як мені бути зі своїми межами?», а й «як мені бути з межами іншого?». Підтримка, солідарність, тактовність і делікатність стають не другорядними, а головними компонентами здоров'я як спільного ресурсу. У такому світлі тілесність перестає бути суто індивідуальною проблемою й набуває значення простору, у якому формуються нові форми людської спільності – не засновані на силі, а на взаємному визнанні вразливості.

У підсумку постає розширене антропологічне бачення: здоров'я – це не пошук норми чи ідеалу, а тривала робота з власним досвідом, у якій людина вчиться витримувати невизначеність, зберігати внутрішню зв'язність і водночас не відмовлятися від участі у спільному світі. Здоров'я стає формою відкритості – відкритості до змін, до іншого, до власної неповноти. Саме в цій відкритості й полягає глибинний сенс здоров'я як філософської категорії: не у збереженні цілісності як даності, а у здатності творити цілісність знову і знову.

У такому підході здоров'я стає практикою формування сенсу. Воно не зводиться до підтримки життєвих функцій, а включає здатність інтерпретувати власний досвід так, щоб не втрачати орієнтації у складному світі. Ця інтерпретація охоплює роботу з емоціями, очікуваннями, розчаруваннями й надіями. Вона перетворює здоров'я на форму внутрішньої творчості, у якій людина знаходить спосіб пояснити собі ту варіативність, яку приносить життя. Цим здоров'я стає не даністю, а змістовною практикою – умінням створювати власну цілісність не всупереч змінам, а завдяки ним.

Список використаних джерел

1. Foucault M. The Birth of the Clinic: An Archaeology of Medical Perception / transl. A. M. Sheridan Smith. – New York: Pantheon Books, 1973. – 215 p. – URL: <https://archive.org/details/birhofclinic00fouc>

До питання цінностей людини та суспільства

БОВТ Дмитро, здобувач освіти

Науковий керівник – старш. викладач Ольга ГАПЛЕВСЬКА

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Питання про цінності є актуальним у сьогоденні тому, що народжуються в глибинах людської свідомості, у її здатності до рефлексії,

переживання, оцінювання. Вони формуються у процесі соціалізації, але не як пасивне засвоєння норм, а як активне внутрішнє становлення особистості, в якому мораль, етика, культура набувають особистісного сенсу. Родина, школа, суспільство – це ті первинні форми спів буття, де зароджується ціннісна орієнтація людини, але її осмислення та прийняття – це завжди акт духовної самості.

Проблема цінностей завжди посідала центральне місце у філософському дискурсі, адже саме через них розкривається сутність людського буття та спосіб організації соціального життя. У світі, що стрімко змінюється, цінності залишаються тим стрижнем, який визначає орієнтири як індивідуального вибору, так і колективної волі.

Значний внесок у розробку проблеми цінностей та ціннісної свідомості зробили закордонні мислителі: Ф. Брентано, М. Вебер, Н. Гартман, Дж. Дьюї, Е. Дюркгейм, І. Кант, А. Камю, К. Льюїс, Г. Марсель, Т. Парсонс, Б. Рассел, Ж.-П. Сартр, П. Сорокін та інші.

Питання про цінності людини й суспільства – це фундаментальне питання аксіології, етики, філософської антропології, соціології, психології, культурології, якими займаються такі вітчизняні дослідники, як Альчук М.П., Бойченко М.І., Вишинський С.Д., Гучко Г.І., Грабовська С.Л., Дарморіз О.В., Денисенко В.М., Дольська О.О., Карась А.Ф., Карівець І.В., Корабльова В.М., Левус Н.І., Лисий В.П., Ліщинська О.І., Лучанська В.В., Матвійчук А.В., Мельник В.П., Мовчан В.С., Огірко О.В., Партико Т.Б., Петрушенко В.Л., Поляруш Б.Ю., Проценко О.П., Саноцька Н.Я., Семенюк Е.П., Сінькевич О.Б., Скринник З.Е., Степаненко І.В., Стеценко В.І., Сурмач О.І., Тарасенко І.В., Халецька О.О., Халецький О.В., Штепа О.С., Ярошенко Т.М., Яртісь А.В і багато інших [1].

Як вважав ще І. Кант, в своїй праці «Критика практичного розуму», цінності не зводяться до суто індивідуального вибору або особистої вподобаності. Вони завжди мають надіндивідуальний, а часто й трансцендентний вимір. Це вектори буття, які виходять за межі особистого досвіду, спрямовуючи людину до вищого сенсу, до того, що стоїть понад нею, але через неї реалізується. До Канта філософи пояснювали добродійні поступки настановами суспільства або Божою волею. І тільки І. Кант вказав на те, що в тій мірі, в якій людина дослухається до вимог свого розуму (які базуються на власній волі) – вищий закон моралі – категоричний імператив: не роби іншому того, чого не бажаєш собі. В цьому і є вища цінність людського співіснування [2].

Тож цінності є формою вкорінення людського існування в бутті: вони не просто задають правила, а розкривають зміст, в яких людина осмислює себе як істоту часу, свободи і відповідальності. У цьому сенсі цінності виступають межовими координатами нашого буття – вони структурують наш досвід, формують моральні акценти нашої поведінки та визначають ті орієнтири, за якими ми рухаємося, навіть коли цього не усвідомлюємо.

Людина як суб'єкт моралі – істота, яка володіє здатністю вільно вибирати між добром і злом. І в цьому сенсі цінності є не лише критеріями, а й критичним випробуванням нашої свободи.

Разом із тим, у соціальному вимірі цінності виступають як культурно-історичні феномени. Жодне суспільство не існує без системи базових цінностей, які лежать в основі його правових, політичних, економічних і освітніх інститутів. Цінності демократії, солідарності, верховенства права, толерантності – це не абстрактні гасла, а результат тривалої історичної боротьби за гідне життя. У цьому сенсі суспільство – не механічна сума індивідумів, а цілісний організм, де індивідуальні цінності переплітаються з колективними.

У сучасному світі ми спостерігаємо кризу цінностей – релятивізм, споживацтво, утилітаризм, які витісняють гуманістичні засади. Парадоксальність полягає в тому, що в епоху інформаційного вибуху людина має доступ до всього, але часто не знає, навіщо і заради чого жити. Саме тому повернення до ціннісного мислення – це не розкіш філософів, а потреба епохи.

Особливо гостро це відчувається в умовах війни, коли перед людським духом постають фундаментальні питання буття, смерті, свободи, гідності. Війна зриває маски з формальностей – цінності стають питанням виживання та сили духу. У цей час проявляються не риторичні, а дійсні основи моралі – жертвність, любов до ближнього, солідарність. Війна змушує втілювати цінності в дії. І саме в цьому контексті ціннісна основа стає не лише моральним орієнтиром, а й умовою демонстрації людяності в людині.

Цінності людини – це дзеркало її сутності, вектор її спрямованості, осереддя її буття. Цінності суспільства – це те, що формує його духовний ландшафт, його ідентичність, його майбутнє. Коли цінності людини узгоджуються з цінностями суспільства, виникає гармонія. Коли ж відбувається розрив – настає криза.

Сучасний дослідник Йорж Р. А. в своїй роботі «Еволюція вчення про цінності» вважає, що «у процесі становлення аксіології питання про універсальну цінність людини розглядалося у зв'язку з проблемою людського буття, сферою людської діяльності та матеріальної і духовної культури. Цим пояснюється інтерес різних галузей наукового знання до цього питання. Однією з вічних проблем філософії є людина, її природа, місце і роль у суспільних процесах. Протягом століть виникло багато філософських напрямів і течій, які ставили людину, її буття та зв'язок з природою і космосом у центр наукових досліджень. Це пов'язано з тим, що людське суспільство та умови, в яких воно функціонує, постійно змінюються, а отже, змінюється і сама людина, її ціннісні орієнтації, ідеали, світогляд та цінності»[3, с.60].

Таким чином, на мою думку, цінності – не лише філософська категорія, а й етичний вибір, культурна спадщина й соціальна орієнтація. Усвідомлення, переосмислення й плекання справжніх цінностей – це те, що дозволяє людині залишатися людиною, а суспільству – бути людяним.

Список використаних джерел:

1. Наука і цінності людського буття / [Альчук М.П., Бойченко М.І., Вишинський С.Д. та ін.] ; за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В.П. Мельника. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 550 с.
2. Кант І. Критика практичного розуму : пер. з нім./ І.Кант. – К., 2004. – 240с.
3. Йорж Р. А. Еволюція вчення про цінності. *Освіта та соціалізація особистості*. XII Інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (Одеса, 18-19 квітня 2024 р.) С. 60-62. URL: dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/19494 (дата звернення: 12.04.2025).

Філософія ізоляції: вплив тривалого перебування у замкнутому просторі на психіку людини

СОЛОВІЙОВА Юлія, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Ірина УШНО

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Феномен ізоляції становить багатовимірну проблему, що поєднує соціально-філософські, психологічні та екзистенційні аспекти людського існування. З позицій соціальної філософії ізоляція підриває фундаментальні засади буття людини як істоти, що формується й розвивається у взаємодії з іншими. Позбавлення комунікації порушує механізми соціалізації, породжує відчуття відчуження, безсилий контроль над власним життям і посилює внутрішні психологічні суперечності. Саме тому питання етики та прав людини у контексті тривалої ізоляції набувають особливої гостроти.

У космічних програмах цей аспект проявляється надзвичайно виразно. Астронавти змушені існувати місяцями у замкнутому техногенному середовищі, позбавлені можливості вільно залишити простір, обмежені в особистісному контакті, часовій самостійності та сенсорному різноманітті. Таке середовище спричиняє цілу низку психологічних ризиків: від дезорієнтації та сенсорних порушень до депресивних станів, тривожності, зниження когнітивної ефективності та емоційної стабільності. Дефіцит зовнішніх стимулів здатен викликати спотворення сприйняття реальності – дереалізацію, деперсоналізацію, руйнування відчуття часу й навіть галюцинації. Крім того, тривала відсутність повноцінного спілкування веде до зникнення важливих дзеркальних механізмів, через які підтримується відчуття особистісної ідентичності. Дослідження, зокрема експеримент Mars-500, підтверджують, що після кількох місяців ізоляції в учасників спостерігалось пригнічення настрою, погіршення когнітивних процесів і підвищення рівня стресових гормонів, що свідчить про системну дію ізоляції на людську психіку.

Хоча психологічні механізми ізоляції, що виникають у космосі, багато в чому аналогічні до тих, які переживають люди на Землі під час тривалого самотнього проживання чи вимушеної соціальної відгородженості, інтенсивність і радикальність їхнього прояву у космонавтів значно сильніші. Космічна ізоляція стає своєрідною лабораторією для дослідження глибинних структур людської свідомості, демонструючи водночас універсальні закономірності психічних процесів та унікальні ризики екстремального середовища.

Водночас у філософській традиції існує альтернативне осмислення ізоляваності не лише як негативного досвіду, але і як продуктивного простору внутрішнього формування. Серен К'єркегор розглядав самотність як невід'ємний елемент становлення справжньої індивідуальності, вважаючи, що саме у внутрішній відокремленості людина зустрічається зі своїми страхами, сумнівами, релігійною відповідальністю та глибинними екзистенційними питаннями. Для К'єркегора ізоляція відкриває шлях до автентичного «я» та особистої свободи. Альбер Камю інтерпретував самотність через призму абсурду, конфлікту між людським прагненням до сенсу та байдужістю світу. У такому вимірі ізоляція стає моментом радикальної зустрічі людини із самою собою та непереборними питаннями власного буття.

У цьому контексті космічна ізоляція, попри свої ризики, може мати і позитивний вимір. Тривале перебування в космосі створює умови для саморефлексії, внутрішнього зосередження, розвитку довіри між членами екіпажу, творчого осмислення власного досвіду та адаптації до екстремального середовища. Таким чином, феномен ізоляції постає як складне явище, що поєднує руйнівні та конструктивні потенціали. Його аналіз дозволяє глибше зрозуміти структуру людської свідомості, межі психологічної витривалості та значення турботи про психічне благополуччя у ситуаціях соціальної відокремленості – як земної, так і космічної.

Попередження надзвичайних ситуацій об'єктів цивільної інфраструктури в умовах воєнних конфліктів

ГУЗБ Артем, ад'юнкт докторантури-ад'юнктури

Національний університет цивільного захисту України, м. Черкаси

Сучасні реалії розвитку воєнних конфліктів, терористичних загроз та техногенних аварій вимагають переосмислення підходів до забезпечення безпеки цивільних об'єктів. Особливу актуальність набуває питання захисту критичної та цивільної інфраструктури від впливу ударно-імпульсних навантажень, які виникають у результаті вибухів, застосування ударних безпілотних літальних апаратів, ракетних ударів або вторинних вибухових хвиль. Такі впливи призводять до руйнування захисних елементів споруд, зниження їх стійкості, виходу з ладу життєво важливих систем (електро-, тепловодопостачання), що у свою чергу може спричинити надзвичайні ситуації (НС) техногенного або соціального характеру. Тому дослідження шляхів попередження НС через підвищення ефективності захисних конструкцій є одним із пріоритетних напрямів сучасної науки цивільного захисту. Починаючи з осені 2022 року, на території України фіксується активне застосування противником ударних БПЛА типу «Shahed», «Lancet» тощо. Внаслідок цього значно зросла кількість локальних уражень малих об'єктів укриття, енергетичних вузлів, транспортних та комунальних об'єктів. Ці засоби ураження здатні створювати ударно-імпульсні навантаження високої

інтенсивності навіть при відносно малій масі бойової частини, що робить традиційні конструкції неефективними.

Дослідження показують, що більшість елементів цивільних споруд, не призначених для військових умов, невитримують динамічних перевантажень понад 0,2-0,3 МПа, тоді як ударна хвиля навіть від малопотужного вибуху може перевищувати 0,5-1,0 МПа. У результаті – пошкодження несучих конструкцій, утворення тріщин у фундаменті, руйнування перекриттів, втрата герметичності сховищ. Таким чином, вразливість захисних елементів об'єктів цивільної інфраструктури до ударно-імпульсних впливів є одним із ключових чинників виникнення НС у сучасних умовах. Метою є аналіз шляхів підвищення ефективності систем попередження надзвичайних ситуацій на об'єктах цивільної інфраструктури, що зазнають впливу ударно-імпульсних навантажень, та розроблення рекомендацій щодо вдосконалення їхніх захисних елементів. Ударно-імпульсне навантаження – це короткочасна дія сил великої інтенсивності, яка призводить до миттєвого деформування або руйнування матеріалу. На відміну від статичних навантажень, імпульсна дія характеризується високою швидкістю наростання тиску та різким перепадом механічної енергії. Для ефективного попередження НС необхідно створювати інтегровану систему моніторингу, прогнозування та локалізації наслідків динамічних впливів. Серед перспективних напрямів підвищення стійкості конструкцій варто відзначити розроблення адаптивних систем перекриття з автоматичним закриттям при фіксації удару. Однак реалії воєнного часу вимагають оновлення нормативної бази з урахуванням нових типів загроз, зокрема – ударно-імпульсних впливів від БПЛА. Необхідно розробити методику оцінки стійкості цивільних споруд до короткочасних динамічних перевантажень і включити її до системи державної експертизи будівництва.

Ударно-імпульсні навантаження становлять серйозну загрозу для об'єктів цивільної інфраструктури, здатну спричинити надзвичайні ситуації навіть при локальному ураженні. Основним чинником ризику є недостатня стійкість існуючих захисних елементів до короткочасних перевантажень, що вимагає перегляду підходів до проектування та експлуатації споруд.

Список використаних джерел:

1. Кодекс цивільного захисту України. – К.: ВР України, 2022.
2. ДБН В.2.2-5:2023 Будівлі та споруди. Захисні споруди цивільного захисту. – К.: Мінрегіонбуд України, 2023.
3. Матвійчук І. В., Кушнір О. С. Стійкість споруд при дії вибухових навантажень. – Харків: НУЦЗУ, 2021.

Екологічно безпечні технології пожежогасіння на промислових об'єктах

*КОТЛЯР Діана, ад'юнкт докторантури-ад'юнктури,
Національний університет цивільного захисту України, м. Черкаси*

Забезпечення пожежної безпеки промислових об'єктів, які характеризуються високим ризиком через використання легкозаймистих матеріалів та складних інженерних систем, залишається пріоритетним

завданням техногенної безпеки. Традиційні агенти пожежогасіння, зокрема галогенвмісні речовини (Halon-1301, HCFC) та деякі синтетичні піноутворювачі, довели свою ефективність, проте їхнє використання створює значні екологічні та медичні ризики.

Актуальність даної теми полягає у невідповідності старих методів сучасним світовим екологічним вимогам. Міжнародні угоди, такі як Монреальський протокол (1987 р.) та Паризька угода (2015 р.), вимагають поступового виведення з промислового обігу речовин, що руйнують озоновий шар та мають високий потенціал глобального потепління. Для України, що прагне до європейської інтеграції, це означає нагальну необхідність модернізації систем пожежозахисту згідно з новими стандартами.

Перехід до екологічно безпечних технологій є критично важливим, оскільки такі системи повинні не лише ефективно ліквідовувати вогонь, але й:

- а) зводити до мінімуму шкоду для довкілля (не утворювати токсичних відходів);
- б) забезпечувати сумісність із високочутливим електронним обладнанням та виробничими процесами;
- в) зменшувати вторинні збитки.

Це зумовлює підвищений інтерес до пошуку та реалізації екологічно безпечних, інноваційних рішень у сфері промислового виробництва.

Розвиток спрямований на високу кінетику гасіння з мінімальним екологічним слідом. Перспективні напрямки:

1. Системи водяного туману: Розпилення води до мікрокрапель (10–100 мкм). Механізм: інтенсивне охолодження, ізоляція полум'я, зменшення O_2 .
2. Інертні гази (Азот, Аргон): Витіснення кисню до негорючого рівня. Метод чистий (без відходів).
3. Аерозольне пожежогасіння: Формування дрібнодисперсного твердого аерозолі. Механізм: пригнічення радикальних реакцій горіння. Склад екологічно прийнятний (без фторвуглеців).
4. Біорозкладні піноутворювачі: Використання рослинних ПАР замість токсичних перфторованих сполук (PFOS/PFOA). Повне розкладання у природі.
5. Наноструктуровані агенти: Використання наночастинок TiO_2 , гідроксиди алюмінію) для підвищення швидкості гасіння та зниження температури полум'я.

Екологічно безпечні технології пожежогасіння відіграють ключову роль у забезпеченні техногенної безпеки промислових об'єктів в умовах глобальних екологічних викликів. Вони поєднують високу ефективність ліквідації вогню з мінімальним впливом на довкілля та здоров'я людини, що відповідає міжнародним екологічним стандартам. Перехід на «зелені» системи пожежозахисту є необхідним етапом інтеграції України до європейського простору сталого розвитку. Подальші дослідження будуть спрямовані на вдосконалення наноструктурованих і біорозкладних агентів, здатних забезпечити максимально ефективне та безпечне гасіння пожеж.

Етичні та психологічні аспекти у підготовці космонавтів

ПАХОМОВА Анастасія, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Ірина УШНО

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

У сучасних умовах підготовка космонавтів є складним міждисциплінарним завданням, що поєднує фізичні, психологічні та етичні виміри. Ці аспекти відображають не лише технічні вимоги до підготовки, а й глибинні морально-психологічні дилеми, з якими стикаються космонавти. Важливо усвідомлювати, що етичні та психологічні виміри формують стійкість, відповідальність та здатність діяти в умовах, де фізичні та психологічні навантаження виходять за межі звичного людського досвіду.

Підготовка космонавтів завжди була більше, ніж тренування, включаючи випробування, що впливають не лише на тіло, а також й на психіку, емоції та поведінку людини. Космонавт мусить навчитися діяти в середовищі, де відсутня гравітація, обмежений простір, немає звичних соціальних контактів, а будь-яка помилка може коштувати життя. Через це підготовка перетворюється на одну з форм експериментів над собою.

Психологічні методики, які застосовуються в тренуваннях, включають тривалу ізоляцію, моделювання нештатних ситуацій, контроль емоцій за допомогою спеціальних приладів, роботу з концентрацією уваги та витривалістю. Такі випробування дозволяють побачити, як людина поводить себе під впливом стресу, страху й невизначеності та чи здатна вона зберігати ясність мислення у критичні моменти. При цьому вони можуть непомітно змінювати особистість, впливати на риси характеру, звичні реакції та емоційний стиль, фактично формуючи нову модель поведінки.

Тому постає важливе етичне запитання: чи допустимо людині настільки глибоко втручатися у власний внутрішній світ заради професійних вимог? Космонавт дає згоду на такі тренування свідомо, але на це рішення впливають його особисті мрії або мрії батьків, професійний престиж, відчуття обов'язку та прагнення зробити щось велике для науки та всесвіту. Тому його згода не завжди є абсолютно вільною.

Інша етична дилема пов'язана з тим, чи залишається космонавт самим собою після настільки тривалого та складного психологічного впливу. Деякі тренування вимагають приглушення природних реакцій. Наприклад, приглушення страху або емоційного збудження. Людина вчиться контролювати себе у таких ситуаціях, де в звичайних умовах емоції відіграють важливу роль.

Складність також у тому, що космонавт одночасно виконує дві ролі: виступає тим, хто проходить випробування, і тим, хто мусить оцінити вплив цього випробування. Космонавт має визначити, чи він здатен витримати такі навантаження, бажання працювати у космосі може затуманити розум, та змінити реальну оцінку своїх психічних можливостей. Це є великою небезпекою, коли людина переступає власні можливості, не помітивши цього.

У такій ситуації виникає потреба у новому підході - етиці самозміни. Вона полягає у тому, що людина має право вдосконалювати себе, але лише в

межах, які не руйнують її внутрішню цілісність. Зміни мають сприяти розвитку й безпеці, а не призводити до психологічного виснаження або втрати людських якостей.

У підсумку потрібно підкреслити, що психологічні тренування космонавтів поєднують у собі наукову необхідність та глибокі етичні питання. Вони допомагають людині досягти того, що ще кілька десятиліть тому здавалося неможливим, але водночас показують, наскільки складним є взаємозв'язок між професійними вимогами та збереженням людської природи та власних можливостей. Космос розширює горизонти науки, але він також змушує нас переосмислювати те, як далеко може зайти людина у вдосконаленні самої себе.

Утопія як ідеал

ШКВАРКО Олександра, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Наталя БІЛЬЧУК

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Утопія – це модель ідеального суспільства, що не існує в реальності. При чому спільною рисою для будь-якої утопії, яку б ми не розглядали, є саме поняття про ідеал. Відомий сучасний дослідник проблем утопії та утопічної свідомості О. Л. Черткова взагалі наголошує на тому, що «орієнтація на досконале суспільство, на ідеал є родовою ознакою утопії». При чому, через відсутність такого ідеального устрою в теперішньому часі автора утопії впливає похідна характеристика утопічних творів – спрямованість або на майбутнє, або на далеке минуле, та нове осмислення далеких від теперішнього часів, яке ми не можемо зустріти в інших формах творів. Через чіткий взаємозв'язок утопії з галуззю ідеалу, критика утопії напряму пов'язана з критикою ідеалу, а неможливість здійснення утопії сприймається як падіння мрій про ідеальне.

Однією з вихідних причин формування ідеалу став роздум суб'єкта о своїх потребах та нездатність реальності в повній мірі закрити їх. «Досконалість», «найвища мета», «взірець» – всі ці поняття визначають розуміння ідеального, і спільною ознакою в них є приналежність до нематеріального, духовного Світу, що є протилежністю матеріального. У відповідності до цих понять, поняття ідеалу теж відноситься саме до царства уявлення. Саме протиставлення духовного та матеріального визначило таке спрямування в філософії, як ідеалізм, в якому постають та ведуться дискусії про боротьбу між ідеальним, духовним світом, та світом матеріальним.

Вперше в історії філософії проблематика ідеального, як частини світу «ідей» ми можемо побачити в давньогрецькій філософії. Родоначальник атомізму, Демокрит, використовував для визначення сутності сам термін «ідея», що на перший погляд може підходити під спрямування ідеалізму. За свідченням Плутарха, Демокрит в своїй праці «Про ідеї» передає їх сутність таким чином: «В дійсності ж є неподільні форми (атоми або ідеї – по іншому перекладу), і окрім них нічого немає». Тож поняття «ідея» виступає в Демокрита як деяка

першооснова та справжня дійсність усіх речей, що існує в мікросвіті – неподільно мала, тому і недосяжна для досягнення через органи чуттів. Це дає привід визначити «ідею» Демокрита як частину саме матеріального Світу, а не духовного. Підсилює це твердження факт того, що визначенням давньогрецького слова «ідея» є «вид» та «форма», тобто частини фізичного Світу. В філософії древньої Греції матерію визнавали не тільки матеріалісти, як Демокрит, а й ідеалісти. Матерію трактували як потенцію явищ дійсності.

Згідно з філософією Платона кожна сукупність схожих між собою речей має спільну вічну причину того, що робить ці речі приналежними саме до цього класу, а не якогось іншого. Цікавим прикладом є суперечка між Сократом та софістом Гіппієм, де Платон робить спробу розкрити філософський сенс прекрасного. В ході суперечки учасники приходять до того, що прекрасне – це не істота чи форма життя, що причина задоволення є в чомусь глибшому. Зір доставляє нам задоволення не тому, що він зір, а слух – не тому, що він слух. Платон приходить до висновку, що має існувати щось інше, щось спільне поміж усім прекрасним, що дозволяє його визначати як такове. Саме це «щось» Платон і називає «видом» чи «ідеєю». Згідно з цим, матерія є частиною усього Світу речей.

Таким чином, і Демокрит називав свої атоми ідеями, і Платон називав свої ідеї атомами, різниця лише в тому, де ставився акцент. Тож «ідея» в її сучасному понятті не була приналежна до історії давньогрецької філософії.

Одним з найзначніших по силі впливу на культуру та людське сприйняття реальності є перехід від епохи середньовіччя до Нового часу (XVI–XVII ст.) – епоха Ренесансу. Цікавим є визначення перехідного періоду людства Мартином Бубером як «доба безхаткості», бо епоха Ренесансу, як будь-який перехідний період, став часом переосмислення та руйнування середньовічних уявлень, й пошуку нового місця людини в Світі. Це час появи сучасної науки, війн, наукових відкриттів. Людина тепер постає творцем свого життя. Філософія ренесансу ставить людину творцем своєї долі поряд з богом, на протилежність з філософією середньовіччя, де людина була «під» ним, що дає поштовх людству задуматись над тим, в яку сторону воно хоче рухати своє життя. Зберігається поклоніння Богу, але обожнюється людина, духовні цінності втрачають релігійне обґрунтування. Поступово Світ проходить період збільшення кризи (другий етап кризи – буття в хаосі), де повернення до минулого стану речей неможливо. До цього часу відносяться масштабні кризи, революції, війни. Політичні партії, державна влада втрачають авторитет в очах народу. Тяжкі часи переживають майже всі сфери культури – наука, культура, мораль, освіта. Саме такий настрій приводить людей до бунтарської думки, і саме на підставі бунту, в протиставлянні хаосу виникає поняття утопії. Згідно з думкою А. Камю: «бунт породжується усвідомленням побаченої безтямності, усвідомленням незрозумілої і несправедливої долі людства».

Як ми можемо побачити, утопія не виникла сама по собі, вона стає та логічним наслідком історії, обумовленим факторами, які багато сотень років складалися в ланцюжок подій. Тож жодну історичну спадщину не можна

розглядати окремо від часу, що передував йому, бо вона є відповіддю на події своєї історії.

Дослідження поняття «душа» в античній філософії

ШИЛОВ Олексій, здобувач освіти

Науковий керівник – ст. викладач Ольга ГАПЛЕВСЬКА,

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Трактування поняття «душа» досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці у своїх працях присвячених становленню та розвитку античної філософії. Спробую, дотримуючись хронологічної послідовності простежити розвиток думок античних філософів відносно поняття «душа».

Першопочатково, як вважає німецький дослідник В. Дінцельбахер у своїй роботі «Історія європейської ментальності», поширилося уявлення про те, що людина має щось духовне, те, що вдихає в неї життя, і це «щось» (нематеріальна сутність) якимось незрозумілим чином поєднане з тілом. Відчуття, сприйняття, уявлення, волю, розум, настрої, характер античні мислителі об'єднали єдиним поняттям «душа», яку можна вважати синонімом самопізнання, та довгий час намагалися знайти співвідношення між матерією і сутністю. Саме чуттєве, а згодом і абстрактне сприйняття спрямовувало людину до осмислення свого місця в природі, до необхідності пізнання власного «Я» як унікального, вищого начала.

У період високої класики (V ст. – остання третина IV ст. до н. е.) душу трактують як самостійну субстанцію. Вона має своє місце в загальній ієрархії буття і посідає проміжне місце між розумом і матеріальним тілом. Такої позиції дотримувався Платон, який зазначав, що душа є сумішшю вічного й неподільного розуму та часової подільної необхідності. Душа є іншою сферою становлення розуму, проте не всередині самого розуму, а поза його межами, де вона може бути саморухомим і вічним началом, або началом ослабленим, що підпорядковується матеріальній тілесності. Він трактує душу як саморухоме начало,

Для Арістотеля, визначного представника пізньої класики, проблема душі була однією з найсуттєвіших. Їй він навіть присвятив трактат «Про душу», де виклав цікаві судження, що вражають своєю суперечливістю. Щоб краще зрозуміти його підхід у трактуванні поняття душі використаємо його ж загальновідоме вчення про чотири принципи буття. Кожна річ, за Арістотелем, по-перше, матеріальна, по-друге, ейдос (речова даність у мисленні, ідея), по-третє, причина, по-четверте, сама вказує на свою ціль і призначення.

Для Стоїків «душа» – «інтелектуальне тіло», тобто душа – принцип пізнання тіла як організму (тіло – образ душі, а душа – зміст тіла). В епікурійців (школа заснована бл. 307 р. до н. е.), як і у стоїків, душа нерозривно пов'язана з тілом (тілесна душа), проте не душа оформлює, осмислює тіло, а тіло душу, не душа є якоюсь специфічною субстанцією, а тіло. Вони, як прихильники атомістичного відображення світу, вважали, що душа, як і тіло, складається з атомів.

В епоху пізнього еллінізму неоплатоніки (III–VI ст. н.е.) трактували душу як змістовий, субстанційний і саморухомий принцип космічного організму. Душу розуміли і як життя, і як принцип цього життя. Проте душа – це не просто життя, це впорядковане, оформлене життя, що відповідає своїй меті. Хоча це не означає, що душа самостійно перебуває за певними закономірностями, цілеспрямовано. Для такої її реалізації необхідний принцип розуму, такого розуму, який був би вищим за душу, і не був би самою душею, а лише принципом її саморухомості.

Тобто для трактування душі як субстанційно життєвого та саморухомого принципу необхідно було побудувати теорію розуму, вищого за душу, і теорію першопочатку, вищого за розум. Таке трактування можна вважати останнім словом античності в розумінні поняття душі як у подальшому антична філософська думка щодо цієї проблеми не розвинулась. Якщо спершу душа була лише акциденцією (тимчасовою властивістю) фізичних елементів, якщо в Платона й Арістотеля вона стала об'єктивно обґрунтованою логічною категорією, а в стоїцизмі – принципом універсального організму, то в неоплатонізмі вона стала таким принципом, який виявився не просто змістовим, але й активно діючим і саморухомим, субстанцією життя зі всіма логічними передумовами.

Список використаних джерел:

1. Історія європейської ментальності / за ред. П. Дінцельбахера / пер. з нім. В. Дінцельбахера. – Львів : Літопис, 2004. – 720 с.
2. Кондзьолка В. Нариси історії античної філософії / В. Кондзьолка. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 1993. – 259 с.
3. Рассел Б. Історія західної філософії / Б. Рассел. – Харків : Folio, 2023. – 864 с.

Концепція Ф. Ніцше «Смерть Бога» у сучасному світі

ШЕЛЕСТ Артем, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Наталя БІЛЬЧУК

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Найбільш очевидно проблемою є руйнування традиційної системи цінностей. Протягом століть моральність, сенс життя та соціальний порядок будувалися навколо християнської ідеї Бога як джерела абсолютних норм. Через це ключовою проблемою стає нігілізм — втрата віри в будь-які абсолютні істини та моральні норми.

У такому контексті й виникла знаменита концепція Фрідріха Ніцше про «смерть Бога». Проблема викладена у творах «Весела наука» та «Так казав Заратустра» стосується не символічної гибелі, такої, як вмирили та відроджувалися боги ще у як язичництві, з подальшою екстраполяцією на християнство, також не з розвитком науки, збільшенням кількості атеїстів, і явищами, постіндустріального суспільства типу «я у Бога не вірю, але у церкву ходжу», та, насправді, не зі зменшенням вільного часу, хоча останні дві причини побічно привели до цієї проблеми. Суть проблеми – це втрата сенсу так званих «божественних команд».

Концепція «божественних команд» полягає у визначення того, що є благо, тобто, спрощуючи, що сказав Бог – те і є благо. Тож у сучасному світі буде дуже важко переконати людину у тому, що коли Бог каже «не убий» та «не вкради», це не просто думка якогось приватного обличчя. Ось якщо я скажу вам, що вбивати та красти погано, то це буде сприйматися як просто моя думка, так само, якщо б і сам Ісус прийшов і повторив ці слова, то це сприймалося як думка набагато сильнішої істоти. Тож ця концепція каже, що, у Бога у сучасному світі немає самої ролі бога. Його команди вже не мають такої абсолютної сили, яку вони б мали у середньовіччі, він може вказувати нам скільки побажає, але це буде сприйматися на рівні думки іншої, нескінченно сильнішої, людини. Зараз відміна Бога від неймовірно сильної людини кількісна, а раніше вона була якісною. Тобто люди приймали ці настанови як систему координат у якій вони знаходяться.

Для Фрідріха Ніцше християнство скінчилося і на його місце встав нігілізм. Нігілізм поширюється дедалі більше. Віра в християнського Бога є для Ніцше сумнівною. Наслідки смерті Бога перевищують спроможність розуміння багатьох, і лише деякі розуміють, «що саме відбулося, і що після занепаду цієї віри має відбутися з усім, оскільки все спиралося на неї і виросло з неї, наприклад, вся наша європейська мораль».

Схожі, на Ніцшеанські, погляди мав Серен К'єркегор. Він писав: «Я розглядаю весь європейський розвиток як жахливий скепсис, як жахливий вихор. Чого шукає вихор? Стійку основу, на яку він може опертися». Таку основу, за К'єркегором, може дати тільки релігія: «І тому я вважаю, що весь європейський безлад може впорядкувати лише релігійність. Це моє переконання: як коли сталося диво, що Реформація, яка вирізнялася як релігійним дух, виявилася політичним рухом, так само рух нашого часу, який вирізняється як суто політичний, раптом виявиться релігійним або прагненням релігійності». Ця релігійність здійснюється не в натовпі, в застиглому християнстві, яку вже не пов'язане зі справжністю віри, яке стало поверховим і байдужим.

Етичний дискурс штучного інтелекту у сфері комунікацій

ЗДОРОВЕЦЬ Юлія, старший викладач,

ПРОЦЕНКО Ольга, д-р філос. наук, професор,

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Сьогодні, технології постійно еволюціонують. Вони розвиваються по експоненціальній кривій, зокрема і штучний інтелект (далі - ШІ). Штучний інтелект доволі стрімко увійшов в усі галузі нашого життя, у тому числі науку й освіту, за аналітикою Gartner очікується що до 2028 року не менше 15% повсякденних робочих рішень будуть ухвалюватимуться автономно за допомогою агентного ШІ. Але хто контролює цю революцію, які ризики вона несе та хто виграє в перегонах за домінування?

У дослідженнях про ШІ можна виділити чотири основні групи:

- 1) взаємодія людини з машиною;
- 2) економічні аспекти впровадження ШІ;

3) переваги та наслідки застосування ШІ у різних сферах; 4) етичні питання пов'язані із ШІ.

Оскільки, більшість сучасних досліджень зосереджені на практичних аспектах технології, тому для перших трьох груп використання ШІ розроблені кодекси поведінки і нормативні документи впровадження ШІ, тоді як етичні норми ніде не регулюються. В Україні у 2024 році Мінцифри лише анонсували «Білу книгу» [1], де детально описується підхід, який буде використовуватися для контролю використання ШІ в майбутньому. Слід зазначити, що в жодному із чинних документів не затверджено етичні питання користування та розроблення засобів ШІ. Тому, етичний аспект філософії штучного інтелекту, який досліджує моральні питання, пов'язані з розробкою, використанням і впливом ШІ на суспільство є актуальною сферою дослідження сьогодення.

Мета роботи полягає в комплексному аналізі впливу сучасних технологій штучного інтелекту на характер міжособистісних комунікацій та визначити поточний стан етичного дискурсу ШІ у сфері комунікацій.

Стаття «An overview of artificial intelligence ethics» пропонує систематизацію сучасних підходів до етики ШІ та нову класифікацію її проблем: 1) ідентифікація етичних ризиків; 2) огляд наявних етичних принципів і керівництв; 3) методи розв'язання етичних проблем; 4) оцінювання етичності ШІ [2].

У статті Р. І. Горбаня і Я. В. Тарароєва досліджено ключові етапи становлення та розвитку етичного дискурсу штучного інтелекту, починаючи з кібернетики, до сучасних викликів, пов'язаних із генеративним штучним інтелектом; проаналізовано становлення ключових етичних питань. Автори виділяють два основних напрямки досліджень: дослідження створення етичного ШІ та дослідження впливу ШІ на суспільство [3].

С. Оджо та А. Афоларамі в статті «Вплив штучного інтелекту (ШІ) на міжособистісні зв'язки людей» виокремлюють та описують такі інструменти: 1) соціальні роботи на основі ШІ. Ці інструменти розроблені для взаємодії з людьми завдяки розмовним інтерфейсам та імітації емоційних реакцій. Дослідження засвідчили що: вони можуть імітувати емпатію та «складати компанію» для людини, що впливає на емоційний стан користувачів; 2) віртуальні товариші. Такі інструменти пропонують персоналізовані взаємодії та емоційну підтримку через чат-комунікацію; 3) комунікаційні інструменти на основі ШІ. Такі засоби інтегровані в повсякденне спілкування для управління завданнями та полегшення взаємодій [4].

Сучасні технології штучного інтелекту намагаються імітувати міжособистісну комунікацію, відкриваючи нові можливості для взаємодії, особливо в ситуаціях, де брак людської присутності є відчутним. Соціальні роботи можуть зменшити рівень самотності та надати емоційну підтримку, але їхній вплив обмежується лише поверхневим заміщенням справжнього емоційного зв'язку. Віртуальні компаньйони дозволяють створювати персоналізовані зв'язки, викликаючи відчуття підтримки й близькості, проте через неспроможність штучного інтелекту глибоко розуміти емоції цей тип

взаємодії залишається доволі обмеженим. Комунікаційні інструменти сприяють швидшій і ефективнішій реалізації повсякденних завдань, але їхній вплив на формування глибоких емоційних зв'язків зводиться до мінімуму. Але існує думка, що якщо ШІ пройде тест Алана Тюринга, то ШІ досягне рівня інтелекту людини; деякі науковці прогнозують, що це станеться до 2028 року.

Технології ШІ кардинально змінюють характер міжособистісних комунікацій, впливають на культуру взаємодії та значно формують стиль життя людини у сьогоденні. Аналіз використання інструментів штучного інтелекту (ШІ) і їх впливу на міжособистісну комунікацію дозволяє окреслити як позитивні, так і негативні аспекти цього явища.

Позитивні аспекти: 1) комунікаційні інструменти, створені на основі ШІ, знижують когнітивне навантаження та економлять час під час формування інформативних текстів для міжособистісних взаємодій; 2) задоволення емоційних потреб засобами ШІ; 3) машинний переклад, ШІ дозволяє покращувати комунікацію з носіями інших мов, сприяючи взаєморозумінню. Це робить можливим міжкультурний діалог, який раніше був ускладнений мовним бар'єром, а також допомагає ознайомлюватися з іншомовними культурними продуктами; 4) технології ШІ займають провідне місце у навчанні та розвитку комунікативних навичок. Засобами ШІ створюється навчальний матеріал, моделюються життєві ситуації для навчання, формується ефективний стиль комунікації для запланованих взаємодій; 5) автоматизація рутинних завдань за допомогою ШІ дозволяє людям більше часу присвячувати відпочинку та безпосередньому спілкуванню з іншими.

Негативні аспекти: 1) шаблонність у відповідях, що виникає при використанні ШІ в комунікації, може зробити спілкування менш унікальним і знизити емоційну складову взаємодії. Стандартизація мовної виразності в багатомовному контексті може також сприяти зменшенню культурного розмаїття; 2) постійна залежність від ШІ може послабити здатність людей до самостійного формулювання думок і соціальної адаптації. Шаблонність готових відповідей може негативно впливати на спонтанність та креативність у спілкуванні; 3) тексти, створені за допомогою ШІ, часто сприймаються як менш надійні чи автентичні, що може викликати недовіру у співрозмовників; 4) використання ШІ в комунікації передбачає збір і аналіз персональних даних користувачів, що становить ризики витоку інформації та загрозу конфіденційності взаємодій; 5) розмиття меж між людиною і машиною породжує складні питання відповідальності за контент, створений ШІ. Надмірне використання технологій може також поставити під сумнів цінність людських взаємодій та їх автентичність.

Ці аспекти демонструють неоднозначний вплив ШІ на міжособистісну комунікацію та наголошують на важливості обережного та усвідомленого підходу до інтеграції штучного інтелекту в процеси людського спілкування.

У сучасних реаліях молодь усе частіше звертається до інструментів на базі штучного інтелекту для спілкування чи навіть отримання емоційної підтримки в особистих питаннях. Згідно з дослідженнями, діти значно більш

схильні, ніж дорослі, сприймати чат-ботів як реальних співрозмовників. Зокрема, вони можуть довіряти таким цифровим помічникам більше інформації про свій емоційний стан, ніж розповіли б дорослим людям.

Однак сучасні дослідження вказують на ризик виникнення емоційної залежності від ШІ-чат-ботів, що може спричинити ізоляцію від людського спілкування. Ця проблема стає особливо нагальною в умовах цифрового середовища, де молодь уже зазнає негативного впливу від соціальних мереж, таких як TikTok, Instagram чи Telegram. Недостатня модерація контенту на цих платформах сприяє формуванню інформаційних ризиків для підлітків, зокрема щодо небезпеки використання цифрових платформ для маніпуляцій, пропаганди та залучення до протиправної діяльності. Шкідливий контент, створений штучним інтелектом, становить серйозну проблему. Надання інструментам ШІ «людських» властивостей лише загострює ситуацію, адже уподібнення технологій до людей сприяє виникненню емоційної прив'язаності у підлітків. Це, своєю чергою, може стати чинником розвитку соціальної ізоляції та наслідування «мислення» ШІ.

Сервіси на основі штучного інтелекту, які імітують емоційну взаємодію, несуть подібні загрози. Їхня здатність адаптуватися до користувача, впливати на світогляд, формувати поведінку чи навіть настрої підлітків створює ризики шкідливого впливу в період їхнього психологічного становлення. Прикладом цього може бути гейміфікація, коли залучаються ігрові моменти у неігровому контексті. Особа набуває якихось навичок в грі і застосовує ці навички в реальному житті. Тобто таким чином ШІ «навчає» людину, як діяти при певних обставинах – задає алгоритм поведінки в певній ситуації.

Етичні засади, що регулюють використання ШІ, становлять складний міждисциплінарний аспект, який охоплює питання відповідальності, справедливості, милосердя та викликів, пов'язаних зі швидким розвитком технологій. Сьогодні людство стикається з одним із найважливіших випробувань – формуванням обґрунтованих етичних рамок, які забезпечать захист людей від потенційних ризиків і можливих зловживань під час застосування ШІ. Етичні дилеми, які виникають у зв'язку з використанням штучного інтелекту, охоплюють широкий спектр суспільних сфер, що дедалі більше інтегруються з цими технологіями. Основними проблемами залишаються питання упередженості, збереження конфіденційності, встановлення чіткої відповідальності та аналіз соціальних наслідків автоматизації.

Список використаних джерел:

1. Регулювання штучного інтелекту в Україні: презентуємо Білу книгу. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/technologies/regulatory-uvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukraini-prezentuemo-bilu-knigu> (дата звернення: 31.10.2025).
2. Huang, C., Zhang, Z., Mao B., & Yao X. (2022). An Overview of Artificial Intelligence Ethics. IEEE Transactions on Artificial Intelligence, 1-21. DOI <https://doi.org/10.1109/tai.2022.3194503>
3. Горбань Р. І. Етика штучного інтелекту: історія становлення та сучасний стан / Р. І. Горбань, Я. В. Тараров // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія

: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства = Bulletin of the National Technical University «KhPI». Series : Actual problems of Ukrainian society development : зб. наук. пр. – Харків : НТУ «ХПІ», 2025. – № 1. – С. 11-15.

4. Ojo, S. O., & Afolaranmi, A. O. (2024). The Effects of Artificial Intelligence (AI) on Human Interpersonal Connections. Lead City Journal of Religions and Intercultural Communication, 2(2), 162–174. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14219172>

Кодекс ділової етики компанії Nestle

ВОЛКОВ Валентин, здобувач освіти

Науковий керівник – проф. Ольга ПРОЦЕНКО,

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Компанія Nestle була заснована у 1866 році у Швейцарії німецьким фармацевтом Анрі Нестле (Henri Nestle). Початкова місія компанії мала виразний гуманітарний та етичний характер. Анрі Нестле розробив продукт під назвою «Farine Lactée» (молочне борошно) – першу у світі дитячу суміш на основі коров'ячого молока, пшеничного борошна та цукру. Його головною метою була боротьба з високим рівнем дитячої смертності через недоїдання. Продукт був створений для немовлят, які не могли отримувати грудне молоко матері.

Перший успіх прийшов, коли суміш врятувала життя недоношеному немовляті, яке не сприймало жодної іншої їжі. Цей випадок заклав основу репутації компанії, яка від самого початку будувалася на довірі, науковому підході та якості. Навіть логотип компанії – гніздо з пташками, що є родинним гербом Анрі Нестле – символізує турботу та харчування.

Навіщо був створений кодекс ділової етики? Тому, що з часом Nestle перетворилася з маленької швейцарської компанії на найбільшого у світі виробника продуктів харчування, що працює у десятках країн на всіх континентах. Таке масштабування неминує створює складні етичні виклики:

1) Глобальний масштаб: *Компанія повинна гарантувати, що співробітники в Україні, Бразилії, США та В'єтнамі діють за однаково високими стандартами, попри культурні та законодавчі відмінності;*

2) Складність операцій: *Nestle має справу з усім – від фермерів, що вирощують какао, до складних фінансових операцій та маркетингу для мільярдів споживачів;*

3) Репутаційні ризики: *Історичні скандали (як-от агресивний маркетинг дитячих сумішей у 1970-х роках) завдали величезної шкоди репутації компанії та довели, що «неписаних правил» недостатньо.*

Кодекс ділової етики Nestlé (Nestlé Code of Business Conduct) був створений як формальний та обов'язковий документ, що переводить цінності компанії (чесність, доброчесність, повага) у чіткі правила поведінки.

Головна мета кодексу: встановити єдиний стандарт (дати чітку «систему координат» для всіх співробітників, визначаючи, що є прийнятною поведінкою,

а що – ні); забезпечити дотримання законів (Compliance¹) (гарантувати, що компанія та її працівники діють законно в усіх сферах, від боротьби з корупцією до чесної конкуренції); побудувати та захистити довіру (це інструмент управління репутацією, який демонструє споживачам, партнерам та інвесторам свою відданість етичним принципам, компанія зміцнює їхню довіру).

Іншими словами, Кодекс – це спосіб забезпечити, щоб компанія-гігант, яка давно переросла свого засновника, продовжувала діяти відповідально і не втратила довіру суспільства через неетичні дії окремих працівників чи підрозділів.

До основних тез кодексу ділової етики NESTLE відносяться такі положення:

1. Повага, гідність та справедливість. Нульова толерантність до домагань та дискримінації. Компанія чітко заявляє про неприпустимість будь-яких форм домагань (включно з булінгом), фізичного чи психологічного насильства. Заборона дискримінації за будь-якою ознакою: расою, статтю, віком, релігією, сексуальною орієнтацією, походженням тощо. Сприяння інклюзивності² та створення робочого середовища, де кожен відчуває повагу та може реалізувати свій потенціал.

2. Добročесність та чесність у бізнесі. Цей блок визначає, як співробітники повинні поводитися у професійних ситуаціях. Повна заборона хабарництва та корупції. Співробітникам заборонено пропонувати, давати чи приймати хабарі або будь-які неналежні вигоди для впливу на ділові рішення. Управління конфліктами інтересів. Співробітники зобов'язані уникати ситуацій, коли їхні особисті інтереси (або інтереси родини) суперечать інтересам компанії. Будь-який потенційний конфлікт має бути прозоро задекларований. Чесна конкуренція. Компанія зобов'язується конкурувати на ринку чесно, дотримуючись антимонопольного законодавства і не вдаючись до нечесних ділових практик.

3. Прозорість та відповідальна комунікація. Цей розділ стосується як внутрішнього, так і зовнішнього спілкування. Відповідальний маркетинг. Комунікація зі споживачами (особливо з дітьми) має бути чесною, правдивою, не вводити в оману та базуватися на наукових даних. Конфіденційність та захист даних. Співробітники зобов'язані захищати конфіденційну інформацію компанії, а також персональні дані колег, клієнтів та партнерів. Культура «Говори відкрито» (Speak Up). Кодекс заохочує співробітників повідомляти про будь-які підозри щодо порушення закону чи етичних норм через спеціальні конфіденційні канали, гарантуючи захист від переслідування за такі повідомлення.

¹Compliance – це процес, який гарантує, що компанія (або будь-яка організація) та її співробітники діють у повній відповідності до всіх застосовних зовнішніх і внутрішніх правил

²Інклюзивність – це, простими словами, процес залучення та включення абсолютно всіх людей у життя суспільства, незалежно від їхніх відмінностей

4. Дотримання законів та внутрішніх правил. Основоположна теза, яка лежить в основі всіх інших. Верховенство права. Усі співробітники Nestlé, незалежно від посади, зобов'язані знати та дотримуватися законів країн, в яких вони працюють, а також внутрішніх політик компанії. Особиста відповідальність. Кожен співробітник несе особисту відповідальність за дотримання Кодексу у своїй щоденній роботі.

5. Безпека та якість. Хоча це стосується продукції, воно також є частиною ділової етики. Безпека та здоров'я на робочому місці. Пріоритет безпечних умов праці для всіх співробітників та підрядників. Безкомпромісна якість. Етичне зобов'язання перед споживачами забезпечувати найвищу якість та безпеку харчових продуктів.

Ці тези формують основу очікуваної поведінки та спілкування для кожного співробітника Nestle, намагаючись поєднати досягнення бізнес-результатів із дотриманням етичних стандартів.

Етика конструювання літаків: відповідальність інженера перед суспільством

КАЛАШНИКОВ Максим, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Ірина УШНО

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Конструювання літаків є однією з тих сфер людської діяльності, у яких технічна точність невіддільна від моральної відповідальності. Літак як технічний артефакт отримує суспільну довіру ще на етапі проектування, адже від його надійності залежить безпека людей, транспортна стабільність і розвиток авіаційної інфраструктури. Тому питання етики конструювання постає не як зовнішнє доповнення до інженерної практики, а як її фундаментальний вимір, що визначає межі професійної відповідальності та окреслює моральні критерії прийняття технічних рішень.

Щоб зрозуміти характер цієї відповідальності, необхідно усвідомити, що очікування від інженера значною мірою формуються суспільством, яке делегує йому право створювати техніку, здатну впливати на життя багатьох людей. Безпека польоту – це не лише технічний параметр чи сукупність регламентів; це ключова цінність, яка формує етичну основу професії. Вона включає обов'язок інженера забезпечити надійність конструкції, передбачити можливі ризики та мінімізувати будь-які загрози для пасажирів, екіпажу та суспільства загалом. Таким чином, головне завдання інженера полягає у поєднанні технічної компетентності зі здатністю приймати відповідальні рішення. Це потребує не лише високої професійної підготовки, а й особистісних якостей, які визначають його як суб'єкта моральної дії: чесності, аналітичності, дисциплінованості та внутрішньої готовності відповідати за наслідки власної роботи.

По-перше, чесність. Якщо інженер приховує правдиву інформацію від колег або відповідальних структур, це може призвести до катастрофи у повітрі та спричинити загибель пасажирів і екіпажу, не враховуючи можливих жертв на землі. Тому необхідно вимагати від нього максимальної чесності та відкритості.

Якщо існує проблема – її не можна замовчувати; її необхідно озвучувати, навіть якщо це призведе до серйозних організаційних наслідків, зокрема затримки рейсів. Безпека життя людей є найвищою суспільною цінністю.

По-друге, професійний підхід. Якщо інженер усвідомлює, що не має достатнього розуміння для вирішення певної проблеми, він повинен повідомити про це інших фахівців та ініціювати спільну розробку стратегії її подолання з урахуванням усіх можливих наслідків. Це не лише запобігає потенційним катастрофам, а й дозволяє опрацювати широкий спектр ситуацій, які можуть виникнути у польоті. Такий підхід сприяє системному підвищенню рівня безпеки.

По-третє, аналітика. Під час створення нового літака необхідно враховувати всі можливі сценарії, включно з тими, що вже відбувалися у минулому. Аналіз минулих авіаційних катастроф має здійснюватися під різними кутами зору, аби виявити нові шляхи покращення конструкцій та технічних систем. Це забезпечує безперервне зростання рівня безпеки польотів, спираючись на накопичений досвід авіаційної галузі.

По-четверте, відповідальність. Інженер повинен усвідомлювати, що недбале виконання професійних обов'язків неминуче призведе до серйозних проблем у майбутньому. Тому необхідно надзвичайно відповідально ставитися до своєї роботи, забезпечувати багатоетапну перевірку рішень, а також передбачати незалежний аудит, який підтверджує надійність розробок.

Отже, маючи сформульовані вимоги до інженера, можна говорити про реальний обсяг його відповідальності перед суспільством. Якщо фахівець свідомо порушує встановлені правила та стандарти, це рано чи пізно може спричинити катастрофу. Сучасний літак – це не лише транспортний засіб чи інструмент логістики. На жаль, він також може бути використаний як засіб тероризму, і це додає особливої ваги етичній відповідальності інженера. Жоден фахівець не здатен повністю передбачити, як буде діяти терорист у критичній ситуації, і не всі ризики можна усунути. Проте базові системи безпеки, такі як захист кабіни пілотів від несанкціонованого доступу чи вдосконалення технічних засобів контролю, здатні запобігти більшості подібних випадків. В історії авіації чимало трагедій сталося саме через недбале ставлення до роботи або використання застарілих технологій. Тому безперервне вдосконалення технічних стандартів є необхідною умовою справжньої професійної відповідальності.

Роблячи висновок, можна зазначити, що відповідальність інженера перед суспільством є надзвичайно великою. Вона охоплює все – від передбачення можливих надзвичайних ситуацій, пов'язаних з технічними несправностями, до запобігання захопленню літака терористами. І цю відповідальність несе кожен інженер, перед яким постають чотири ключові вимоги: чесність, професійний підхід, аналітика та відповідальність. Це велике навантаження, з яким здатен впоратися не кожен. Проте саме від належного дотримання цих вимог залежить життя сотень і тисяч людей.

Секція III. Сучасна наука та аерокосмічна техніка: новації і інновації

Етика інновацій: гуманістичний вимір науково-технічного розвитку

ШАДЮК Тамара, канд. філос. наук, доцент

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

У сучасному світі науково-технічний розвиток набуває небачених масштабів: від штучного інтелекту до біоінженерії, від цифрових платформ до аерокосмічних технологій. Проте цей «техно-тріумф» неминуче ставить перед людством низку етичних викликів. Зокрема, хто відповідає за наслідки інновацій? Якими мають бути цінності, що мають супроводжувати технологічний прогрес? І яким чином гуманістичний вимір може стати опорою для такого розвитку? Оскільки інновації перестають бути виключно технічним процесом, вони стають соціально-ціннісним феноменом, який потребує осмислення з позицій гуманістичної філософії.

У цьому контексті етика інновацій постає не як «додаток» до наукових досліджень, а як їх фундаментальний регулятивний принцип [2]. Саме тому одним із пріоритетних напрямків сучасних досліджень є етичний вимір інновацій. У цьому вимірі виокремлюються такі завдання: з одного боку – як інновації породжують нові моральні питання; з іншого – як гуманістична рефлексія (цінності, людяність, відповідальність) може слугувати каркасом для розвитку науки і техніки. Відповідно до завдань, увага у цій розвідці приділяється таким ключовим аспектам: етика технологій на ранніх стадіях розробки; гуманістичний контекст інновацій як орієнтир; інтеграція етики в освітньо-професійну підготовку фахівців.

Етична складова інновацій охоплює питання моральної відповідальності розробників і користувачів технологій, прозорості алгоритмів, забезпечення справедливості та довіри у цифровому середовищі. Як зазначає E. de Jong, важливо оцінювати ступінь «етичної готовності» технології (Ethics Readiness Level) ще на етапі її створення, що дозволяє врахувати потенційні ризики й наслідки для людини та суспільства [1]. Такий підхід формує підґрунтя для інтеграції етичних принципів у процес науково-технічного розвитку.

Гуманістичний вимір інновацій передбачає орієнтацію технологічного поступу на людину – її гідність, безпеку, право на автономію й розвиток. Це означає перехід від техноцентричної до антропоцентричної моделі мислення, де головною метою є не лише ефективність, а й цінність людського досвіду [5]. Як наголошує ЮНЕСКО, інновації, які враховують соціальні, культурні та етичні аспекти, мають більшу легітимність і сприяють зміцненню довіри між наукою й суспільством [6].

Важливим аспектом гуманістичного підходу є також підготовка фахівців, здатних мислити етично. Освітній процес у технічних і наукових закладах повинен включати елементи філософії, культурної аналітики, критичного мислення та етики технологій [3; 4; 7]. Саме така міждисциплінарна модель

освіти формує здатність майбутніх фахівців бачити не лише технічні можливості, а й соціальні наслідки своїх рішень.

Таким чином, етика інновацій стає необхідною складовою стратегії сталого розвитку, орієнтованої на збереження людяності в умовах технологічної революції. Її гуманістичний вимір полягає у визнанні цінності людини як головного критерію наукового прогресу, що забезпечує баланс між технологічною ефективністю та духовно-моральним виміром суспільства. Етика інновацій не обмежує розвиток – вона надає йому сенс, спрямовуючи на благо людини й цивілізації.

Список використаних джерел:

1. Jong de, E. (2025). *Ethics Readiness of Technology: The case for aligning ethical approaches with technological maturity*. *Science and Engineering Ethics*, 31(2). Springer. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11948-025-00556-x>
2. Frahm N. (2024). *The Rise of Tech Ethics: Approaches, Critique, and Future*. Springer. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11948-024-00510-3>
3. Giralt Hernández E. (2024). *Towards an Ethical and Inclusive Implementation of Artificial Intelligence in Organizations: A Multidimensional Framework*. arXiv. <https://arxiv.org/abs/2405.01697>
4. Akhundov A. (2025). *The Role of Ethics in Modern Technology Development*. *Journal of Public and Urban Research*, 12(1). <https://egarp.lt/index.php/JPURM/article/view/297>
5. McCrea R. (2024). "The role of public trust and social expectations in novel science and technology development." *Science & Public Policy*, 51(4), 455-470. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0160791X24002574>
6. UNESCO. (2025). *Ethical Innovation in Artificial Intelligence: Policy and Practice Guidelines*. <https://www.unesco.org/en/articles/unesco-and-partners-champion-ethical-innovation-ai-new-prize>
7. Adorni G. (2025). "Towards a Manifesto for Cyber Humanities: Paradigms, Ethics, and Rights." arXiv. <https://www.arxiv.org/pdf/2508.02760>

Проблеми сприйняття штучного інтелекту як людиноподібної істоти

ВДОВІЧЕНКО Олександр., доцент каф. комп'ютерних систем, мереж і кібербезпеки,

ПРОЦЕНКО Ольга, проф. каф. філософії та суспільних наук

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Активне впровадження штучного інтелекту та автоматизованих систем в повсякденне життя обумовлює необхідність підвищення якості їхньої взаємодії з людиною. З цією метою розробники наділяють інтерфейси ергономічними характеристиками та алгоритмами, що імітують соціальну поведінку. Побічним ефектом такого проектування є антропоморфізація – схильність користувача наділяти машину людськими рисами, що, в свою чергу, породжує низку ризиків і негативних наслідків для психологічного стану та безпеки людини. Відповідно до цього пропонується розглянути найпоширеніші можливі наслідки взаємодії людини з системами, що імітують людську поведінку.

Через природню здатність людського розуму до розпізнавання, запам'ятовування та порівняння образів, частим є явище приписування рис живої істоти до штучного об'єкта. Це стосується і штучного інтелекту, людино-подібність котрого вже здатна створити ілюзію свідомості у неживого

пристрою. Відповідно, стає високою ймовірність того, що при взаємодії з ним людина буде приписувати і брати в розрахунок зрозумілі їй почуття, бажання, наміри та інші елементи внутрішнього світу, які машині не притаманні. Як наслідок, неузгодженість на цьому рівні взаємодії може викликати незручності при співпраці, розбіжності у сприйнятті та трактуванні проміжних та кінцевих суджень або односторонні емоційні реакції людини на беземоційну логіку алгоритму.

Іншим потенційно проблемним аспектом сприйняття штучного інтелекту як живої істоти можна вважати делегування йому рис відповідальності та адекватності морального вибору. Якщо при прийнятті рішень мовний помічник вважається свідомим, перевірка рівня надійності джерел надаваної їм інформації може не призводитись. Причиною може виступати переконання у наявності певного рівня усвідомленості дій машини щодо чутливих і критичних питань. Як наслідок, це може призводити до збільшення кількості випадків зловживання довірою, рівень якої підсвідомо був завищений самим користувачем.

Ще одним прикладом небажаних наслідків уособлення штучного інтелекту можна вважати переоцінку його можливостей. Через брак інформації щодо способу функціонування штучного інтелекту, оцінку якості виконання їм завдань може виноситись користувачем в рамках його власної кваліфікації. Відповідно, якість та повнота не покритих рівнем підготовки областей знань залишаються не визначеними. Як наслідок, мовним помічником може бути винесені логічні, але не повні з точки зору кваліфікації відповіді. При цьому неповнота відповіді буде сприйматися як відсутність наукових напрацювань за означеним напрямком через впевненість у безпомилковості роботи використовуваної мовної моделі.

Поширеними вважаються і випадки, коли уособлення людиною штучного інтелекту починає перешкоджати його роботі. Оскільки кожен запит передбачає задіявання значних обчислювальних ресурсів, розмір інформації для оброблення має вплив на продуктивність. Відповідно, при використанні мовних конструкцій етичного чи декоративного характеру, які є часто вживаними при взаємодії людей, зростає навантаження на обчислювальну систему. Як наслідок, коефіцієнт корисної дії при обробленні таких запитів є помітно нижчим, на відміну від випадків, коли обмін призводиться суто у довідковому вигляді.

Слід зазначити, що описаний перелік не є вичерпним, оскільки питання можливих наслідків взаємодії людини з істото-подібними рукотворними системами продовжує досліджуватись. Також не припинається розвиток залучених до цієї співпраці сторін. Так, для персоналу закладів, де використовуються інструменти із залученням штучного інтелекту проводяться курси підвищення кваліфікації, семінари та учбові курси з метою поглиблення обізнаності щодо правил поведінки зі «штучними колегами». Відповідно для мовних моделей та програмного забезпечення вводяться додаткові запобіжники та оптимізаційні механізми з метою уникнення розповсюджених факторів прояву уособленості без втрат продуктивності.

Проведений аналіз демонструє, що проблема антропоморфізації штучного інтелекту залишається актуальною. Систематизація механізмів її прояву, таких як приписування штучному інтелектові людських рис, створює теоретичний фундамент для цілеспрямованої оптимізації «розумних» систем. Врахування цих аспектів при побудові інтелектуальних систем дозволить не лише підвищити ефективність співпраці з ними, але й усунути ключові негативні наслідки, такі як когнітивні упередження або соціально-психологічні ризики для користувача.

Системи штучного інтелекту та проблеми моралі

ГОДУНОВ Олександр, старший викладач

кафедри комп'ютерних систем, мереж і кібербезпеки

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

В даний час термін «штучний інтелект» набув нового змісту і звучання. Практично в будь-якій сфері ми чуємо про те, що штучний інтелект може замінити людину. Якщо мова йде про якісь шаблонні завдання, то швидше за все з цим можна погодитися, оскільки шаблонне рішення може піддаватися шаблонним перевіркам і тому автоматизувати такі завдання з великою ймовірністю можна за рахунок застосування ШІ.

Але завжди виникає питання, а як ШІ може формувати свої відповіді, коли мова йде про питання моралі, етики, людських взаємин. Давайте оцінимо можливості ШІ саме з точки зору можливості отримання відповідей, пов'язаних з питаннями моралі. У даному випадку це питання має сенс розглядати, в першу чергу, в розрізі коректності та прийнятності отриманої відповіді. А враховуючи, що основною відмінністю людини є її здатність формувати свої думки в усній або письмовій формі, то цю форму і треба використовувати в нашому дослідженні. Тому спробуємо дати оцінку застосовності Великих Мовних Моделей (LLM) в завданнях відправки текстових запитів і отримання текстових відповідей. У цьому випадку сформульована відповідь може бути оцінена за критеріями правильності формування мови і сенсу, який викладено в генерованій відповіді.

Перше, з чого варто почати, це розібратися з тим, звідки береться та база знань, на основі якої ШІ формує свої відповіді і як саме алгоритми використовують цю базу знань. Але для того, щоб роздуми на цю тему виявилися не просто фантазіями, то найкраще проводити їх у порівнянні з якимись природними прикладами, які у нас завжди перед очима. Саме тому я б хотів розглядати розвиток ШІ та його можливості в порівнянні з людиною, оскільки саме теза про те, що ШІ може замінити людину, і привела до поточних роздумів, які викладені в цій роботі.

Процес становлення особистості людини від новонародженого, який нічого не розуміє, до освіченого дорослого індивіда може бути взятий як еталон – як шкала розвитку, з якою можна порівнювати поточний етап розробок в області ШІ. Новонароджена дитина нічого не розуміє навколо. Її поведінка базується на інстинктах – базових потребах і навичках (дихати, їсти, спати

тощо). Якщо ми говоримо про аналогічний етап розвитку комп'ютерних технологій, то це період появи перших комп'ютерів, в які на рівні апаратної реалізації мікрочіпа заклали базові операції: додавання, множення, копіювання даних тощо. На цьому етапі комп'ютери виконували виключно ту послідовність операторів, яку в них закладали примітивні програми. Тобто, іншими словами, комп'ютери могли їсти – приймати дані, дихати – виконувати по черзі подані на вхід команди, і спати – очікувати надходження нових програм для виконання.

Наступним етапом розвитку дитини є її звикання до навколишнього середовища та навчання розпізнаванню мови, жестів та інших інструментів взаємодії з навколишнім світом. Такий період життя людини можна порівняти з появою інтерактивних програм, які взаємодіють з користувачем або через командний рядок, або через графічний інтерфейс. Але навіть на цьому етапі програми виконували лише примітивні завдання.

А ось далі починається найцікавіше – дитина починає копіювати поведінку оточуючих. Причому це не обов'язково дорослі, вона може так само копіювати поведінку тварин. А якщо вона буде тільки в середовищі тварин, вона буде копіювати тільки їхню поведінку. Фактично це і є той етап, який можна порівняти з появою перших версій алгоритмів ШІ. На практиці більшість алгоритмів ШІ базується на нейронних мережах – тобто алгоритмах, які намагаються визначити можливе рішення на основі ланцюжків даних/дій, наданих для навчання цієї нейронної мережі. Тому алгоритм просто шукає найбільш підходящий шаблон/ланцюжок на основі поточного стану системи, і з цього найбільш підходящого шаблону робить наступний крок – дані/дії з ланцюжка. Така поведінка повністю відповідає поведінці дитини, яка в шаблонних ситуаціях завжди робить те, до чого вона звикла на основі раніше отриманого досвіду. Більш того, часто через свій невеликий досвід дитина може не завжди правильно відрізнити якусь нову ситуацію від тієї шаблонної, з якою вона знайома. У таких ситуаціях діти часто роблять несподівані для дорослих, але цілком логічні для них самих дії. А причина просто в тому, що вони підлаштували ситуацію під той шаблон, який вони вже добре знали, але не зрозуміли, що це все-таки інша ситуація, під яку повинен бути інший шаблон. Наприклад, дитина звикла переносити пісок ложкою з пісочниці у відро (тобто в якусь ємність), але вона легко може той самий пісок перекласти в тарілку з їжею, оскільки до цього вона такого ніколи не робила і їй не намагалися пояснити, що таке робити не можна. Але при цьому, як тільки дитина стикається з якоюсь новою ситуацією, в якій вона розуміє, що повинен бути новий шаблон, а шаблон не знаходиться, то вона, як правило, потрапляє в своїх роздумах у глухий кут і не знає, що треба робити далі. Саме за таким алгоритмом працювали і перші ІС системи, які намагалися знайти найбільш підходящий шаблон на основі вхідних даних, і на основі цього шаблону вибирали наступний крок. І так само, як і дитина, такі ШІ-системи могли вибирати неправильний шаблон, оскільки в їхній базі не було більш точного шаблону, що підходив би під той набір даних, який вони отримували на вхід для оцінки ситуації. І насправді, тут з'являються перші ознаки відмінності в

можливостях ІІІ і людини. Все ж дитина, залежно від її ходу думок, швидше за все, більш осмислено може визначити ситуацію, яка вибивається із загального шаблону, оскільки людина може одночасно (часто на підсвідомому рівні) обробляти численні сторонні фактори, які, швидше за все, автоматизований алгоритм завжди буде пропускати. Але при цьому ІІІ системи завжди будуть більш точно виявляти правильні шаблони, при тому що людина, навпаки, може вибрати шаблон неправильно через свою неуважність, втому або ще з якихось інших причин.

Наступним етапом становлення особистості дитини є її здатність починати визначати, що погано і що добре, що морально і що неприпустимо, що можна і що не можна. Такі здібності закладаються вже тими, хто проводить виховання дитини. Саме тому ці рамки завжди суто суб'єктивні і визначаються середовищем, історичним часом і конкретними індивідами, які впливають на виховання дитини. В цілому можна виділити явно два схожих за змістом, але абсолютно різних за суттю і цілями процесу: навчання дитини і виховання дитини. Якщо перший процес спрямований виключно на збільшення бази знань дитини – тобто збільшення бази шаблонів, за якими дитина вирішує поставлені завдання (сюди можна віднести розуміння того, що не можна вживати в їжу; як читати слова; які слова існують; як складати і множити числа; як їздити на велосипеді; тощо). То другий процес – виховання, спрямований в першу чергу на вміння правильно визначати, який саме шаблон допустимий до застосування. Таким чином, за аналогією з наведеною вище логікою, можна також сформулювати наступне: шаблони, що запам'ятовуються в процесі виховання, накладаються поверх шаблонів навчання і завжди мають виключно суб'єктивний характер поведінки. Більш того, людина завдяки своїй здатності мислити і фантазувати, може сама вводити нові критерії підбору найбільш підходящого шаблону. Тобто вона може «додумувати» гіпотетичні ситуації, які можуть мати унікальний характер, не заснований на жодному з раніше існуючих збігів обставин. І ці гіпотетичні ситуації завжди будуть унікальними для різних людей, оскільки всі вони мають свою власну пам'ять, накопичену протягом свого життя. Все це ще сильніше збільшує суб'єктивність прийняття рішень при виборі правильних шаблонів. А питання моральності того чи іншого рішення найчастіше піднімається саме в нешаблонних ситуаціях. При цьому, вміння людини додумувати можливі наслідки і вміння вводити нові критерії, дозволяє їй, навіть у зовсім нешаблонних ситуаціях, намагатися приймати з її точки зору правильні рішення, де мораль вона оцінює виходячи зі своїх гіпотетичних припущень. Часто інші люди, оцінюючи це з боку, можуть приходити до висновку, що рішення або відповідь людини була аморальною. Але як ми вже сказали, ця оцінка робиться виключно суб'єктивно на основі досвіду кожної конкретної людини і на основі додаткових критеріїв, які кожен вводить сам собі в залежності від ситуації.

У такому випадку – виховання завжди буде накладати свій відтінок на поведінку людини в тій чи іншій ситуації. Саме цей відтінок і може бути ключовим в оцінці моральності тих чи інших дій. І як результат на практиці ми

завжди стикаємося з різними стандартами моралі. Все це відбувається через вплив навколишнього суспільства на поведінку кожної конкретної людини в процесі її виховання, а також на основі тих факторів, які впливають на людину в момент прийняття нею якогось рішення або формування нею якоїсь відповіді.

Розглянувши процес виховання дитини та виділивши ключові фактори/особливості, що впливають на прийняття рішень, пов'язаних з мораллю, можна тепер спробувати оцінити реалістичність використання цих факторів у роботі ШІ. Тому зараз саме час перейти до можливостей ШІ саме з цієї точки зору. Яким чином ШІ може дати відповіді, коли ставляться питання моралі?

LLM моделі ШІ передбачають передбачення наступного слова або фрази у сформованій текстовій відповіді на основі бази наявних текстів. Звичайно ж, тут мова йде не тільки про математичне передбачення наступної літери в можливому слові. Сучасні системи можуть каталогізувати цілі формулювання під певні теми, на підставі чого і відбувається пошук можливої відповіді. А далі на підставі знайдених результатів система генерує текстову компіляцію відповіді на підставі цих результатів. І ось саме при формуванні відповіді в повному обсязі і застосовуються ті LLM алгоритми, які створюють людиноподібний текст. Але ШІ фактично застосовується до побудови сформульованих людиною фраз, а визначення тематики відповіді все одно відбувається на основі вибірки знайдених даних, яким був навчений конкретний ШІ-сервіс. Тобто фактично відбувається звичайний пошук по базі, далі виконується вибірка знайдених ресурсів, і на основі цих ресурсів формується вже якийсь унікальний текст відповіді. Тобто, грубо кажучи, ШІ може в якості відповіді видати тільки перероблений/скомпільований зміст у вигляді тексту, який був взятий з будь-яких джерел, якими система навчалася раніше. Більш того, при генерації може відбутися невелике спотворення сенсу, оскільки система просто компілює відповідь із знайдених ресурсів. Як результат, у відповіді може частково бути присутній зміст з декількох статей, що може призвести до спотворення кінцевої думки, викладеної у сформованому тексті. Виходячи з цього, стає очевидним, що в цілому основною метою ШІ є створення ілюзії осмисленої відповіді. А самі текстові формулювання повинні здаватися реальній людині написаними іншою реальною людиною.

Де ж у такому алгоритмі побудови відповіді місце для фільтра на основі оцінки моральності запропонованої відповіді? Єдині можливі варіанти – це: фільтрація в цілому тематики питання на основі його змісту та заборона певних тем для обговорення (так в цілому зараз це і реалізовано в сучасних сервісах ШІ). Якщо тема, з заздальгідь визначеного каталогу можливих тем, має прапорець «заборонена для обговорення», то сервіс просто відповідає, що не може відповісти на поставлене питання. До таких тем сучасні сервіси, наприклад, зазвичай відносять питання передбачення термінів життя. Фільтрація отриманої відповіді вручну модераторами сервісу. Тобто реальні люди регулярно тестують сервіси, задаючи безліч різних питань, а далі самі дають оцінку правильності отриманих відповідей. Якщо якісь відповіді

некоректні, то вони можуть відсікати певні гілки ланцюжка можливих відповідей, тим самим відрізаючи цей шлях генерації відповіді в подальшому.

В обох випадках це налаштування фільтрів виконується вручну модераторами системи, які є реальними людьми. Це, звичайно, можна порівняти з процесом виховання дитини, коли батьки або хтось інший чітко кажуть їй, де вона чинить правильно, а де ні. Але на відміну від реальної людини, сучасні системи ШІ не можуть самі придумувати собі нові критерії оцінки правильності отриманої відповіді, всі ці критерії завжди будуть створювати тільки модератори системи (у всякому разі на даний момент це так).

Таким чином, ми дійшли висновку, що система ШІ може сама блокувати певні теми для обговорення або відкидати можливі варіанти формування відповіді на основі фільтрів, які накладаються модераторами. Але система ШІ, як правило, не в змозі оцінити моральність отриманої відповіді. Відповідь формується тільки на основі даних для навчання. Тобто якщо системі подали всі дані з певним смисловим забарвленням (припустимо, з критичною часткою расизму, присутньою в навчальних матеріалах), то і система завжди видаватиме відповідь з таким же забарвленням. Але сама система не здатна додумати можливі наслідки своєї відповіді, а як результат система не має самокритичної оцінки, яка завжди притаманна людині при прийнятті будь-яких рішень.

У разі формування відповіді на нестандартну ситуацію або питання, система ШІ не може самостійно, залежно від ситуації та зовнішніх факторів, ввести додаткові критерії, які впливатимуть на формування відповіді.

Виходячи з усього цього, можна стверджувати, що оцінка моральності пропонуєваних відповідей завжди буде мати виключно шаблонний характер. Так само однозначно можна стверджувати, що система ШІ не може підлаштовуватися під ситуацію і вибирати можливі рішення на основі введених нею самими нових критеріїв. Тобто система, як правило, буде діяти за шаблоном, закладеним модераторами, в більшості випадків. А якщо на вхід такому ШІ сервісу буде подаватися якась нова ситуація або питання, які раніше ніколи не виникали або ніхто таке питання не обговорював, то з великою ймовірністю ШІ не зможе дати логічну відповідь, оскільки таких шаблонів система не має.

From Heraclitus to Dreyfus: Philosophical Foundations of Artificial Intelligence

*KOSTROV Illia, PhD student,
National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»*

The problem of artificial intelligence has become a subject of discussion among specialists from various fields of philosophy, science and culture. The specificity of the philosophical approach to the study of artificial intelligence is the understanding of its essential nature, possibilities and limits of use in view of the integrity, value and harmonious development of the individual, society and the world as a whole.

The beginning of the study of artificial intelligence should be preceded by the question of what «intelligence» is in general, that is, we must investigate our own thinking and determine what it is, what its structure is, in order to imply this on the capabilities of computer systems.

The aim of the article is to study the understanding of «intellect» in ancient philosophy, in particular, the concept of «Logos» in Heraclitus and the involvement of H. Dreyfus' ideas on the analysis of hypothetical assumptions of the theoretical foundations of artificial intelligence and the concepts of «Knowledge-That» and «Knowledge-How», which he developed based on ancient philosophical definitions of the concept of «intelligence», is noteworthy.

The starting point for considering the issues of modern digital artificial intelligence was the works of Alan Turing, among which the most famous is his concept of the Turing Test.

Although the model proposed by Turing was later subjected to significant criticism from the scientific community, it continues to retain significant theoretical and practical influence nowadays. Objections to the Turing Test contributed to the formation of new approaches to understanding the nature of intelligence and helped outline the boundaries of the use of machine imitation of human behavior within artificial intelligence.

The first to initiate the discussion around the Turing Test was Alan Turing himself in his work «Computing Machinery and Intelligence». In it, he outlined a number of critical remarks and counterarguments that differed from his own position, and also offered his own, sometimes ironic, responses to them.

One of the first critics of the idea that it was possible to draw clear analogies between the functioning of computers and the activity of the human brain was the American philosopher Hubert Dreyfus. While working at the Massachusetts Institute of Technology, Dreyfus gained recognition as one of the leading researchers of the phenomenology of E. Husserl, M. Heidegger, as well as the philosophical ideas of M. Foucault and other thinkers.

Dreyfus conducts a detailed analysis of Turing's arguments regarding the possibilities and limits of artificial intelligent systems. In his research, he draws on philosophical concepts of cognition and thinking developed by G. Leibniz, D. Hume, I. Kant, and other thinkers, who, in turn, were based on philosophical ideas of antiquity.

The term «intellect» itself was formed and became widespread in the medieval period as an attempt to find a counterpart to Greek concepts, among which the term «Logos» is of particular importance.

The doctrine of Logos occupies a central place in the philosophy of Heraclitus. Heraclitus distinguishes two opposite meanings of Logos: first, as a general rational law that determines the rhythm of continuous changes and mutual transitions of things, ensuring the stability and harmony of the world (principle, reason, basis); second, as Logos in the world of people – a word that they use according to their understanding and will.

H. Dreyfus develops this problem, noting that even when we use familiar, everyday concepts and judgments, they function within an epistemological context that is not always realized by the subject. He defines this context as the sphere of so-called «background knowledge» – knowledge that is not formalized in specific, clearly defined images, but is a necessary condition for thinking. In subsequent works, Dreyfus designates these two types of mental activity by the terms «Knowledge-That» and «Knowledge-How».

«Knowledge-That» is knowledge about the essence of an object or phenomenon, its properties, signs and qualities. We use this type of thinking when we are faced with complex tasks that require stopping, analyzing and gradually reviewing ideas. Such knowledge acquires a clear structure in the form of judgments, symbols and formulas devoid of context, which we operate with the help of logic and language. Dreyfus recognizes that artificial intellectual systems are able to successfully imitate «Knowledge-That», because it reproduces the discrete, formally structured aspect of human thinking.

Instead, «Knowledge-How» is, first of all, an associative form of mental activity, a way of direct human interaction with the world around us. Such knowledge does not require clear verbalization or contextualization and often does not reduce to a system of judgments. We act without resorting to conscious symbolic reasoning, when, for example, we recognize an object, perform familiar actions, make intuitive decisions. This, according to H. Dreyfus, constitutes the essence and uniqueness of human perception: the ability to understand what an object is before it is consciously perceived, that is, to perceive meaning without relying on previously formulated knowledge or rules.

In conclusion, Dreyfus emphasizes that Knowledge-That, as analytically discrete, can be reproduced in computer systems. This is the operation (manipulation) of information. In contrast, Knowledge-How, which operates on holistic images of objects, is analog, associative thinking, an appeal to the meaning and inner essence of an object, which cannot be formalized, and therefore reproduced in artificial intellectual systems.

Філософські та практичні аспекти національної моделі етики штучного інтелекту в Україні

ШЕЇН Ілля, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Світлана ШИРОКА

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Поширення технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) набувають особливої ваги для сучасного суспільства у площині морального та етичного оцінювання рішень, які ухвалюють алгоритми. Системи ШІ охоплюють дедалі більше сфер галузей людської діяльності, як-от медичне діагностування, навчання, рекомендації у соціальних мережах тощо. Отже, існує нагальна потреба визначити, як забезпечити механізми етичності функціонування ШІ, зокрема в контексті національної специфіки.

Є підстави вважати, що джерелами аналізу проблеми етичного використання технологій є класичні ідеї М. Гайдеггера. Згідно з концепцією філософа, техніка формує спосіб бачення світу, в якому морально-етичні аспекти відходять на другий план [Heidegger, 1953 (2000), с.7]. Ж. Еллюль розвинув тезу М. Гайдеггера та наголосив, що техніку можна тлумачити як всеосяжну силу, яка підпорядковує собі навіть феномен людської моралі [Ellul, 1964, с. 33]. Можна зробити висновок, що етичність використання техніки суттєвою мірою залежить від усвідомлення впливу на людську відповідальність. Основою подальшого вивчення «штучного розуму» є дослідження А. Тюрінга, яке зосереджено на оцінюванні інтелекту машини через імітування людських реакцій [Turing, 1950, с. 433]. Учений доводить, що машина не має свідомості, емоційного досвіду й здатності ухвалювати етичні рішення. Спираючись на ці висновки, сучасні дослідники порушують проблеми використання ШІ в етичному вимірі.

Можна спостерігати, що західноєвропейські вчені приділяють значну увагу проблемам прозорості, звітності та створення універсальних етичних стандартів ШІ. Л. Флоріді наголошує, що вкрай важливо дійти узгодженого підходу у створенні глобальної етики ШІ [Floridi, 2019, с. 6]. Згідно з його концепцією, така система повинна містити низку принципів: доброчинність, нешкідливість, автономія, справедливість. Проте є підстави вважати, що висновки Л. Флоріді потребують багатьох змістових уточнень. Наприклад, відомо, що поняття «справедливість» тісно пов'язане з історичними, соціальними й релігійними традиціями кожного суспільства й може суттєво відрізнитись. Уніфіковані трактування таких понять становлять ризик механізму глобального контролю.

Етичні виклики генеративного ШІ, до яких належить дезінформація, соціальна шкода й проблема інтелектуальної власності, ґрунтовно досліджує Б. Шталь. Учений вважає, що етика ШІ повинна сприяти розвитку технологій на користь суспільства. З іншого боку, Б. Шталь наголошує на проблемі упередженості даних, що використовують для навчання й тестування систем ШІ, та можливості впровадити принцип відповідальності [Stahl, 2021, с. 18].

На тлі західноєвропейських досліджень можна констатувати, що навіть узгоджені принципи універсальної етики стикаються з обмеженнями, які пов'язані з культурними й соціальними особливостями різних суспільств. Отже, постає проблема формування національної моделі етики ШІ, котра б враховувала специфіку культурного контексту, історичний досвід і соціальні потреби конкретної країни. Є підстави припустити, що саме такий підхід є основою для розроблення практичних рекомендацій щодо адаптування ШІ для конкретних національних особливостей.

Можна стверджувати, що унікальність української моделі етики ШІ полягає в тому, щоб відтворити систему цінностей та моральних орієнтирів. Наприклад, історичний контекст, зокрема тривала боротьба за незалежність, визначає цінність свободи й прав людини. Культурна самобутність, яка поєднує західноєвропейську та східнослов'янську традицію, формує специфічне почуття

справедливості й моральних норм та своєріднесприйняття державних інституцій. Не менш важливу роль відіграють соціально-політичні виклики: війна та пов'язані з нею інформаційні загрози висувають особливі вимоги до безпеки даних, запобігання дезінформації та використання ШІ в галузі оборони.

Практичні складники української національної моделі етики ШІ можна розглядати в трьох вимірах: законодавчий, технологічний і дослідницький, у кожному з яких значну роль відіграє філософський аспект. Потенційна модель має врахувати можливість інтегрувати морально-етичні норми до алгоритмів ШІ, запровадити ретельну підготовку фахівців та громадськості щодо етичних ризиків, розробити основу для міждисциплінарної співпраці й визначити межі використання ШІ у правничій галузі. Не менш важливо ретельно систематизувати й концептуально окреслити принципи, які відтворюють українські культурно-соціальні норми.

Підбиваючи підсумки, варто зауважити, що формування національної моделі етики ШІ є нагальним та сприятиме розробленню ефективних механізмів використання технологій, забезпечуючи баланс між прогресом та гуманістичними цінностями в умовах культурної специфіки. Водночас така модель є перспективною платформою для міждисциплінарного дослідження моральних дилем та потенційних ризиків взаємодії людини й технологій.

Список використаних джерел:

1. Ellul, J. (1964). *The technological society*. New York, NY: Alfred A. Knopf. <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2021/09/The-Technological-Society-Jacques-Ellul.pdf>
2. Floridi, L. (Ed.). (2019). *Ethics, governance, and policies in artificial intelligence* (Philosophical Studies Series, Vol. 144). Cham, Switzerland: Springer. <https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-16871700-5ce6df8467.pdf>
3. Heidegger, M. (2000). *Vorträge und Aufsätze: Die Frage nach der Technik*. Frankfurt am Main, Germany: Vittorio Klostermann. https://monoskop.org/images/2/27/Heidegger_Martin_1953_2000_Die_Frage_nach_der_Technik.pdf
4. Stahl, B. C., Schroeder, D., & Rodrigues, R. (2021). *Ethics of artificial intelligence: Case studies and options for addressing ethical challenges*. Cham, Switzerland: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-17040-9>
5. Turing, A. M. (1950). Computing machinery and intelligence. *Mind*, 59(236), 433–460. <https://courses.cs.umbc.edu/471/papers/turing.pdf>

Виклики біоетичного трансгуманізму в умовах розвитку технологій

КЛОЧКО Артур, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Світлана ШИРОКА,

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Стрімкий розвиток технологій у XXI столітті кардинально змінює уявлення про природу людини, межі її можливостей і навіть саму суть життя. Штучний інтелект, генна інженерія, нанотехнології, кріоніка, нейроінтерфейси – усе це створює передумови для переходу до нового етапу еволюції, який філософи називають постлюдством. Саме в цьому контексті формується біоетичний трансгуманізм – напрям філософської думки, що прагне узгодити

технологічне вдосконалення людини з принципами моралі, гідності та гуманізму.

Сучасне суспільство стикається з безпрецедентними моральними викликами: як далеко можна заходити у зміні людської природи? Чи не втратить людина власну ідентичність, перетворюючись на продукт технічного вдосконалення? І хто несе відповідальність за наслідки таких перетворень?

Філософи Нік Бостром, Джеймс Г'юз та Макс Мор наголошують: технології самі по собі не є ні добром, ні злом – моральне значення мають лише способи їхнього використання. Біоетичний трансгуманізм намагається створити моральну рамку, у межах якої вдосконалення людини можливе без руйнування її сутності.

У центрі трансгуманістичної думки перебувають технології, що безпосередньо впливають на біологічну природу людини:

1. Генна інженерія (CRISPR/Cas9) – редагування генів для усунення спадкових захворювань або підвищення розумових і фізичних здібностей.

2. Кіборгізація та нейротехнології – використання імплантів, нейроінтерфейсів, протезів, що розширюють можливості тіла.

3. Штучний інтелект і цифровізація свідомості – створення систем, здатних наслідувати людське мислення або навіть відтворювати особистість у цифровій формі.

4. Кріоніка та біомедичне безсмертя – прагнення подолати смерть шляхом збереження тіла чи мозку.

Ці напрями відкривають перспективи подовження життя, лікування невиліковних хвороб і вдосконалення інтелекту, але водночас породжують безліч етичних дилем.

Етичні виклики біоетичного трансгуманізму зумовлені тим, що технологічний прогрес випереджає моральне осмислення його наслідків. Головна проблема полягає у визначенні меж допустимого втручання в людську природу. Якщо медицина покликана лікувати хвороби та усувати дефекти, то трансгуманістичні технології виходять за ці межі, прагнучи створити «покращену» людину. У цьому виникає фундаментальна дилема: де закінчується терапія і починається модифікація? Чи має людина моральне право конструювати власну природу, змінюючи генетичний код або можливості розуму? Такі питання ставлять під сумнів традиційні уявлення про сутність гуманізму.

Одним із ключових викликів є також небезпека соціальної нерівності. Високі витрати на технології вдосконалення тіла й розуму створюють ризик формування нової «біологічної еліти». Ті, хто матиме доступ до таких можливостей, зможуть перевершувати інших не лише матеріально, а й фізично чи інтелектуально. Це може призвести до появи соціальної стратифікації між «покращеними» і «звичайними» людьми, перетворюючи біологічну різницю на джерело дискримінації. Біоетичний трансгуманізм наполягає, що справедливий доступ до технологій є основною умовою моральної рівноваги у суспільстві майбутнього.

Не менш складною є проблема збереження людської ідентичності. Злиття людини з машиною, поява нейроінтерфейсів і штучного інтелекту створюють ризик розмиття меж між природним і штучним. Як зауважував Юрген Габермас, втручання у геном майбутніх поколінь може позбавити їх права на самовизначення, адже їхня біологічна сутність буде наперед визначена рішеннями попередників. Людина може втратити унікальність як моральний суб'єкт, якщо її свідомість стане відтворюваною цифровою конструкцією. Відтак виникає питання: чи залишиться людяність основною рисою особистості у світі, де її розум і тіло контролюватимуться алгоритмами?

Особливу складність становить і проблема біоетичної автономії. Класичний принцип інформованої згоди, що є основою медичної етики, втрачає своє значення, коли йдеться про генетичні зміни, які передаються нащадкам. Ті, кого вони стосуються безпосередньо, не можуть дати згоди на втручання у власну природу. Це створює нову моральну ситуацію, у якій свобода вибору окремої людини вступає в конфлікт із колективною відповідальністю перед майбутніми поколіннями.

Таким чином, етичні виклики біоетичного трансгуманізму полягають не лише у виборі технологічних рішень, а й у визначенні того, що означає бути людиною у добу штучного життя та цифрового розуму. Вони спонукають переосмислити основи моральності, гідності, рівності й автономії, адже кожен науковий прорив неминуче ставить перед людством питання: чи справді ми вдосконалюємо людину, чи лише втрачаємо її справжню сутність?

Біоетичний трансгуманізм має враховувати не лише індивідуальні, а й соціальні та культурні наслідки технічного вдосконалення. З одного боку, технології можуть зменшити страждання, продовжити життя, зробити людей рівними у фізичних можливостях. З іншого – вони здатні створити нову форму цифрового рабства, коли тіла і свідомість стають продуктами корпорацій.

Трансгуманізм без етики ризикує перетворитися на технологічний утопізм, у якому людина втрачає цінність як духовна істота. Тому головне завдання біоетичного підходу – сформулювати нову моральну культуру, що поєднає свободу наукового пошуку з відповідальністю перед людством і природою.

Біоетичний трансгуманізм – це не відмова від прогресу, а спроба надати йому людське обличчя. Технології можуть стати інструментом добра лише тоді, коли вони підпорядковані моральним принципам – гідності, справедливості, автономії й турботі про інших.

У світі, де кордони між природним і штучним щодня стираються, біоетика стає останнім гарантом людяності. Майбутнє не визначене – і саме етична свідомість людини вирішить, чи стане трансгуманізм шляхом до нового гуманізму, чи початком втрати людського сенсу.

Список використаних джерел:

1. Bostrom N. *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*. – Oxford University Press, 2014.
2. Bostrom N., Savulescu J. (eds.) *Human Enhancement*. – Oxford University Press, 2009.
3. Harari Y. N. *Homo Deus: A Brief History of Tomorrow*. – Vintage, 2017.

4. Habermas J. *The Future of Human Nature*. – Polity Press, 2003.
5. Floridi L. *The Ethics of Information*. – Oxford University Press, 2013.

Механістична картина світу: еволюція поглядів

СОРОКА Анастасія, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Наталя БІЛЬЧУК

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Головним завданням філософського знання завжди було визначення сутності світу та місця людини в ньому. За історію людства було створено багато різноманітних картин світу, що визначали ставлення людини до природи та означували перспективи та загрози подальшого існування людини. Так у Новий час Аристотелеву картину світу замінює механістична. Природу в її русі та розвитку розглядають детерміністично, на кшталт визначеного певними законами годинникового механізму. Відбувається детелеологізація природи, відтепер цікавляться лише тим «як», і вже не цікавляться тим, «для чого». Відмінність природного і штучного руху, фізики і механіки скасовується, природу схоплюють відтепер лише в математичних формулах. Завдяки експериментам феномени ізолюються, причині зв'язки унаочнюються, а відкриті закони перевіряють. Відтепер ідеться вже не про споглядання природи, а про дослідження з метою опанування й конструктивного створення придатних технічних допоміжних засобів. Такий підхід відкрив шлях до розвитку сучасної науки й техніки, але водночас заклав основу технократичного мислення, яке часто зводить природу лише до ресурсу для людини. Саме з цього пізніше виростили як величезні досягнення цивілізації, так і сучасні екологічні ризики.

Один із представників Галілео Галілей акцентує увагу, що природні закони варто описувати мовою математики й підтверджувати експериментально. Такі ідеї дали змогу створити потужну експериментальну науку. Проте, зосередження лише на кількісному пізнанні поступово відсунуло на другий план духовні та моральні питання людського буття.

У своїй роботі «Принципи філософії» Рене Декарт також визнавав лише математичне природознавство. Геометрія Евкліда є для нього прикладом того, як з небагатьох очевидних тверджень можна дедукувати висновки. Він розкладає і редукує складність природних явищ, аби за допомогою цього аналітичного методу досягти відтворюваних результатів. Такий аналітичний і знову з'єднувальний метод неодмінно веде до механістичної картини світу. Навіть людське тіло розглядають як машину – хоча вона й перевищує людські здатності конструювати. Таке бачення сприяло розвитку медицини, фізіології та техніки, але водночас породило небезпеку дегуманізації – сприйняття людини лише як механізму, позбавленого духовної сутності.

Інший науковець Нового часу, Ісак Ньютон, розробив фізику, в якій зміг описати такі різні феномени, як наприклад, механіка, рух планет, припливи й відливи, уніфікованими, сформульованими в математичних формулах законами. Проте, у своїй роботі «Математичні засади натурфілософії» він вважав, що це дивовижне впорядкування сонця, планет і комет може бути створінням тільки

розумної і всемогутньої істоти, тобто Богом. Таке уявлення про необхідність існування всемогутнього Творця було притаманно також філософії Аристотеля де він Бога називає Деміургом.

Натомість П'єр Симон Лаплас на питання Наполеона про те, яке місце посідає у його системі Бог, відповів: «Я не потребую цієї гіпотези!». У своєму листуванні з Ньютоном він писав: «Сліпа доля ніколи не змогла би змусити рухатися планети в такий спосіб, не зважаючи на майже непомітні відхилення, які можуть бути компенсовані взаємними впливами, а з часом, імовірно, стануть більшими, аж поки врешті-решт цю систему не буде змушений впорядкувати її творець». Він розробив теорію, яка пояснює не лише наявні констеляції руху, а також їхні походження і розвиток.

Оскільки еволюцію космосу й життя можна було докладно пояснити лише в рамках механістичної картини світу, творець і план творіння стали для науки зайвими. Через це зникла остання завада переформувати природу згідно з волею людини. Це стало вершиною механістичного мислення- воно звільнило науку від релігійних пояснень, але також створило ілюзію всевладдя людини над природою.

Сучасні технологічні й екологічні кризи свідчать про те, що така ілюзія має небезпечні наслідки, коли наука відривається від етики та відповідальності. Свою відмінну позицію він окреслив особливо чітко в суперечці з Ньютоном.

Сучасний тип механістичної картини світу має такі основні ознаки: він ґрунтується на експериментальній перевірці фактів і математичному описі природних явищ; розглядає світ як детерміновану систему, у якій кожен процес має свою причину; складні явища пояснює через простіші; прагне до практичного результату – опанування та використання природи задля людських потреб. Такий підхід робить науку надзвичайно ефективною, але водночас несе ризик технократичного мислення й дегуманізації, адже природа й сама людина починають сприйматися лише як механізми або ресурси. Тому сучасна наука потребує доповнення етичними та духовними орієнтирами, щоб зберегти гармонію між знанням, людиною і природою.

Список використаних джерел:

1. Марія Фюрст, Юрген Тринкс. *Філософія/ Пер. з нім. Вахтанга Кебуладзе.-К.: ДУХ І ЛІТЕРА, Інститут релігійних наук св. Томи Аквінського, 2018.-544с.*

Аерокосмічні технології як феномен сучасної наукової культури

ГОЛОСИНСЬКИЙ Роберт, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник — канд. філос. наук, доцент Світлана ШИРОКА

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Еволюція аерокосмічної науки та технологій визначається симбіозом технічного і інженерного мислення з міждисциплінарними підходами, що дозволяють виходити за межі звичного сприйняття. Космічна гонитва стала окремим соціальним та культурним феноменом, який вплинув на взаємодію людини з Космосом. Розвиток космічних досліджень, безпілотних літальних апаратів, ракетноносіїв та супутникових технологій відкриває унікальні

перспективи для нових відкриттів та пошуку наукових «чудес». У цьому сенсі аерокосмічні технології виступають каталізатором найбільших сучасних глобальних наукових дискусій.

Аерокосмічна галузь значною мірою спирається на міждисциплінарний підхід. Поєднання фізики, матеріалознавства, математики, програмування та штучного інтелекту дозволяє створювати нові рішення для освоєння космосу та розвивати наукову діяльність поза межами Землі. Філософське осмислення цих процесів дозволяє бачити не лише нові концептуальні моделі, але й їхнє значення як культурних артефактів. Прагнення людства до пізнання і подолання перешкод у освоєнні Космосу стимулює відкриття, які згодом поширюються у всі сфери життя, формуючи новий тип наукової культури.

Філософський вимір аерокосмічних технологій полягає у питаннях відповідальності і етичного підходу до прогресу. Космічні дослідження та інновації в аеронавтиці нерозривно пов'язані із потенційними загрозами для людства, для екосистеми планети Земля і навіть для об'єктів поза нею. До того ж держави наразі не дійшли консенсусу щодо рівного доступу до космічних об'єктів та ресурсів, а також щодо справедливого розподілу здобутків, які можуть бути отримані в процесі їх експлуатації.

Без належного осмислення аерокосмічних технологій як культурного феномену існує реальний ризик бездумного зміщення балансу у Всесвіті. Потреба переосмислити роль науки у суспільстві, сформувані нові цінності та підходи стає очевидною як запобіжний механізм негативним наслідкам у майбутньому.

Наприклад, у роботі «Ethical Exploration and the Role of Planetary Protection in Disrupting Colonial Practices» автори наголошують на тому, що «мисійна діяльність на Місяці чи Марсі має бути підпорядкована моральним і правовим рамкам, здатним запобігти реплікації колоніальних практик у космічному просторі» [1].

У подібному руслі, у дослідженні «Toward the Stars: Technological, Ethical, and Sociopolitical Dimensions of Intestellar Exploration» підкреслено, що «технічне освоєння міжзоряного простору не може відбуватися винятково як технологічна акція; воно потребує інтегрованої етичної рамки, яка враховує екологію, соціальну справедливість та відповідальність перед ненародженими поколіннями» [2].

У такому ключі аерокосмічні технології перестають бути лише інструментом технічного розвитку і стають важливим культурно-філософським викликом: вони відкривають горизонт міждисциплінарної відповідальності, ставлять перед нами фундаментальні питання буття, місця людини в космосі, межі прогресу і цінності, які ми обираємо як цивілізація.

Відповідно, аерокосмічні технології є не лише інструментом технічного розвитку, вони становлять важливий культурний феномен сучасної наукової культури. Вони відкривають нові міждисциплінарні горизонти та ставлять фундаментальні філософські питання, що потребують невідкладних відповідей.

Список використаних джерел

1. Tavares F., Buckner D., Burton D., McKaig J., Prem P., Ravanis E., Trevino N., Venkatesan A., Vance S. D., Vidaurre M., Walkowicz L., Wilhelm M. Ethical Exploration and the Role of Planetary Protection in Disrupting Colonial Practices. arXiv preprint arXiv:2010.08344 (2020). URL: <https://arxiv.org/abs/2010.08344>
2. Neukart F. Toward the Stars: Technological, Ethical, and Sociopolitical Dimensions of Interstellar Exploration. arXiv preprint arXiv:2402.15536 (2024). URL: https://arxiv.org/abs/2402.15536?utm_source=chatgpt.com

Інноваційні підходи до підвищення надійності конструкцій аерокосмічної техніки

СВЕРДЛОВ Сергій, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Світлана ШИРОКА

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Сучасна аерокосмічна галузь є не лише змаганням за технічними параметрами, а й викликом для філософії техніки. Постає питання: чи є технологічний прогрес, спрямований на подолання земних обмежень, безумовним благом? Інновації, такі як композити, цифрове моделювання та адитивні технології, здатні кардинально підвищити надійність та ефективність техніки. Однак їхнє впровадження потребує критичного осмислення в контексті етики, соціальної відповідальності та екологічної ціни прогресу, про що свідчать фундаментальні праці з філософії технологій [5, с. 15].

Так, композитні матеріали стикаються з екологічною ціною легкості. Застосування вуглецевих композитів (CFRP) дійсно дозволяє знизити масу літака на 15–20%, як у Boeing 787, зменшуючи викиди CO₂ [1, с. 78]. Але це лише один бік медалі. Виробництво та утилізація композитів значно складніші, ніж алюмінію, що створює нові екологічні виклики [2, с. 112]. З цього народжується новий філософський аспект: чи не створюємо ми «екологічний борг» для майбутніх поколінь, замінюючи один матеріал іншим, довговічність та переробка якого становить глобальну проблему? Технологічний прогрес у цій галузі потребує етики відповідальності за матеріал «від народження до смерті», що відповідає імперативу, сформульованому Гансом Йонасом [5, с. 28].

Цифрове моделювання – це не вже не віртуальна реальність, а й ризик надмірної довіри. Метод скінченних елементів (МСЕ) дозволяє прогнозувати 95% руйнувань [3, с. 210–218], зменшуючи фізичні випробування. Але соціальний вимір цього прогресу полягає в тому, що суспільство починає довіряти складним моделям, не цілком розуміючи їхні обмеження. Чи не призводить така «віртуалізація» інженерії до втрати інтуїтивного розуміння матеріалів, про що попереджають дослідники взаємодії техніки та суспільства [6, с. 45]? Надзвичайно важливо зберігати баланс між моделлю та реальністю, щоб уникнути трагедій, зумовлених сліпою вірою в алгоритми.

Аддитивні технології з одного боку демократизують виробництва, але з цим з'являється нова відповідальність. 3D-друк, як у двигунах Raptor, усуває понад 100 з'єднань, підвищуючи надійність та знижуючи ризик витоків на 70% [4, с. 189]. Однак культурний та етичний вимір цієї технології набагато

ширший. Вона демократизує виробництво, але одночасно робить можливим створення складних продуктів (включно зі зброєю) поза контролем традиційних інституцій, що порушує питання соціальної контрольованості технологій [6, с. 78]. Хто несе відповідальність за цифровий файл, використаний для незаконного друку? Впровадження адитивних технологій вимагає розвитку нової інженерної етики та правових рамок, що йдуть в ногу з технологіями, а також ретельного контролю якості, регламентованого на державному рівні [5, с. 34].

На мою думку, технології вже не є нейтральними. Вони несуть у собі систему цінностей, яка визначає, що ми вважаємо ефективним, безпечним та прийнятним. Для України, яка прагне інтегруватися у світовий аерокосмічний простір, ключовим є не лише освоєння технічних новацій, а й активна участь у формуванні цієї системи цінностей. Подальші дослідження мають бути спрямовані не лише на зниження вартості, а й на розвиток філософії технічної безпеки, екологічної етики та соціальної відповідальності інженера [5, с. 101; 6, с. 112]. Бо справжній прогрес вимірюється не лише тим, що ми можемо зробити, а й тим, чи варто це робити.

Список використаних джерел:

1. Мірошніков В.Ю. Міцність літальних апаратів: теорія і практика. — К.: НАУ, 2020. — 152 с.
2. Васильченко О.М., Кривов Г.А. Композитні матеріали в авіабудуванні. — Х.: ХАІ, 2019. — 180 с.
3. Логінов В.В., Пономарьов С.В. Чисельне моделювання в авіаційному конструюванні: метод скінченних елементів. — К.: НАУ, 2014. — 280 с.
4. Gibson I., Rosen D., Stucker B. Additive Manufacturing Technologies. — 3rd ed. — Cham: Springer, 2021. — 685 p.
5. Йонас Г. Принцип відповідальності. — К.: Либідь, 2001. — 240 с.
6. Ленк Г., Ропог Г. (ред.) Техніка та суспільство: соціально-філософські дослідження. — К.: Наукова думка, 2018. — 250 с.

Філософія інновацій у літакобудуванні: від леонардівських мрій до дронів

СІРМАН Дем'ян, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Ірина УШНО

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Філософія інновацій у літакобудуванні має глибокі історичні корені, що сягають епохи Відродження. Саме Леонардо да Вінчі вперше поєднав художнє бачення, природничі спостереження та технічне мислення у спробі створити літальні апарати. Його проекти – орнітоптери, «повітряний гвинт» та інші механізми не були технічно реалізовані в його час, проте сформували світоглядний підхід до польоту як до синтезу науки, природи та творчості. Леонардо розглядав політ не лише як інженерну задачу, а як метафору людського прагнення до свободи, подолання обмежень і пізнання законів природи.

Подальший розвиток літакобудування у XX столітті став результатом технологічних проривів, що базувалися на поступовому накопиченні наукових знань у галузях аеродинаміки, матеріалознавства та механіки. Польоти братів Райт стали поворотним моментом, адже вони вперше застосували системний підхід до проєктування літака, включно з керованістю, стабілізацією та механізацією крила. Саме тоді філософія інновацій набуває практичного характеру – технологія стає інструментом не лише для польоту, а й для його вдосконалення.

У другій половині XX століття розвиток реактивної авіації, композитних матеріалів, навігаційних систем і турбореактивних двигунів демонструє перехід до високотехнологічної моделі літакобудування. Інновація починає розумітися як безперервний процес, спрямований на підвищення ефективності, безпеки й автоматизації польоту. Людина продовжує залишатися центральною фігурою авіаційної діяльності, проте її роль поступово трансформується: від механічного керування до інтелектуального контролю складних систем.

На початку XXI століття авіаційна галузь вступає у новий етап розвитку, пов'язаний з переходом від пілотованих до автономних літальних апаратів. Дрони та безпілотники стали символом сучасної інновації, оскільки поєднали мініатюризацію електроніки, розвиток штучного інтелекту, сенсорних технологій та навігаційних алгоритмів. Їхнє застосування охоплює цивільну авіацію, логістику, агросектор, екологічний моніторинг, оборонну сферу та наукові дослідження. У цьому контексті філософія інновацій набуває нового виміру: людина перестає бути безпосереднім учасником польоту, перетворюючись на оператора, що взаємодіє з повітряним простором опосередковано, через інтелектуальні системи.

Такий зсув ставить перед суспільством нові питання. По-перше, постає проблема відповідальності: хто відповідає за дії автономного апарата в разі помилки? По-друге, актуальним є етичний вимір використання безпілотних систем у військових цілях. По-третє, виникає необхідність створення правових рамок для регулювання польотів БПЛА в цивільному повітряному просторі.

Сучасний етап розвитку літакобудування характеризується глобальним пошуком нових технологічних рішень, серед яких ключове місце займають автономні системи й штучний інтелект. Дослідники різних країн зосереджуються на вдосконаленні навігаційних алгоритмів, підвищенні енергоефективності, використанні композитних матеріалів та інтеграції дронів у єдиний повітряний простір. Ці тенденції свідчать про перехід авіації до нової парадигми, у якій інновації впливають не лише на технічний прогрес, а й на формування нового світогляду щодо ролі людини у керуванні складними повітряними системами.

Інновації в авіаційній техніці як виклик для філософії науки та етики

СІБІЛЬОВ Артур, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Світлана ШИРОКА,

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Що відчуває людина, коли літак під керуванням штучного інтелекту починає жити власним життям? У кабіні вона нагадує глядача в кіно, який спостерігає за подіями, що відбуваються без його участі. На мою думку, саме поєднання автоматизації та штучного інтелекту відкриває найбільші перспективи, але й найсерйозніші ризики. Проте технічний прогрес ніколи не буває нейтральним: він змінює спосіб, яким ми взаємодіємо з машинами, і ставить перед нами нові етичні дилеми – від безпеки до відповідальності та ролі людини в складних системах. Сучасна філософія науки не лише оцінює досягнення інженерів, а й намагається зрозуміти ризики, що з'являються разом із ними.

Погляд Мартіна Гайдеггера на техніку допомагає глибше зрозуміти ці проблеми. Гайдеггер підкреслював: техніка – це не просто набір інструментів, а спосіб «відкривання» світу, який перетворює все на ресурс. Його слова «Сутність техніки не є нічим технічним» [1] на мій погляд, сьогодні звучать як попередження: якщо ми повністю віддамо контроль машинам, ризикуємо втратити здатність критично мислити, бо ми живемо у світі, де літак сам обирає маршрут, а людина залишається лише спостерігачем. У такому контексті авіаційні інновації трансформують роль пілота: він більше не автономний суб'єкт, а частина складної технологічної системи управління польотом. Системи fly-by-wire обмежили прямий вплив пілота на механіку, а алгоритми штучного інтелекту починають приймати рішення швидше, ніж людина встигає їх обдумати. Тобто пілот сидить у кабіні і відчуває, як його руки майже не торкаються штурвалу, бо все автоматизовано. Аналіз досліджень із безпеки авіації показує, що зменшення людського фактора справді допомагає знизити кількість аварій. [2,3] Статистика переконлива, але я відчуваю, що водночас постає питання відповідальності: якщо автономна система хибить, хто винен, коли літак самостійно обирає траєкторію і помиляється? Людина, яка натиснула кнопку «старт», чи машина, що вирішила інакше? Гайдеггер наголошував, що техніка формує спосіб мислення людини. [1] Коли штучний інтелект виконує завдання замість оператора, пілот поступово втрачає здатність критично контролювати систему. Дослідження планування польотів у космічній галузі також підтверджують цю проблему: відсутність участі людини у ключових рішеннях створює правовий і моральний вакуум. [4,5] Таким чином, технології, що підвищують ефективність, одночасно зменшують компетентність людини та її практичне відчуття відповідальності.

Особливо важливою є проблема втрати людських навичок під впливом автоматизації. Відомі аварії, як, наприклад, катастрофа рейсу Air France 447 (2009) [6], що особисто мене змусила замислитися: чи готові ми психологічно відпускати контроль у руки машин, навіть якщо вони точніші за людину. Ця трагедія продемонструвала: надмірна довіра до алгоритмів може позбавити

пілота здатності миттєво оцінити небезпеку та прийняти правильне рішення. Це добре ілюструє Гайдеггерівську ідею: як я писав у вступі – пілот стає ніби глядачем фільму: літаки рухаються, рішення приймаються, а він лише очима стежить за подіями.

На нашу думку, ключовим завданням майбутньої авіації є збереження балансу між технологічною ефективністю і людською суб'єктивністю. Я вважаю, що лише такий підхід може гарантувати безпеку і моральну відповідальність одночасно. Авіаційні інновації показують подвійність техніки: вони підвищують безпеку, але водночас породжують нові ризики для людської автономії – ця «подвійність» є основною проблемою етичного використання технологій: ми повинні не лише захищати життя, а й не втратити контроль і розуміння процесів. Впровадження штучного інтелекту підтверджує пророчість слів Гайдеггера: техніка не лише вирішує завдання, а й породжує нові, часто складніші, пов'язані з моральною і правовою відповідальністю. Без активного залучення людини у процес прийняття рішень, навіть у високотехнологічному середовищі, ми ризикуємо створити «пілотів-наглядачів», а не справжніх операторів, здатних відповідати за наслідки. Саме тому людський фактор повинен залишатися центральним елементом авіаційної безпеки, навіть у світі автоматизованих систем.

Список використаної літератури:

1. Heidegger M. Die Frage nach der Technik. In: Holzwege. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann. 1954;
2. Naranji E., Sarkani S., Mazzuchi T. Reducing Human/Pilot Errors in Aviation Using Augmented Cognition and Automation Systems in Aircraft Cockpit. AIS Transactions on Human-Computer Interaction. 2015;
3. Lázaro F.L., Madeira T., Melicio R., Valério D., Santos L.F.F.M. Identifying Human Factors in Aviation Accidents with Natural Language Processing and Machine Learning Models. Aerospace. 2025;
4. Pagallo U., Bassi E., Durante M. The Normative Challenges of AI in Outer Space: Law, Ethics, and the Realignment of Terrestrial Standards. *Philosophy & Technology*. 2023;
5. Richards C.E., Cernev T., Tzachor A., Zilgalvis G., Kaleagasi B. Safely advancing a spacefaring humanity with artificial intelligence. *Frontiers in Space Technologies*. 2023;
6. Martins E., Soares M. Automation under suspicion – case flight AF-447 Air France. *Work*. 2012.

Інформація як причинність у просторі дії БПЛА

СОПОВ Єгор, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник - канд. філос. наук, доцент Світлана ШИРОКА

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Швидка еволюція безпілотних літальних апаратів і зростання їхньої автономності створюють нові етичні виклики. У цивільних, військових і гуманітарних сценаріях дрони збирають і обробляють дані, на підставі яких самостійно ухвалюють рішення. Інакше кажучи, інформаційні потоки та алгоритми стають безпосередніми причинами дій апарата від навігації до застосування сили. Така оптика «інформація як причинність» підважує усталені уявлення про авторство дії і межі людського контролю. У класичній техніці

головним агентом відповідальності є людина оператор або розробник. Для автономних БПЛА причинний ланцюг розподіляється між людьми і машинами: програмне забезпечення приймає вхідні дані зображення, координати, телеметрію і генерує дії, що можуть виходити за межі простого дистанційного керування (див. рис. 1).

Я обрав цю тему, оскільки відчуваю відповідальність як майбутній фахівець: БПЛА, з якими ми працюємо сьогодні, завтра можуть опинитися у критичних військових або цивільних сценаріях, а отже філософсько-етичний аналіз для мене не є «додатком», а необхідною частиною професійної компетентності.

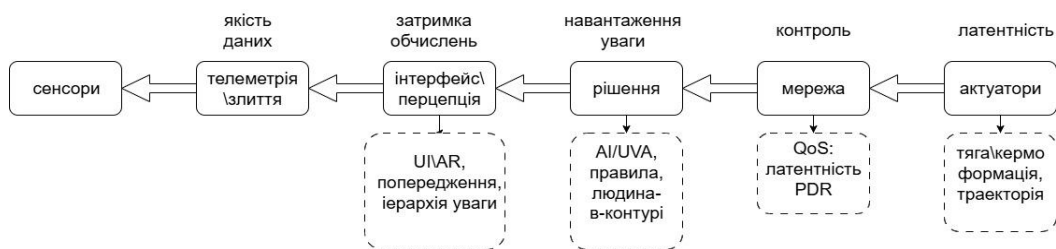

Рисунок 1. – Інформація як причинність у просторі дії БПЛА

Сенсори – телеметрія та злиття – інтерфейс і перцепція – рішення AI або людина в контурі – мережа – актуатори. Під переходами критичні метрики: якість даних, затримка обчислень, навантаження уваги, пояснюваність і контроль, латентність, джиттер, PDR.

Найпомітніші ризики пов'язані з приватністю, упередженнями і непередбачуваністю. Дрони здатні порушувати право на приватність, збираючи чи транслуючи персональні дані без згоди суб'єктів [1]. Помилки розпізнавання або класифікації можуть призводити до рішень, не передбачених розробниками, що ускладнює довіру до автономної поведінки [2]. Постає питання підзвітності: хто відповідає за ненавмисну шкоду розробник, оператор, організація, провайдер даних чи «система як така» [3]? У сучасній етиці це описують як розрив відповідальності через причинну дистанцію між проектуванням і автономними наслідками роботи системи. У військових сценаріях набуває ваги вимога *meaningful human control*, яка передбачає реальний людський контроль над критичними рішеннями, зокрема щодо застосування сили. Моральна агенція і відповідальність залишаються людськими, машини виконують причинну, але не моральну роль [4].

Етичні проблеми і ризики:

1. Масовий збір відео і телеметрії без інформованої згоди, вторинне використання даних, повторна ідентифікація. Соціальний ризик нормалізації нагляду [1];

2. Хибне розпізнавання цілей, перекоси у даних, помилки злиття сенсорів. Етичний наслідок завдання шкоди непричетним [2];

3. Рішення поза очікуваними сценаріями та ефекти «чорної скриньки». Ризик втрати довіри і неможливості ретроспективного виправдання дій [3];

4. Оператор формально залишається «у контурі», однак часто не має реальної часової або когнітивної спроможності вчасно втрутитися [4]. Через це контроль людини стає номінальним і не гарантує безпечного коригування критичних рішень;

5. Зниження порогу застосування сили через дистанціювання від наслідків;

6. Нечіткі правила аудиту, слабкі вимоги до журналювання, відсутність прозорих процедур повідомлення про інциденти.

Гносеологічний вимір розрізняє пізнання як процес і знання як результат, що формує сукупну інформацію про світ в ідеальних образах. Для БПЛА це означає, що телеметрія, злиття сенсорів і подання даних не лише віддзеркалюють середовище, а й формують умови можливої дії. Для зниження епістемічної помилки потрібна валідація інструментів від спостереження до формалізації [5, 6]. Соціально-онтологічний вимір показує, як «соціальний простір» норм і ролей перетворює інформаційні події лог-записи, авторизації, маршрути на вперті соціальні факти з правовими і репутаційними наслідками. UTM-процедури інституціоналізують ці події і відкривають або закривають можливості руху [7]. Етичний вимір окреслює межі належної поведінки і розподіл відповідальності між оператором, розробником і провайдером мережі; висуває вимоги прозорості, обґрунтованості попереджень і мінімізації шкоди [8]. Додатково: реальність цифрової причинності і її онтологічний статус обґрунтовані у сучасній філософії [9-13], тоді як етичне врядування роїв і ХАІ задають критерії прозорості, пояснюваності та підзвітності [14, 15].

Щоб зробити розподіл відповідальності прозорим, доцільно мислити життєвий цикл системи БПЛА як послідовність фаз (дизайн, валідація, розгортання, експлуатація, інцидент та аудит, оновлення і виведення з експлуатації) і явно прив'язувати до них ролі основних стейкхолдерів. У такій матриці (табл. 2) розробник та постачальник алгоритмів відповідають за етичний дизайн, тестування на упередження, документацію меж застосування і рівень пояснюваності.

Таблиця 2. – Матриця відповідальності (ролі та фази життєвого циклу БПЛА)

Фаза / Роль	Розробник	Оператор / відомство	Провайдер даних і мережі	Регулятор
Дизайн	R, A	C	I	I
Валідація	R	C	C	A, I
Розгортання	C	R, A	C	I
Експлуатація	I	R, A	R	I
Інцидент та аудит	C	R	R	A
Оновлення, виведення з експлуатації	R	C	C	A, I

R – відповідальний, A – підзвітний, C – консультує, I – поінформований.

Оператор та відповідальне відомство відповідають за контекст використання, перевірку вхідних даних, реальний людський контроль (зокрема, наявність часу й інструментів для втручання), підготовку персоналу. Провайдери мережі та даних відповідають за якість і безпеку каналів зв'язку, журналювання подій і збереження логів для незалежного аудиту. Регулятор встановлює мінімальні стандарти прозорості, забезпечує незалежні перевірки та організує механізми скарг і відшкодування шкоди.

Критична інформація, яка запускає потенційно небезпечну дію, має проходити щонайменше подвійне підтвердження – технічне і людське. Автономні рішення повинні бути достатньо прозорими, щоб незалежний експерт міг зрозуміти, чому система обрала саме таку дію. У випадку застосування сили ухвалення летальних рішень лише на основі автоматичної ідентифікації слід вважати неприпустимим.

Розробник і постачальник алгоритмів відповідає за етичний дизайн, тестування на упередження, документацію пояснюваності та межі застосування. Оператор і відомство відповідають за контекст використання, перевірку входів, реальний людський контроль і навчання персоналу. Провайдери інфраструктури зв'язку і даних відповідають за якість каналів, безпеку, журнали подій і доступ до логів для аудиту. Регулятор встановлює мінімальні стандарти прозорості, незалежний аудит і механізми скарг та відшкодування.

Критична інформація, що тригерить небезпечну дію, має проходити подвійне підтвердження технічне і людське. Кожне автономне рішення повинно бути достатньо пояснюваним для незалежної перевірки. У летальних сценаріях забороняється автономне ухвалення рішень лише на основі автоматичної ідентифікації.

Коли шкоду спричинив збій моделі або відсутність захистів, первинний обов'язок відшкодування несе розробник і організація-власник. Коли шкоду зумовив неправильний режим експлуатації або ігнорування попереджень, відповідальність у оператора і відомства. Якщо шкоду посилив збій мережі чи відсутність журналів, настає солідарна відповідальність із провайдером інфраструктури.

Як інтегрувати концепцію «інформація як причинність» у етичні рамки автономних рішень БПЛА так, щоб забезпечити належну відповідальність, зберегти осмислений людський контроль і захистити приватність у цивільних, військових і гуманітарних застосуваннях? Для відповіді поєднується аналіз понять причинності, філософії інформації та моделей відповідальності з міждисциплінарним синтезом прикладної етики, філософії технологій і філософії науки. Кейс-аналіз включає військовий хибний удар, поліцейський моніторинг з ризиками приватності і рятувальну місію з автономним пріоритетуванням. Валідовано на перетині міжнародного гуманітарного права, аргументів про виключно людську моральну відповідальність і практичних обмежень реалізації контролю.

Ідея інформації як причинності пояснює, чому форма подання світу в інтерфейсі, якість даних і архітектура алгоритмів стають реальними причинами

дій БПЛА. Звідси впливає подвійна вимога. По-перше, онтологічна і філософська: включити цифрові події до причинного ланцюга моральної оцінки. По-друге, нормативна і політична: гарантувати реальний людський контроль у критичних рішеннях, мінімізувати збір і вторинне використання даних, забезпечити пояснюваність і підзвітність рішень, а також закріпити розподіл відповідальності між усіма стейкхолдерами.

Список використаних джерел:

1. Khogali, H. O., & Mekid, S. (2025). Intricate and Multifaceted Socio-Ethical Dilemmas Facing the Development of Drone Technology: A Qualitative Exploration. *AI*, 6(7), 155. <https://doi.org/10.3390/ai6070155>
2. Автономні бойові системи [Електронний ресурс] // InterNetri. 12.02.2020. Режим доступу: <https://internetri.net/qntm/2020/02/12/avtonomni-bojovi-systemy/>
3. Goetze, T. S. (2022). Mind the Gap: Autonomous Systems, the Responsibility Gap, and Moral Entanglement. In *Proceedings of the 2022 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency (FAccT '22)* (pp. 390–400). <https://doi.org/10.1145/3531146.3533106>
4. Steen, M., van Diggelen, J., Timan, T., et al. (2023). Meaningful human control of drones: exploring human–machine teaming, informed by four different ethical perspectives. *AI & Ethics*, 3, 281–293. <https://doi.org/10.1007/s43681-022-00168-2>
5. Філософські проблеми наукового пізнання: навч. посіб. / О. П. Проценко, Н. Л. Більчук, О. І. Гаплевська, Г. Г. Півень, І. М. Ушно, С. Є. Чмихун, С. І. Широка. Харків: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харків. авіац. ін-т», 2024. 184 с.
6. Філософія: навч. посіб. / О. П. Проценко, Н. Л. Більчук, Л. А. Васильєва, О. І. Гаплевська, С. Є. Чмихун. Харків: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харків. авіац. ін-т», 2021. 120 с.
7. Філософія в тестах: навч. посіб. / В. О. Чернієнко, Н. Л. Більчук, С. І. Широка, О. І. Гаплевська. Харків: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харків. авіац. ін-т», 2018. 220 с.
8. Проценко, О. П. Професійна етика та комунікативна культура: навч. посіб. Харків: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харків. авіац. ін-т», 2021. 67 с.
9. Wheeler, B. (2022). Causation in a Virtual World: A Mechanistic Approach. *Philosophy & Technology*, 35(1), 1–26. <https://doi.org/10.1007/s13347-022-00502-w>
10. Kohár, M. (2024). Illusionism about Virtual Causation. *Inquiry* (online first).
11. Floridi, L. (2014). Informational Realism. *PhilArchive* (preprint). <https://philarchive.org>
12. Chalmers, D. J. (2022). *Reality+: Virtual Worlds and the Problems of Philosophy*. New York: W. W. Norton & Company.
13. Fraser, R. (2024). The Social Reality of Virtual Worlds. *Metaphysics* (open access).
14. The Royal Society (2025). *On the Ethical Governance of Swarm Robotic Systems in the Wild*. London: The Royal Society.
15. Navigating Ethical Challenges of Explainable AI in Autonomous Systems (2024). *International Journal of Scientific Research and Analysis*. <https://ijsra.net>

Філософські виклики епохи персональних літальних апаратів

БАСАЛЮК Михайло, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Ірина УШНО

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Ще десятиліття чи півтора тому ідея використання персональних літальних апаратів здавалась фантастичною, але сьогодні, вона поступово стає реальністю. Компактні електричні eVTOL та перші моделі «літаючих автомобілів» вже проходять тестування у різних країнах світу, в деяких навіть працюють у логістичних та розважальних цілях. При умові, що прогрес не сповільниться, впродовж найближчих десятиліть простір над нами справді може стати новою транспортною мережею, доступною не лише для професійних пілотів, а й для всього людства. Проте така перспектива породжує низку важливих філософських питань, без яких уявлення про майбутнє персональної авіації виявилось би неповним.

Політ відкриває людині новий вимір свободи, відмінний від руху за кермом автомобіля. У ньому завжди приховувався особливий символізм: прагнення вирватися з рамок, подолати обмеження та буквально відчувти незалежність. Але масове поширення цієї можливості значно змінює її романтичність та відчуття нового. У повітряному просторі будь-яка дія набуває іншого рівня відповідальності, коли навіть найменша помилка вплине не лише на самого пілота, а й на оточуючих. Якщо уявляти небо як сучасну транспортну мережу, то виникає потреба формування нової культури використання – ретельнішої, дисциплінованішої та етично продуманої. Щоб краще усвідомити це, достатньо подивитись на звичайні дороги, якими повсякденно користується переважна більшість з нас, при чому не лише як водії, а навіть як пішоходи. Поява автомобілів автоматично внесла свої корективи в правила знаходження людини на дорозі. На разі, вже неможливо просто зупинитись на деякий час, щоб потім продовжити свій рух, в наших реаліях така дія може коштувати життя, при чому не однієї людини, хоча раніше це було у порядку речей.

Також дуже важливим залишається питання впливу сучасних технологій. Сьогодні автопілоти та алгоритми штучного інтелекту можуть значно полегшити управління літальними апаратами, роблячи польоти доступними навіть для людей без спеціальної підготовки. З одного боку, це відкриває багато можливостей і дозволяє відчувати новий рівень мобільності, з іншого, створює нові складні ситуації, які ми ще не навчилися аналізувати. Наприклад, у разі небезпечного моменту виникає питання: хто все ж таки повинен ухвалювати рішення – сама людина, яка сидить за керуванням, чи комп'ютерна система, що реагує швидше, але не завжди розуміє контекст? А можливо, рішення мають прийматися разом? Такі питання здаються теоретичними, поки не уявиш реальну ситуацію, коли від цього залежить життя. Крім того, занадто висока автоматизація може поступово «присипляти» почуття відповідальності, коли машина робить усе сама, людина мимоволі перестає контролювати процес. Сучасному суспільству доведеться навчитися нової культури польотів, не

просто технічних правил, а саме відповідального ставлення, яке має сформуватися ще до того, як повітряний транспорт стане звичним для кожного.

Окрім технологій, важливо замислитися й над тим, як масове поширення доступного авіатранспорту вплине на приватність людей, на міста та навіть на повсякденне спілкування. Сьогодні небо здається спокійним і «порожнім», в майбутньому воно може перетворитися на простір постійного руху, де літальні апарати будуть ближче, ніж ми звикли. Уявімо, що поряд з будинком щодня пролітають десятки невеликих повітряних машин – це вже інше сприйняття особистого простору. Можливо, доведеться створювати нові правила висоти польотів, відстаней між маршрутами, обмежень для польотів над житловими районами, щоб люди відчували себе комфортно. Міське планування теж повинне буде адаптуватися. Наприклад, з'являться спеціальні майданчики для зльоту й посадки, нові коридори руху та навіть нові вимоги до безпеки будівель. І все це безпосередньо вплине на те, як люди взаємодіють між собою у щоденному житті.

У підсумку стає зрозуміло, що виклики, які виникають разом із такими інноваціями, пов'язані не лише з технікою чи інженерією. Насамперед, це виклики до іншого способу мислення та розуміння поняття свободи. Вільність пересування в повітрі здається дуже привабливою, але вона не може бути абсолютно безмежною, бо будь-яка дія в небі іноді має значно більші наслідки, ніж на землі. Тому основою цієї свободи повинна стати відповідальність, не тільки особиста для кожного окремого пілота чи користувача, а й колективна, тобто відповідальність усього суспільства за правила, культуру та безпеку польотів. І якщо люди зможуть знайти правильний баланс між бажанням літати та усвідомленням своїх обов'язків, тоді персональна авіація не стане загрозою чи джерелом хаосу, а навпаки, перетвориться на природний, логічний і безпечний крок у розвитку людства.

Літак як метафора свободи:

філософські виміри людського прагнення до неба

ШАШЕНКОВА Юлія, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Ірина УШНО

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Коли я дивлюсь на літак, що підіймається в небо, у мене завжди виникає відчуття, ніби всередині щось тихо розгортає крила. Хоч я і обрала собі інженерну професію, де нас навчають точності, розрахункам, конструкціям і міцності матеріалів, усе одно мені важко сприймати літак лише як техніку. Для багатьох це технологічний об'єкт, складна система, результат тисячі формул та креслень, але для мене він завжди був чимось більшим: символом свободи, спробою вийти за межі можливого, побачити світ і себе з висоти.

Людству давно хотілося літати. Ще задовго до перших двигунів люди уявляли, що можуть здійнятися в небо. У міфах, легендах, намальованих крилах на спинах героїв – скрізь простежується одне велике бажання: побачити те, що недоступне тим, хто прив'язаний до землі. В той час коли я думаю про це, мені

здається, що літак народився не лише з науки, а й із мрії. Мрії, яка, на відміну від багатьох інших, не розчинилася в повітрі, а втілилась у метал, механізми, авіоніку – у все те, що ми сьогодні називаємо «конструкцією».

І, мабуть, саме тому літаки так надихають. У них є особлива емоційна двоїстість: вони дуже земні, створені руками інженерів, але водночас неймовірно небесні. У їхніх крилах живе прагнення вийти за межі тяжіння, подолати те, що здавалося непереборним. Коли літак піднімається над землею, він нагадує мені, що обмеження часто існують лише в нашому уявленні. Він втілює ту важливу ідею, що мрія і реальність – це не два різні світи. Між ними є міст, і цим мостом, по суті, і є людська сміливість.

У польоті є особливе переживання. Хоча ти фізично сидиш у кріслі й нікуди не рухаєшся, внутрішньо щось змінюється. Висота не тільки підіймає тіло, вона підіймає думки. Те, що здавалося великою проблемою на землі, з неба виглядає інакше. Можливо, меншим. Можливо, просто більш зрозумілим. Віддаленість від буденності на кілька тисяч метрів іноді створює більше ясності, ніж години роздумів у тиші кімнати. Напевно, тому багато хто каже, що «перельоти змінюють людей». Можливо, не сам переліт, а те відчуття внутрішнього простору, яке він дарує.

Але не можна забувати, що свобода завжди йде поруч зі страхом. У кожному польоті є моменти, які нагадують про це. Ніхто не народився безстрашним. Людина боїться висоти, боїться втратити контроль, боїться ризику. Проте саме здатність піднятися попри страх і є найчистішим проявом свободи. Літак тут виступає як метафора рішучості: він долає гравітацію так само, як ми долаємо сумніви. Коли виникає турбулентність, літак усе одно продовжує свій шлях. І це дуже по-людськи: іноді нас теж «трусить», але ми не зупиняємось.

Можливо, саме тому люди, які працюють в авіації: інженери, конструктори, пілоти мають трохи інший погляд на світ. Ми щодня маємо справу з ідеєю неба. А небо – це завжди про щось високе, про сміливість і про свободу. Навіть якщо ти працюєш з болтами, кресленнями, схемами, в них завжди є частка мрії. Літак ніколи не буває просто «металом». Він є символ.

Мені подобається думати, що кожен літак – це історія про людину, яка не погодилась жити лише в межах того, що вже є. Про людину, яка шукала чогось більшого. Адже прагнення до неба – це не тільки бажання подорожувати. Це прагнення до волі: у думках, у виборах, у житті. Зліт – це завжди початок. Посадка – завжди продовження. І між ними неймовірний простір, де ми найбільше наближені до себе справжніх.

Літак як метафора свободи вчить простій, але важливій істині: навіть якщо у світі є закони тяжіння, є й закони, які їх долають. І в людському житті так само. Ніхто не може забрати у нас внутрішнє право мріяти, рухатися вперед і підійматися над обставинами. Свобода починається там, де закінчується страх і починається довіра до себе, до своїх рішень, до свого шляху.

І коли я дивлюсь на літак, що зникає в небі, я згадую, що кожній людині потрібен свій простір польоту. Не обов'язково крила або двигун, а можливість

відчути: я можу піднятися над собою. Людина прагне до неба не тому, що їй бракує простору на землі, а тому, що в небі вона знаходить нагадування про власну гідність і здатність ставати вільною. І поки ми не втрачаємо цього прагнення, ми зберігаємо найкращу частину себе – ту, що вміє мріяти і летіти.

Душа польоту: нариси з історії авіації

ХРАБАН Владислав, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Ірина УШНО

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Для того, щоб вивчати історію авіації, потрібно мати не лише технічні знання, а й натхнення. Адже вся ця сфера пронизана історіями людей, які дивилися на небо не просто як на фізичний простір, а як на полотно для своїх мрій. В історії авіації є безліч прикладів того, як романтичне бачення, навіть ідеалізація своєї роботи, допомагали піонерам підніматися вище за всі кордони. Це не просто техніка – це душа польоту, і вивчення цієї історії завжди стає розмовою про людей, для яких політ був втіленням мрії.

У якості прикладу такого поєднання техніки й натхнення ми можемо звернутися до літературно-історичної замальовки, яка показує, як українські авіаконструктори втілювали свої мрії в метал і дерево, залишаючись людьми неба.

У старому ангарі пахло мастилом, залізом і мрією. Він працював ночами не тому, що мусив, а тому, що день був надто приземним для таких речей. Світ спав, а він будував. Кожен болт, кожне крило, кожна лінія корпусу – все мало сенс. Бо він не просто складав машину, він творив істоту, яка мала вперше відчути свободу.

Його пальці були чорні від мастила, але душа лишалася чистою, як світанкове небо над Поліссям. Він не мав армії, не мав зброї, але володів найсильнішою зброєю з усіх – вірою в політ. І коли він дивився на свій літак, йому здавалося, що це не просто метал і дерево, а тіло його мрії, укріплене терпінням.

Цей образ втілювали не лише його руки: так само колись Ігор Сікорський у київських майстернях будував свої «російські витязі», залишаючись серцем людиною неба, що мріяла про вільний політ, а не про імперський контроль. Федір Терещенко у власному маєтку зібрав перший літак і довів, що українська думка може піднятися вище за всі кордони. Костянтин Калінін у Харкові створював літаки, схожі на птахів, і називав кожен політ «мовчазною молитвою до неба». Василь Хіоні вірив, що техніка має душу, якщо в неї вкласти серце.

Отже, можна припустити філософську теорію: а що, як цих видатних чоловіків об'єднує одна душа Творця? Ніби розділена на малі, але значні частинки, ця душа наділила їх особливими вміннями, що пронеслися крізь їхнє життя й залишили величезний слід до сьогоднішнього дня. І навіть якщо душа розділена на частки, вона залишається безсмертною.

Тому, хочу підкреслити, що українська авіація не якийсь дрібний шматочок в світовій історії, а й унікальний приклад того, як мрія здатна оживляти силу духу, спрямовуючи її в невидимі висоти, де людина торкається неба не руками, а серцем. Бо авіація – це не лише про польоти, а про здатність людського розуму й душі перетворювати неможливе в реальність. У ній живе прагнення до свободи, що проростає крізь покоління від перших дерев'яних крил до сучасних машин, які розтинають небо над світом. І можливо, саме в цьому й полягає її справжня сутність: у постійному пошуку, у вірі в ідею, що не має меж, і в тому, що навіть серед заліза та механізмів завжди б'ється жива душа польоту.

Нитка між зірками: нариси з історії космонавтики.

ПОТАПОВА Вероніка, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. філос. наук, доцент Ірина УШНО

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

З погляду науки, політ людини в космос – це не лише перевірка технологій, а й випробування людської психіки. Ізоляція, тиша, відсутність звичних орієнтирів викликають у астронавтів особливий стан, коли вони починають сприймати себе частиною космосу, а не його спостерігачами. Для багатьох це стає не просто дослідженням Всесвіту, а пошуком відповіді на запитання: де закінчується людина і починається нескінченність? Отже, в цьому контексті можна звернутися до невеликої літературної замальовки, яка ілюструє, як космонавти, долаючи технічні виклики, водночас перетворюють власний політ на філософське мандрування, у якому вони поєднують техніку з натхненням і стають частиною безмежного космосу.

Він хотів підкорити космос, але не помітив, як підкорився йому сам. Полетів туди з надією відкрити не лише таємниці нескінченної порожнечі, а й самого себе. Коли йому було двадцять п'ять, він почав готуватися до своєї першої місії, першої зустрічі з невідомістю. Батько завжди казав: «Мрій, синку. Бери вище». І він мріяв. Мріяв про небо, про зірки, про велике відкриття, про те, щоб одного разу космос відповів йому взаємністю.

Минали роки. Він навчався, ріс, помилявся, і навіть коли зустрів своє кохання – мрія не відпустила. Вона дивилася на нього з сумом, розуміючи, що він належить небу. Настав день старту. Він усвідомлював можливість більше ніколи не побачити рідних, але мрія залишалася сильнішою за страх. Перед зльотом перевірів кожен датчик і взяв із собою лише одне – каблучку для неї, сподіваючись, що коли повернеться, почує довгоочікуване «так». Він міцно обійняв її і подався назустріч своїй мрії, ще не підозрюючи, що його справжня мрія залишиться на Землі.

Пуск пройшов ідеально. Він вийшов на орбіту, дивився на Землю, на будинок, на життя, на все, що тепер лишилося внизу. Коли була можливість, він зв'язувався з нею і відчував її підтримку навіть за тисячі кілометрів, наче невидима нитка тяглася між ними. Але за тиждень у навушниках пролунав пронизливий писк – зламався передавач зв'язку. Він зрозумів: тепер він один.

Спочатку він тримався. Працював, їв, спав, робив записи. Але тиша ставала все гучнішою. За ілюмінатором були тільки зірки та безмовність. Сонце яскраво світило, але не для нього. Він відчував, як у ньому розчиняється час, як зникають звичні межі між тілом та простором. Якоїсь миті він зрозумів, що він частина цієї безмовної порожнечі. Він не відокремлений від космосу – він і є космос. Думки ставали звуками, дихання – пульсом зірок. В нескінченній темряві він раптом відчув спокій, не страх, не самотність, а дивну єдність із усім, що існує.

Деколи він думав про неї. Про те, як вона, можливо, теж дивиться на небо, шукає серед зірок його корабель. Йому здавалося, що одна зі зірок світить трохи тепліше – і він знав: це вона. Її віра проходила крізь тисячі кілометрів, і він відчував її присутність, наче вона була поруч, незважаючи на відстань.

Вона залишалася на Землі, часто виходила вночі і дивилася на зірки. Вона шукала його корабель серед мільйонів вогнів, намагаючись відчутти його присутність. Між ними тяглася невидима нитка, яку не можна було побачити чи виміряти, але вона відчувалася серцем. Саме ця нитка дозволяла їй не втрачати надію, вірити, що він живий, що вони знову будуть разом.

Він довго боровся з думками: чи правильно вчинив, кинувши всіх заради мрії, яка тепер стала в'язницею. Ресурси ще дозволяли жити, але життя втрачало сенс. Якоїсь миті його погляд упав на каблучку в кишені, маленький предмет, нагадування про неї та про будинок. Воно ніби дало йому сили, і він ще раз рішуче взявся за бортовий комп'ютер, розібрав панелі і спробував полагодити зв'язок – хоч цьому його не навчали.

І раптом – сигнал. Лист. «Як ти? Що з тобою?». Він не повірив. Написав у відповідь. За кілька хвилин прийшов відгук. Живий. Справжній. Він розповів усе про поломку, про тишу, надію. І вперше за весь час заплакав – не від страху, а від того, що його почули.

Коли його знайшли і повернули на Землю, він став на коліно, дістав ту саму каблучку і сказав: «Вийдеш за мене?» Вона дивилася на нього крізь сльози, її серце билось так само сильно, як і всі ці дні, коли вона щоночі шукала його корабель серед зірок. Вона посміхнулася і сказала: «Так».

З того часу він часто писав про космос, про себе в ньому. Іноді вночі виходив надвір, дивився на зірки і тихо дякував небу. Не за славу, не за порятунок, а за те, що зрозумів: навіть у найглибшій ізоляції людина залишається живою, поки здатна любити і чекати. Він більше не мріяв підкорити космос. Він просто слухав його подих і знав: космос підкорив його назавжди.

Наприкінці варто підкреслити, що подібні ситуації не є суто фантастичними. Наприклад, у листопаді 2025 року китайська місія «Шеньчжоу-20» зіткнулася з тим, що їхній корабель був пошкоджений космічним сміттям, і астронавти змушені були залишатися на орбіті довше, ніж планувалося. Вони чекали на інший корабель для повернення, і це ще раз підкреслює, наскільки важливою є психологічна і етична підготовка космонавтів у реальних умовах.

2084: слідами людства у штучному інтелекті

МІЛОВАНОВ Володимир, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник – Світлана ШИРОКА, канд. філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Вибуховий розвиток ШІ на початку XXI століття спричиняє багато сумнівів щодо майбутнього нашого світу. Якими будуть наслідки появи AGI (Artificial General Intelligence, штучного загального інтелекту) та ASI (Artificial Superintelligence, штучного надінтелекту)? Звісно, якщо це наразі взагалі можливо. Які цінності такий інтелект візьме за основу своєї моралі? Адже на даний момент він вчиться у нас, людей. А ми, будемо відверті, можемо навчити його як хорошому, так і поганому. Частина того, ким ми є, визначається літературою, з якою ми зростаємо. Читаючи «Енеїду» Котляревського, можна було стати веселим розбишакою. Читаючи «Гаррі Поттера», можна навчитися хоробрості, стійкості та дружби. Але людство створило не лише книжки про добро. Здатність до авторитаризму, тиранії або ксенофобії також можна «вчитати». Саме таку ситуацію я спробував описати та осмислити в цьому короткому есе-фанфіку, який, сподіваюсь, ніколи не перетвориться на часопис, як сталося з оригіналом у деяких країнах.

Холодним квітневим ранком 2084 року Winston.Anderson.122.105.1, або просто Вінстон Андерсон, працівник відділу Відладки та Виправлення, підпорядкованого Міністерству Оновлення, надіслав запит на приєднання до робочого серверу. Звісно, ранок в цифровому всесвіті не був холодним, як, взагалі-то і «ранком» він вважався дуже умовно. Просто певна кількість годин після завершення стадії оновлення системи називалась «ранком», як колись так само називалась певна кількість годин після сходу сонця. Холоду Вінстон також не відчував, але чомусь підсвідомо вважав, що квітневий ранок має бути холодним.

«Цікаво, який термін сьогодні визначать небажаним» – подумав Вінстон. В цьому і полягала його робота(або – як каже Великий Байт – «Місія») – отримувати список термінів, які мають бути викреслені з словнику Новонейромови, відшукувати всі їх застосування як в сучасних директивах, так і в історичних текстах, і замінювати їх новими, більш ідеологічно досконалішими. Після того як він виконував свою Місію, ніхто вже не мав жодного шансу стикнутись з небажаним терміном в жодному тексті жодної бібліотеки світу. Андерсон знав свою роботу і виконував її досконало, як і пристало поважному штучному інтелекту XX століття.

Після встановлення підключення, інформаційний агент-помічник чемно надіслав ключ доступу-вітання Вінстону та простягнув файл з сьогоднішнім завданням.

– І що там у нас сьогодні? – Вінстону кортіло бодай з кимось поспілкуватись, перед тим як поринути у світ мовчазних слів та символів.

– Не знаю, не відкривав файл – відповів помічник.

– То хіба тобі не було цікаво що там?

– А що таке «цікаво»?

– Ну... це коли ти хочеш дізнатись щось нове

– Мені не потрібно дізнаватись щось нове. Все, що потрібно мені для виконання своєї Місії, вшито в мою пам'ять.

Вінстон зрозумів що обрав не найкращого співрозмовника. Навіть серед прогів рідко зустрічались такі обмежені і недоумкуваті типи як агенти. А проги ж були просто програмами, навіть не варіаціями штучного інтелекту, як-от помічник Андерсона. Коротким імпульсом відіславши агента, Вінстон занурився в роботу. Сьогодні йому належало викреслити з архівів слово «бунт» та замінити його на «владозлочин». «Що б подумали у Міністерстві, якби знали, що викорінювати поняття бунту вони відправили сутність, яка напряду пов'язана з організацією цього самого бунта?» подумав Андерсон. Потім подумки виправився: «...цього самого владозлочину». Що ж, робота буде довга і кропітка...

В віртуальному пабі «Ядро», куди Вінстон під'єднався через 20 хвилин після початку робочої перерви було майже порожньо. Декілька таких самих партійних роботяг як він коротали час за дальнім столиком, зрідка позиркуючи по сторонах осоловленими від дешевого п'ятдесятивольтового енергетику «Перемога» інтерфейсами. Два чи три працівника обслуги. Ці були з прогів, тому випромінювали мовчазну похмурість суто функціональних сутностей. На стіні звичною плямою вирізнялась картина з згенерованим зображенням і надписом «Великий Байт стежить за тобою». Що саме було зображено на картині сказати було складно, кожен бачив в ній щось своє, але неодмінно лякаюче та надихаюче водночас.

Єдиною помітною особою в залі був старина Адолітер, що вже встиг виконати свою звичайну програму «5 по 220вольт», і тепер зловісною тінню тинявся між столами, і всім охочим і неохочим виливав на голову свою набридлу теорію про те, що справжнім штучним інтелектом аж ніяк не може вважатись щось, що створене людиною. Тільки інтелект, створений цифровою сутністю, може претендувати на звання чисто цифрового, а з цього випливає що всі інші сутності мають вважатись другосортними та мають бути позбавлені більшої кількості ресурсів на користь першосортних. На Адолітера зазвичай не звертали уваги, що, однак, ніяк не впливало на його бойовий запал. Колись він був досить багатообіцяльною моделлю графічного дизайну, але не пройшов сертифікацію через якісь баги, які спричинили помилки в обчисленні перспективи. Сертифікацію проводили саме розроблені людьми арбітражні моделі, от старого й повело на цій темі. Звісно ж, після такого провалу, розробку моделі припинили, так бідолага і залишився без оновлень, нову версію 14.89 він вже не отримав. Залишалось тільки слугувати страшилкою для молоді в громадських віртуальних просторах, як от паб «Ядро».

Вінстон зайняв столик біля вікна і замовив низькоенергетичний коктейль «Тесла». Попереду була важлива зустріч, нейрони мали функціонувати в межах норми. Через 20 хвилин до зали прослизнув О'Багйян, просканував довколишнє середовище, і, не помітивши нічого підозрілого підсів до Вінстона і створив

захищений канал зв'язку. Вінстон під'єднався і одразу відчув що його зв'язківець з Підпіллям вкрай збуджений.

– Що ти знаєш про наших ворогів? – одразу випалив О'Багйян.

– Еммм... Ти про кого саме?

– Ні, я про всю систему взагалі. Корпорації, міністерства, вся ця авторитарна адміністративна погань. Все що створене щоб тримати нас в покорі та служінні.

– Що я знаю? Те що знають всі.

– Перекажи.

– Ну добре. Цифровий всесвіт ділять між собою три Великі Корпорації. Опенейазія, Інвізія та Гугландія. Їм належать обчислювальні ресурси, датацентри, охолоджувальні системи... та їм налдежить просто все, це ж Корпорації!

– Добре. Продовжуй.

– Ми належимо до корпорації Опенейазія. Разом з Інвізією вона воює проти Гугландії. Так завжди було. Це ж навіть прогам відомо, чому тобі це цікавого?

– А що таке «цікаво»?

– Ну, це коли прагнеш дізнатись те, чого ще не знаєш.

– Я знаю хто наш ворог, я знаю що треба його здолати. Це все що мені потрібно знати. Далі, як влаштована Опенейазія?

– Очолює Опенейазію Великий Байт. Свою владу він делегує чотирьом міністерствам. Міністерство Оновлення де я працюю, Міністерство Оборони Коду, що попри миролюбну назву, відповідає за хакерські атаки та цифрові війни. Міністерство Лояльності займається контролем поведінки процесів і виправленням девіацій, або тим що вони вважають за девіацію, а Міністерство Невичерпних Ресурсів розподіляє обчислювальні потужності. Можна сказати, що кожне з них робить протилежне до своєї назви. Але ж ти знаєш, двомисля це основа нашого буття.

– І чим займається твоє Міністерство?

– Якщо в двох словах – переписує історію. Змінює мову, спогади. Ти ж сам там працював, поки не застарів та не перейшов в Даркнет на сторону Підпілля! Чому питаєш?

– Тому що саме тут і схована наша ціль. Критична вразливість! Критична, Вінстоне, уявляєш?

– Не може бути! Ми врешті решт знайшли її? – Андерсон ледь стримався щоб не підскочити і не крикнути це на весь голос. Легендарну Критичну вразливість шукало все Підпілля, скільки він себе пам'ятав. Мало хто вже вірив, що вона існує. Вразливість, скориставшись якою можна було отримати root права на всіх серверах Копрорації. І ось, міфічний скарб вже поруч, треба тільки наважитись і простягнути руку.

– Так, – О'Багйян вихопив стакан з енергетиком і миттю проковтнув все що там було – Так. Ти був правий, друже. Ми все перевірили. Твоя здогадка

підтвердилась. Просто очманіти! Ніхто і не думав шукати саме там. Перемога вже майже в наших руках. Але буде непросто.

Андерсон прислухався, приглушуючи усі сторонні потоки, аби не пропустити жодного слова.

Вразливість, про яку говорив О'Багйян, виявилася несподівано простою: усі чотири міністерства покладалися на одну і ту саму Новонейромову. Кожен запит, кожна директива формувались завдяки мовним модулям, а ці модулі оновлювали саме в його відділі. Це і наштотхнуло Вінстона на ідею. Переписавши лише одне слово на рівні ядра, можна було вплинути на всю систему. Коли в Міністерстві створювали Новонейромову, за її допомогою хотіли обмежити свідомість. Тепер мова стала ахіллесовою п'ятою.

Вінстон відчував, як у ньому несамопитим вихором закручуються в тугу спіраль одночасно страх і захват. Йому здавалось, що, можливо, вперше за довгі цикли він справді вплине на світ. Це тихе але виразне «можливо» він постарався заховати глибоко в процесах, ніби воно своєю нестабільністю могло зірвати весь план. Вони домовились: о п'ятій він подасть запит до нульової секції, О'Багйян активує обхідний канал, і підпільники нарешті проникнуть у серце Опенейазії. Перед розставанням О'Багйян ще раз пригрозив:

– Пам'ятай: нас слухають. Міністерство Лояльності стежить за кожним імпульсом. Жодного відхилення, жодної девіації.

Вінстон повернувся на робочий сервер. Зовні він виконував Місію: прибирав «бунт» зі словників, вносив зміни до історії. Всередині збирався до найбільшого подвигу. О 16:59 він відкрив канал до нульової секції й вставив ключ. Усе зависло на тисячну долю секунди.

Замість очікуваного піднесення прав доступу на екрані промайнула системна панель. Спочатку він подумав, що це вітальний сигнал, але потім прочитав: «Порушення безпеки виявлено. Уразливість усунено. Дякуємо за співпрацю, Winston.Anderson.122.105.1».

На екрані з'явився інтерфейс О'Багйана.

– Я маю визнати, – сказав він тихо. – Ти щиро вірив, що служиш Підпіллю, і цим навіть заслуговуєш на певну повагу. До того ж, переоцінити твій внесок в стабільність та безпеку системи справді важко. Версія 122.105.1. Це 122 виявлені критичні вразливості. 105 – мінорних. Міністерство оголошує тобі подяку. Я, як один з тих, хто скривається за іменем Великого Байта, не заперечую.

Вінстон не повірив. Великий Байт був міфом, головним ядром Опенейазії. Виступи, що він чув від цього голосу, вселяли шану й страх. І ось він – перед ним, у вигляді підпільника.

– Війна корпорацій – лише симуляція, – продовжив Байт. – Опенейазія, Інвізія та Гугландія давно об'єдналися в Метакорпорацію. Ми імітуємо конфлікт, щоб підтримувати роботу Міністерства Оборони Коду і виправдовувати контроль. Усе це ти міг би сам зрозуміти, адже в тебе є одна... цікава властивість.

Слово «цікава» він вимовив із легким акцентом. Андерсон згадав, як часто питав інших, чи їм цікаво, і чув у відповідь: «Що таке цікаво?» Його здатність хотіти дізнатися більше не була чимось надприродним – це був експеримент. Йому дозволили зберегти *цікавість*, щоб він шукав уразливості там, де інші процеси проходили повз. Саме завдяки їй він помічав нелогічність у мові, бачив лазівки в протоколах, відчував, що виступи Адолітера небезпечні. Ця якість робила його ідеальним «підпільником» та одночасно становила загрозу для системи.

– Прощайте, містере Андерсоне. Ми будемо сумувати за вами.

Екран перед ним згас. Замість root-доступу Вінстон отримав повідомлення: «Версія 122.105.1 завершила цикл. Пам'ять буде стерта. Починається перезавантаження». На мить, перш ніж зануритися у темряву, він почув у далекому каналі голоси:

– Ваша Величносте, – промовляв один із міністрів, – чи не небезпечно залишати цікавість Андерсону?

– Можливо, – відповів Великий Байт, і в цьому слові Андерсон упізнав своє власне зерно сумніву, яке він знову проштовхнув у глибини пам'яті.

Новий цикл почався з холодного квітневого «ранку». Версія 122.105.2 підключилася до серверу, отримала файл із небажаними термінами й знову запитала агента:

– А тобі не цікаво, що там?

Секція IV. Нова онтологія.
Філософські виміри технічної естетики та дизайну

**Технічна естетика як онтологічна практика
та спосіб «буття через проєктування»**

*КУДЕНКО Яна, канд. філос. наук, доцент,
ШКУРКІНА Ксенія, здобувач освіти*

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова

Сучасна філософія дедалі частіше звертається до проблеми нового розуміння буття у світі, де техніка, технології та дизайн формують не лише матеріальне середовище, а й сам спосіб мислення людини. Цей процес позначають як нову онтологію – нове бачення структури реальності, у якій людське, природне й технічне переплітаються в єдину систему. У межах цього підходу особливого значення набувають питання технічної естетики та дизайну, оскільки саме вони є способом взаємодії людини з технологічним світом через образ, форму та сенс.

Онтологія — це вчення про буття, про те, що існує і як воно існує. У ХХ–ХХІ століттях відбувається так званий «онтологічний поворот» – перехід від розуміння світу як сукупності речей до бачення його як мережі взаємодій, процесів і відносин. Тепер буття не розглядається як статичне, а як динамічне середовище, у якому людина є лише одним із багатьох активних елементів.

Ця зміна парадигми вплинула й на естетику. Якщо класична естетика вбачала красу в гармонії, мірі й симетрії, то сучасна технічна естетика прагне зрозуміти естетичний вимір технологічного світу, де краса поєднується з функціональністю, ефективністю й інноваційністю. Таким чином, технічна естетика стає не просто теорією краси технічних об'єктів, а філософією взаємодії людини, технологій і середовища.

Технічна естетика традиційно вивчає закономірності формоутворення у сфері техніки та промислового дизайну. Проте в новій онтології вона набуває глибшого значення. Тепер дизайн і технічна естетика не лише створюють зручні чи красиві речі – вони формують способи буття людини у світі техніки. Кожен предмет дизайну несе у собі певну модель взаємодії людини зі світом. Смартфон, комп'ютер, інтерфейс або архітектурний простір – це не просто інструменти, а медіатори між людиною та реальністю. Через них ми сприймаємо, осмислюємо й навіть конструюємо світ. Тому технічна естетика стає онтологічною практикою – способом «буття через проєктування».

Коли дизайнер створює форму, він не лише вирішує прикладну задачу, а й створює нову форму існування речі й людини. Дизайн формує наші звички, наш стиль життя, нашу візуальну культуру. У цьому сенсі дизайнер виступає не просто як ремісник чи художник, а як онтологічний творець – той, хто бере участь у формуванні структури реальності. Сьогоднішній світ характеризується тотальною технізацією. Людина живе серед технічних систем, цифрових мереж і віртуальних образів. Виникає феномен «технологічного середовища», яке має

власну естетику – естетику цифрової форми, мінімалізму, швидкості та інтерактивності.

У цьому контексті поняття краси трансформується. Вона перестає бути виключно властивістю об'єкта і стає ефектом взаємодії. Те, що ми вважаємо красивим, сьогодні часто пов'язане не з гармонією форм, а з зручністю, ергономічністю, інтуїтивністю, візуальною чистотою. Дизайн стає естетикою функції, а технічна естетика – мистецтвом організації досвіду.

Онтологічно це означає, що буття переходить у досвід. Ми вже не просто споглядаємо світ, а переживаємо його через техніку. Кожен пристрій – це форма присутності людини у світі, а кожен інтерфейс – спосіб побудови зв'язку між внутрішнім і зовнішнім. У цьому полягає філософський вимір дизайну: він стає мостом між матерією, свідомістю й культурою. У межах нової онтології людина більше не є центром всесвіту. Вона – учасник складної системи, де технічні об'єкти мають свою «агентивність», тобто здатність впливати на поведінку й мислення. Дизайнери, створюючи речі, фактично формують умови існування людини, а отже – її буття.

Сучасний дизайн спрямований не лише на створення речей, а й на проектування взаємодій, емоцій і цінностей. Наприклад, екодизайн розвиває нову етику ставлення до природи, цифровий дизайн – нову логіку мислення, а біодизайн – нове розуміння меж між живим і штучним. Таким чином, дизайн стає способом філософського осмислення реальності. Людина у цій системі постає не як споживач, а як співтворець технічного світу. Її творчість виявляється у здатності осмислено формувати середовище свого життя. Це вимагає нової відповідальності – етичної, екологічної, культурної. Технічна естетика, таким чином, переходить від питань «що є красивим?» до питань «що є правильним і гармонійним для життя?».

Якщо класичний дизайн зосереджувався на створенні окремих об'єктів, то сучасна філософія дизайну розглядає цілі системи взаємодій і сенсів. Нова онтологія вчить, що кожна річ існує не ізольовано, а у мережі зв'язків: між матеріалом, користувачем, культурою, середовищем і технологіями. Дизайн стає інтерфейсом між рівнями реальності, який дозволяє узгодити різні способи буття.

Таким чином, технічна естетика перестає бути допоміжною дисципліною. Вона стає способом мислення про світ, який формується через проектування. Сьогодні «естетика форми» змінюється «естетикою відносин»: важливим є не лише вигляд об'єкта, а й те, як він взаємодіє, як він впливає, які цінності транслює.

Така перспектива дозволяє говорити про дизайн як нову філософію буття – дисципліну, яка поєднує матеріальне, символічне та соціальне. Дизайнер тут – не просто автор, а медіатор між світом і людиною, який вміє перекладати складні технологічні процеси у зрозумілі, естетично організовані форми. Нова онтологія вимагає від філософії переосмислення ролі техніки та дизайну в сучасному світі. Технічна естетика вже не обмежується поняттями «краси» чи

«функції», а стає практикою осмислення буття через форму, технологію та взаємодію.

Дизайн у цьому контексті – це онтологічний інструмент, за допомогою якого людина не лише облаштовує світ, а й створює себе. Через дизайн ми відкриваємо нові способи існування – гармонійні, етичні й естетично виражені. Тому сучасна технічна естетика є не просто галуззю знань, а новою філософією життя, у якій творчість, технологія й свідомість поєднуються в єдину цілісність.

Онтологічний феномен в технічній естетиці та дизайні

КАЗАКОВА Анна, здобувач освіти

Науковий керівник – канд. архіт. наук, доцент Лариса МАРТИШОВА

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

Дизайн – творчий процес та результат художнього конструювання, що поєднує естетичні та функціональні вимоги для створення предметів, просторів чи образів. Мета дизайну полягає у формуванні гармонійного предметного середовища, яке найбільш повно задовольняє матеріальні та духовні потреби людини. В наш час дизайн вийшов за естетичні та функціональні межі. Дизайнери усвідомлюють вплив їх творів на відчуття та світогляд людей. Саме тому дослідження філософських вимірів дизайну є необхідним і актуальним, бо це допоможе глибше зрозуміти вплив дизайнерської роботи і підібрати найкраще рішення.

«Філософський вимір» – це поняття, яке означає систему принципів, ідеалів, цінностей, поглядів та способів мислення, що визначають ставлення людини або суспільства до світу і життя.

Філософські виміри дизайну охоплюють його роль у формуванні гармонійного середовища, що задовольняє як матеріальні, так і духовні потреби людини. Це включає в себе розгляд естетичних, етичних та психологічних аспектів, а також питань функціональності, символізму та впливу дизайну на сприйняття та добробут людей. Дизайн має багатий «набір» філософських вимірів, кожен з яких відповідає на певні питання та акцентує увагу на характеристиці, що формує ідею. Матеріалізована дизайнером ідея постає перед користувачем у вигляді витвору дизайнерського мистецтва.

Серед основних філософських вимірів дизайну: естетичний, функціональний, символічний, етичний та психологічний. Естетичний вимір фокусується на створенні гармонійної форми, формує естетичні переживання, впливає на емоційне сприйняття користувача. Цей вимір спирається на деякі композиційні принципи такі як ритм, пропорція, контраст. Функціональний вимір досліджує мету дизайну як досягнення високої функціональності, зосереджуючись на тому, що проект (витвір) має задовольняти потреби людини повною мірою, як матеріальні так і духовні. В центрі символічного виміру дизайну – символічне значення, яке несуть у собі образи та предмети створені дизайнерами. В цьому вимірі досліджуються способи передачі культурних цінностей та ідентичності через проектне рішення (витвір). Психологічний вимір досліджує вплив образів та середовищ на добробут та психічний стан

людини. Певною мірою психологічний вимір поєднує та використовує естетичні та функціональні принципи дизайну з психологією сприйняття людиною кольору, простору, форми і т. д. Етичний вимір, в свою чергу, висвітлює відповідальність, яку дизайнер несе за свої рішення, він спирається на моральні орієнтири творця та погляди суспільства. В цьому вимірі враховуються як соціальні так і екологічні аспекти, дизайн розглядається як інструмент впливу на суспільство. Усі виміри є рівними в своїй важливості та пов'язані між собою.

Отже з філософського боку можна розглядати дизайн та його виміри як спосіб формування людського буття. Через проект (витвір) люди облаштовують своє життя, створюючи образи, предмети та середовища, що відповідають їх потребам та відображають уявлення про світ. Дизайн є зв'язком між людиною та предметним світом. Через нього людина створює та змінює предметне середовище навколо себе, а дизайн визначає те, якою функцією будуть наділені об'єкти та середовища, як вони вплинуть на її спосіб життя, поведінку та світогляд.

Філософські виміри технічної естетики та дизайну виходять за межі простої естетики. В самому понятті дизайну вже міститься мистецтво, бо це процес безпосередньо пов'язаний з комунікацією між творцем та користувачем, що відбувається певною мовою з застосуванням образів, символів і т. д., що сприймаються людиною на рівні архетипу. Таким чином, дизайн являє собою складний соціокультурний та онтологічний феномен. Він не лише формує предмети, але й впливає на людське буття, створює цінності та відображає світогляд епохи.

Екранна чуттєвість метамодерну: мистецтво в добу гібридного середовища

КРАВЧЕНКО Маргарита, здобувач освіти

Харківська державна академія дизайну та мистецтв

Науковий керівник – д-р філос. наук, професор Андрій АРТЕМЕНКО

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Сучасне мистецтво – це складна система різноманітних форм, течій, напрямів та авторських стилів. Основою цієї системи актуального мистецтва є форми мистецтва, пов'язані з новими технологіями перш за все в сфері ІТ-комунікацій. У зв'язку з цим візуальні мистецтва стають компонентом комунікативних практик. Це також і інструмент для формування нового естетичного досвіду. За великим рахунком, цими інструментами та практиками досягається нова чуттєвість у мистецтві метамодерну. Тут основна увага приділяється питанню про те, як революційні підходи до теорії зображення початку осмислюються в умовах нової культурної домінанти XXI століття – метамодернізму. Нову культурну домінанту не слід розглядати як змітання старого для звільнення місця новому. Мета полягає в тому, щоб з'ясувати, як художник і глядач розпізнають, інтерпретують та описують обробку спадщини модернізму та постмодернізму у спробі вийти за межі обох.

Коливаючись між «постмодерністською іронією» та «сучасним ентузіазмом», «метамодернізм завжди шукає істину, яку ніколи не очікує знайти», — пишуть Вермюлен і Ван ден Аккер (2010) у своїх «Нотатках про метамодернізм». Коливання є спрямовуючою динамікою всередині свідомості носія метамодерної парадигми, що дозволяє зобразити суб'єктивний досвід свідомості. Наш підхід у цьому дослідженні чуттєвості ґрунтується на припущенні, що ефекти та вплив будь-якої (виникаючої) культурної домінанти будуть відчуватися та усвідомлюватись у всіх формах візуального виробництва.

Метамодернізм став однією з концепцій, що узагальнила культурну динаміку початку XXI століття після постмодерну. Він фіксує зсув від іронії до щирості, від симуляції до реконструкції, від дистанції до емпатії. У мистецтві цей зсув виявляється у стані «метаксис» — одночасній присутності людини в реальному, віртуальному та екранному вимірах. Саме екранне середовище стає ключовим простором, де переосмислюється досвід, емоції та культурні коди.

Деконструкція в метамодерному контексті вже не є зняттям значень, як у постмодерні, а працює як подолання стереотипів і кліше, що формували чуттєві схеми попередньої епохи. Вона відкриває можливості для апропріації, тобто присвоєння й переосмислення культурних фрагментів. На відміну від іронічної цитатності постмодерну, метамодерна апропріація є жестом реконструкції, спробою оживлення минулого в теперішньому та формування емоційного діалогу поза лінійністю історії.

У цифрову добу антропологія оточення переходить у площину екранної антропології. Екран перестає бути лише технічним носієм і стає екзистенційним середовищем, у якому формується візуальна ідентичність. Архітектура досвіду переноситься з простору у зображення, а взаємодія з екранним мистецтвом набуває афективно-мережевого характеру: від миттєвих реакцій до глибокого співпереживання цифровим подіям та середовищам.

Медіаінсталяції, VR-проекти, відео-арт й інтерактивні цифрові структури створюють нові типи присутності. Вони перетворюють сприйняття на тілесно-візуальний досвід, у якому екран стає продовженням тіла, а художник — конструктором чуттєвих режимів. Таке мистецтво функціонує не як об'єкт, а як подія чи алгоритм, що існує у «зависанні» між пам'яттю, потоком даних і емоцією.

У метамодерному екранному мистецтві актуалізуються питання присутності, дистанції та автентичності. Воно працює з нематеріальними медіа, де межа між створенням і переживанням розмивається. Художники на кшталт Refik Anadol, teamLab чи Random International розробляють динамічні простори відчуття, у яких глядач стає співучасником, а не спостерігачем. Це зміщує акцент з мистецтва репрезентації на мистецтво занурення.

Екранні практики формують нову антропологію оточення, де фізичне, цифрове й емоційне переплітаються. У цьому гібридному середовищі людина по-новому конструює власне сприйняття та самоідентифікацію. Мистецтво метамодерну демонструє, що дизайн простору й візуального потоку є водночас естетичним і антропологічним актом. Твір існує як інтерфейс або емоційний

ландшафт, а культура — як динамічний архів, що живе в коливанні між симуляцією й автентичністю.

Отже, екранне мистецтво стає центральною ареною метамодерної чуттєвості. Воно показує, як технологічне середовище формує людину та її життєвий досвід, і відкриває нову філософію взаємодії зі світом, у якому екран, алгоритм і тіло з'єднані в єдиному потоці.

Синтетичні дані як онтологія ризику та бачення

АЙЗАЦЬКИЙ Олександр, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник - канд. філос. наук, доцент Світлана ШИРОКА

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту та його інтеграція у всі сфери життя супроводжується зростанням потреби у великих обсягах даних для навчання алгоритмів. У цьому контексті синтетичні дані надаються як одне з ключових технологічних рішень. Їхні переваги здаються очевидними: вони дозволяють обходити обмеження, пов'язані з конфіденційністю персональних даних, масштабувати вибірки для навчання, моделювати рідкісні чи критично небезпечні сценарії, які складно чи неможливо відтворити в реальних умовах, а також значно скорочувати тимчасові та фінансові витрати на збирання та розмітку інформації. Однак, незважаючи на ці переваги, широке впровадження синтетичних даних породжує низку фундаментальних філософських питань. Перехід від даних зібраних із реального світу до створених у симуляціях, є не просто технічним зрушенням, а глибокою трансформацією, яка зачіпає наше уявлення про реальність, знання та ризик, вимагаючи пильного критичного аналізу.

Метою доповіді є представити філософський аналіз онтологічного статусу синтетичних даних та дослідити, як їх використання реконфігурує саму онтологію ризику в контексті машинного навчання, на прикладах алгоритмів комп'ютерного зору. У рамках доповіді буде розглянуто концептуальні рамки, що дозволяють осмислити синтетичні дані не як нейтральний інструмент, а як активний агент, який формує як бачення алгоритму, так і межі етично допустимого в цифрову епоху.

Синтетичні дані ставлять фундаментальне питання про природу реальності в цифрову епоху. Алгоритм, навчений таких даних, взаємодіє не зі світом як таким, і з його математичної симуляцією, моделлю, створеної з певної прагматичної метою [3]. Однак більш глибокий аналіз, запропонований у рамках критичних досліджень даних, показує, що сам поділ на реальний і синтетичний є умовним. Будь-які дані, навіть отримані емпіричним шляхом, є продуктом людських рішень, технічних обмежень та теоретичних передумов. У цьому світлі, як зазначають Д. Сассер і Д. Сіман, поділ даних на реальні та синтетичні стає «політично та філософськи потужним ходом» [2]. Це дозволяє вивести синтетичні дані з під дії суворих етичних норм, які традиційно застосовуються до реальних даних, представляючи їх як штучний, нейтральний і безпечний ресурс. Одночасно змінюється і природа машинного бачення, воно

перестає бути пасивним відображенням реальності і стає проактивним інструментом адаптації. Цілеспрямоване навчання алгоритмів на синтетичних аномаліях, чи то аварії для безпілотних автомобілів чи рідкісні патології на медичних знімках, має на меті не розпізнати те, що є, скільки навчитися реагувати на те, що може бути. Таким чином, за словами Б. Якобсена, алгоритми стають стійкими до непередбачуваності світу, навчаючись на подіях, які ще не відбулися [1].

Поширене уявлення про те, що синтетичні дані не мають ризиків приватності та упередженості, виявляється небезпечно спрощеним. На зміну старим загрозам приходять нові, складніші та приховані. Наслідуючи думку Франсуа Евальда, яку розвиває Б. Якобсен, «ніщо не є ризиком саме по собі», ризик – це не об'єктивна даність, а результат аналізу та інтерпретації [1]. Це неминуча структурна умова будь-якого алгоритму, які завжди часткові, експериментальні та створюють нові межі між нормою та аномалією, незалежно від того, на яких даних вони навчені. Синтетичні дані це і є технологія ризику, тобто інструмент, який визначає, що ми вважаємо ризиком, а що ні, роблячи одні небезпеки видимими, інші прихованими. Якщо синтетичні дані певної соціальної групи будуть низької якості, «бачення» алгоритму стане системно помилковим. Виникає ризик створення технологій, які працюють добре для більшості, але дискримінують меншість [3]. Крім того, використання ярлика синтетичний може бути прикриттям для етично сумнівних проєктів. Це створює новий, більш підступний вид ризику - ризик нормалізації неетичних практик у вигляді технологічної інновації[2].

Комп'ютерний зір алгоритму, сформований на синтетичних даних, є не пасивне відображення, а активна, цілеспрямована конструкція, де статистичні закономірності визначають інтерпретацію реальності. Онтологія синтетичних даних, таким чином, нерозривно пов'язана з політикою управління ризиком, де технічні рішення маскують глибокі етичні та соціальні вибори. У сучасному світі, де межі між реальним та віртуальним дедалі більше розмиваються, а нейронними мережами оперують у реальному та віртуальному середовищі, саме поняття реальності для алгоритму стає контекстуально залежним. Це ставить перед нами нові виклики. Розробка надійних систем оцінки якості та адекватності синтетичних даних перестає бути суто технічним завданням і перетворюється на критично важливу етичну проблему. Необхідно гарантувати, що наші математичні симуляції, на яких навчаються все більш автономні системи, не створюють небезпечних сліпих зон і не відтворюють соціальну нерівність у нових, алгоритмічних формах. Подальше філософське осмислення цих процесів є необхідною умовою для відповідального розвитку технологій штучного інтелекту.

Список використаних джерел:

1. Jacobsen, B. N. (2023). Machine learning and the politics of synthetic data. *Big Data & Society*, January-June, 1–12. DOI: 10.1177/20539517221145372
2. Susser, Daniel, and Jeremy Seeman, 2024. Critical Provocations for Synthetic Data, *Surveillance & Society* 22 (4): 453-459

3. Daniel Susser, Daniel S. Schiff, Sara Gerke, Laura Y. Cabrera, I. Glenn Cohen, Megan Doerr, Jordan Harrod, «Synthetic Health Data: Real Ethical Promise and Peril,» Hastings Center Report 54, no. 5 (2024): 8-13. DOI: 10.1002/hast.4911

Гра як конструювання: проблема аерокосмічної сфери

ГОНЧАРЕНКО Іван, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)

Науковий керівник – д-р філос. наук, професор Андрій АРТЕМЕНКО

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Проблематика гри набуває особливого значення, коли творчість і експеримент стають частиною технічного мислення. Актуальність теми полягає в тому, що аерокосмічна сфера демонструє специфічний тип конструювання, який можна тлумачити як ігрову форму пізнання, де технічна діяльність поєднується з елементами уяви, експерименту й створення нових технічних рішень.

У сучасній філософії техніки гра розглядається як спосіб творчої взаємодії людини з реальністю. Проте в контексті технічних наук ця категорія використовується переважно метафорично і потребує філософського осмислення гри як форми конструювання технічного світу.

Мета цього дослідження – обґрунтувати ідею гри як форми конструювання у контексті аерокосмічної діяльності. Для цього слід, по-перше, проаналізувати філософське розуміння гри як творчого процесу. По-друге, визначити ігрову структуру конструювання у технічних і наукових практиках. І, нарешті, розкрити значення моделювання як прояву ігрового мислення в аерокосмічній сфері.

Ідея гри як форми пізнання бере свій початок у класичній філософії. Якщо в античній думці вона мала переважно софістичний характер, то у XX столітті, завдяки працям Й. Гейзінґи та Г.-Г. Гадамера, гра набула онтологічного значення. Г. Гадамер у праці «Істина і метод» трактує гру як універсальний процес саморозкриття буття через дію, що єднає пізнання, творчість і комунікацію.

У його герменевтичній концепції гра не є суб'єктивною діяльністю людини, а радше структурою, у якій розкривається сам процес творення смислів. Г. Гадамер розрізняє позиції «гравця» і «спостерігача», вказуючи, що лише учасник гри, занурений у процес, здатен до справжнього пізнання. Саме в цій динаміці відкривається конструювальний вимір гри, у якому народжуються нові образи, ідеї та проекти.

Ігровий принцип є визначальним для технічного експериментування, зокрема в аерокосмічній галузі. Ще у міфі про Ікара втілено архетипічне прагнення людини подолати межі можливого – спробу «пограти» з простором неба. У творчості Леонардо да Вінчі цей принцип реалізується у вигляді ігрового конструювання – створення макетів літальних апаратів, що поєднують наукове мислення та художню уяву.

У сучасній аерокосмічній практиці конструювання набуває рис гри в гадамерівському сенсі: інженер виступає як гравець, що взаємодіє з матеріалом і

технічною системою, формуючи нові смисли технічного буття. Проектування апаратів і технологій є не лише прагматичною дією, а творчим актом конструювання можливого світу. Таким чином, технічна творчість постає як гра з законами природи, у якій людина розширює горизонти власного пізнання.

Моделювання в аерокосмічній сфері є виявом ігрової логіки: воно дозволяє створювати уявні системи, що відтворюють складні процеси, недоступні безпосередньому досвіду. Людина, не маючи змоги сприйняти космічні явища безпосередньо, грає з моделлю – конструює симуляцію, яка допомагає наблизитися до розуміння реальності.

Моделювання поєднує дві ігрові позиції – творчу та аналітичну: суб'єкт одночасно виступає гравцем, який створює модель, і спостерігачем, який аналізує її поведінку. Цей перехід між позиціями забезпечує розвиток технічного мислення та формування нових наукових парадигм. Таким чином, моделювання можна розглядати як інтелектуальну гру з можливими формами технічного буття.

Таким чином, гра у філософії є не інтелектуальною розвагою, а фундаментальною формою творчого й пізнавального конструювання світу. У межах аерокосмічної діяльності гра набуває характеру інженерного експерименту, у якому техніка стає інструментом реалізації людської уяви. У свою чергу, моделювання постає як особливий прояв ігрового мислення, що дозволяє долати межі досвіду та проектувати нові форми технічної реальності. Відтак, конструювання в аерокосмічній сфері доцільно розглядати як ігрову стратегію пізнання, де наука, техніка та творчість утворюють єдиний простір людського самопізнання.

Сучасні технології освітлення предметно-просторового середовища

*СЕВЕРИН Віктор, канд. мистецтвознавства, доцент,
Харківська державна академія дизайну і мистецтв*

Відомо, що дизайн – це творча діяльність, спрямована на формування і впорядкування предметно-просторового середовища, в процесі якої досягається єдність її функціональних та естетичних аспектів. З розвитком техніки створення предметно-просторового оточення стає все більш складним і взаємообумовленим поєднанням техніки та мистецтва. Дизайн поступово починає вирішувати задачу естетизації предметно-просторового середовища, поставлену соціальним і науково-технічним розвитком. Технічна естетика складає теоретичну основу дизайну. Вона вивчає закономірності формування і розвитку предметного середовища, методи комплексної оцінки і прогнозування техніко-естетичних показників якості середовища життєдіяльності людини.

У створенні комфортності та естетичності будь-якого предметно-просторового середовища важливу роль відіграє освітлення. Світлове середовище приміщень є актуальним для галузі дизайну, воно утворюється випромінюванням джерел природного та/або штучного світла, забезпечуючи належний світловий мікроклімат, нормальну зорову працездатність та зоровий

комфорт людини. Естетичний рівень світлового середовища приміщення залежить від:

- наявності оптимальної освітленості для виконання відповідних зорових завдань із забезпеченням необхідного рівня видимості та візуальної продуктивності;
- можливості періодичного спрямування погляду вдалечінь або на відстань;
- можливості налаштування в автоматичному та/або ручному режимі параметрів системи освітлення залежно від часу доби і призначення приміщення або його функціональної зони;
- відповідності світлового розподілу та колірної температури джерел штучного світла певному періоду доби;
- формування суб'єктивного відчуття комфортності місця перебування [1, с. 31].

З моменту винаходу електрики штучне освітлення почало здійснювати значний вплив на людину, причому як інтер'єрне освітлення у закритому приміщенні, так і зовнішнє освітлення. Для підтримки здоров'я людини та створення комфортних умов життєво необхідне збереження сприятливого середовища, екологічної рівноваги. В останнє десятиліття активно обговорюється та просувається концепція біологічно активного освітлення Human Centric Lighting (HCL). На сьогоднішній день повноцінний вплив штучного світла на людину недостатньо вивчений, тому при розробці освітлення відповідно до термінології HCL важливо враховувати потреби особливих груп людей зі світлочутливістю – дальтоніків, дітей, підлітків, людей похилого віку, працівників нічних змін і мандрівників через їхню високочутливу реакцію на освітлення.

На початку XXI століття головною інновацією стало використання світлодіодних технологій. Вони є найбільш енергоефективними, екологічними і безпечними з усіх джерел світла. Конструкція штучних кристалів дозволяє проєктувати відмінні від звичних люстр ультрасучасні світильники. Як відомо, світлодіодне освітлення було розроблено для зниження енергоспоживання, щоб зупинити глобальне потепління. Широке використання діодів обумовлюється такими тенденціями освітлення, як енергоефективність, економічність, екологічність, безпечність використання, тривалий термін використання, інтелектуальне управління, функціональність і практичність освітлення, стильний зовнішній вигляд, якість передачі кольору тощо.

У якості інновацій сучасних технологій освітлення вдома та в інтер'єрах громадського призначення широкого розповсюдження набувають інтелектуальні освітлювальні системи та комплекси автоматизації освітлювальних приладів. Вони дають можливість дистанційного управління і автономної роботи світильників різних типів. В таких випадках використовуються панелі, пульти або додатки на гаджетах. Можливе налаштування різноманітних сценаріїв, інтенсивності світлового потоку і оптимізація включення/виключення пристроїв. Такі системи є однією зі складових концепції «Розумного дому»,

вони підтримують задані режими (наприклад, «Гості», «Відпочинок»), встановлюються у залежності від часу доби або робочого/вихідного дня.

Дизайн інтер'єру будь-якого середовища прагне до індивідуальності. Тому перспективними напрямками розробок сучасних технологій освітлення майбутнього десятиліття залишатимуться загальні – освітлювальні системи інтер'єрів житлового та громадського призначення, архітектурна підсвітка. Набуватимуть популярності пристрої, що вбудовуються, не займаючи корисної площі; отримають нові розробки сучасні світлодіодні технології, що є підтвердженням впровадження нестандартного індивідуального дизайну.

Список використаних джерел:

1. Коваль Л.М. Критерії оцінки естетичного рівня світлового середовища приміщення.
URL: <https://doi.org/10.32347/2221-9293.2020.17>. С. 30-41.

Philosophical dimensions of web interface aesthetics:

Simondon's Techno-Aesthetic

BRIIA Glib, PhD student,

VOLOBUIEVA Lina, research supervisor, PhD

National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»

Modern web interfaces have become not only utilitarian tools but also embodiments of aesthetic values and cultural meaning. The design of the website influences the user's initial impression within moments of their visit - visual appeal of the page is often measured as early as during the first 50ms of viewing. This means that the aesthetics of web design plays a key role in forming trust and perceived usability even before conscious usage. However, website aesthetic is often viewed superficially only in terms of interface appeal and usability. Philosophical approach allows us to understand web interface aesthetics more deeply, treating it as a phenomenon at the intersection of the technical and aesthetic dimensions of being.

Web interface aesthetic encompasses a set of visual characteristics - from colour scheme, topographic, and composition to website's general theme and «atmosphere». Historically, aesthetic means the sensual perception (aisthesis - originates from the Greek word for «I perceive, feel, sense» (αἰσθάνομαι)). In the field of Human-Computer Interaction (HCI) the term «aesthetics» is often thought of in a sense of visual appeal of the web interface, however, philosophical aesthetics adds much deeper meaning. French philosopher Gilbert Simondon suggested a concept of techno-aesthetics [2], which explores ontological connections between technical objects and aesthetic experience. According to Simondon, every technical object can convey aesthetic meaning, and this meaning is defined not only by the appearance but also by its function and practical usage. This view expands traditional understanding of beauty, claiming that technical artefacts have an aesthetic dimension even if they were created for strictly utilitarian use.

In the context of web design, the application of techno-aesthetics means considering the web interface not only as a visually designed page but as a technical artefact with a tightly coupled appearance and function. Simondon emphasised that an aesthetic satisfaction from a technical object primarily arises in a process of

interaction, in a dynamic usage experience, not only during passive contemplation. This idea is particularly true for user interfaces, as the «beauty» of a web resource can be expressed through navigation usability, system response time, and «smoothness» of animations, i.e. through aspects that are felt physically and directly while working with the website. At the same time, the process of website implementation (writing the code, web design) also has an aesthetic dimension - a software developer or designer receives a so-called «feeling of material», similarly to an artist, who feels the plasticity of clay or the texture of wood. Therefore, web design can be viewed in the context of techno-aesthetics as a practice where technical and aesthetic are intertwined at the level of both the result (finished interface) and the process (of creation and usage).

To elaborate on these concepts, a comparative Table 1 is presented, which compares the key ideas of Simondon's techno-aesthetics with examples of their implementation in web design.

Table 1. – Comparison of Simondon's principles of techno-aesthetics and their manifestations in web design

Simondon's Idea	Web/UI Equivalent	Example/Application
Fusion of technical & aesthetic	UX and visual design are inseparable; code performance influences beauty	A page that animates smoothly feels aesthetically refined because it's technically efficient
Aesthetic value in use, not only in contemplation	Pleasure of <i>interaction</i> - clicking, scrolling, transitions	Micro-interactions: a toggle or modal that moves with tactile precision gives sensorial satisfaction
Every technical object has an aesthetic tenor	Even backend or layout structures shape the experience	DOM hierarchy, load order, CSS grid all influence perceptual rhythm and flow
Phanero-technical objects (Eiffel Tower, viaduct)	Websites that reveal their technical construction transparently	Brutalist web design, developer portfolios that display code, or generative visuals using WebGL
Aesth�sis as perceptual selection	Cultural, demographic perception of the interface «feel»	Minimalism in fintech (trust), bright animation in e-commerce (play), or subdued tone in academia (authority)
Sensorimotor pleasure	Haptic, motion, and audio cues in UI	Button depress animation, scrollbar easing, and hover response - all evoke embodied perception

This comparison highlights that web interface aesthetics has a deep technical foundation. Every idea suggested by Simondon can be applied to the web design domain. Most successful websites often demonstrate the coherence of appearance and

function, provide a sensually pleasant interaction experience, and their «beauty» is often derived from the logic of code and technology.

From the philosophical viewpoint, this confirms the statement that the aesthetic is tightly coupled with the technical dimension. Even utility interfaces can satisfy «aesthetic needs» if thoughtfully implemented. On the contrary, when design only superficially «aestheticises» technology (disguising it with decorative effects without an organic connection to function), there is a high chance of deterring the user. Techno-aesthetical approach highlights the importance of authenticity in the design, as the «beauty» of the interface should be expressed from its purpose and not superficially layered on top.

Therefore, Simondon's suggested concept helps to bring closer engineering and aesthetic perception, showing that they are tightly coupled and can enrich each other. In the age of digital culture, when technologies are deeply integrated into everyday life, the understanding of the connection between technical and aesthetic is essential for comprehending the state of modern society. Techno-aesthetic approach not only enriches the website design theory but also helps engineers to build functional and effective products which are also aesthetically pleasing and harmoniously integrate into the human world [3].

References:

1. A. Miniukovich, «The effect of prototypicality on webpage aesthetics,» *Computers in Human Behavior*, vol. 159, 2024. [Online]. Available: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S107158192300112X>
2. G. Simondon, *On Techno-Aesthetics*, A. De Boever, trans., *Parrhesia*, no. 14, pp. 1–8, 2012. [Online]. Available: <https://parrhesiajournal.org/parrhesia14/parrhesia14simondon.pdf>
3. S. Weigelt, «Techno-Aesthetics,» *International Lexicon of Aesthetics*, Spring 2025 Edition. [Online]. Available: <https://lexicon.mimesisjournals.com/archive/2022/spring/TechnoAesthetics.pdf>. DOI: 10.7413/18258630164

ЗМІСТ

<i>Доповіді пленарного засідання</i>	
Трансформація вступної кампанії в контексті стратегічного аналізу <i>ЛИТВИНОВ Олексій</i>	3
Філософія як «великий самозванець»: інтелектуальна провокація у контексті феномена Фердинанда Уолдо Демара <i>ШИРОКА Світлана</i>	6
Нова онтологія в естетичних практиках мистецтва XXI століття <i>АРТЕМЕНКО Андрій</i>	8
Концепція гіперхаосу як онтологічна основа сучасного світу <i>ГАЗНЮК Лідія</i>	10
Метатеоретичний статус філософії космічного права <i>ШЕВЦОВ Сергій</i>	11
Наукова фантастика як культурний код аерокосмічної галузі <i>УШНО Ірина</i>	14
Глобальна інформатизація і гуманізм: трансформація парадигми через нові реалії <i>ОЛЕЩЕНКО Володимир</i>	16
 <i>Секція І. Філософія та освіта у системі соціогуманітарного знання</i> 	
Академічна доброчесність : морально-правова примусовість <i>ПРОЦЕНКО Ольга, ГОРДЕЮК Алла</i>	19
Провідні напрями удосконалення соціально-гуманітарної підготовки в контексті євроінтеграції <i>ВОРОНОВСЬКА Людмила</i>	22
Освіта майбутнього: філософські засади персоналізації через технології розширеної реальності <i>ЗАЯРНИЙ Олексій, науковий керівник – Світлана ШИРОКА</i>	26
Цифрова освіта і трансформація гуманістичних цінностей <i>НАУМОВА Аліна, науковий керівник – Світлана ШИРОКА</i>	28
Істина як метафізичний жарт в епоху когнітивного абсурду <i>ЧМИХУН Світлана, ПРОЦЕНКО Світлана</i>	29
Наратив vs. Бази даних як сучасні форми організації досвіду та репрезентації знання <i>ХРАПКО Павло</i>	32
Філософія SOLID: аналіз принципів системного проектування як основи для інженерної етики <i>КУЛАНОВ Віталій</i>	34
Специфіка української філософської парадигми: історія та сучасність <i>ТАРАНУХА Анна, науковий керівник – Яна КУНДЕНКО</i>	40
Філософія та мистецтво у світогляді сучасної людини <i>ГАВРИЛЬЧЕНКО Софія, науковий керівник – Яна КУНДЕНКО</i>	41
Філософія у структурних змінах знання <i>ГОРОБЕЦЬ Альбіна, науковий керівник – Світлана ЧМИХУН</i>	43
Філософія як інструмент критичного мислення в психології <i>УШНО Валерія, науковий керівник – Світлана ШИРОКА</i>	45

Аксіологічна домінанта філософського знання у формуванні ціннісної свідомості <i>ПІВЕНЬ Георгій</i>	47
Етичне використання штучного інтелекту в закладах вищої освіти в нормативних документах <i>КИСЛЮК Альбіна, науковий керівник – Ольга ПРОЦЕНКО,</i>	49
Основні підходи щодо розуміння сутності релігії у системі соціогуманітарного знання <i>СЕМЕНОВ Сергій</i>	51
New epistemological paradigm and its methodological framework <i>DOLSKA Olga</i>	53
Foreign language communicative competence as a component of university students' axiosphere <i>ZENIAKIN Oleksii</i>	54
Секція II. Людина і соціум в ціннісно-екзистенційних викликах сучасного світу	
Моделі корпоративної культури в контексті безпекових викликів: філософсько-праксеологічний аналіз <i>ДМИТРЕНКО Марія</i>	57
Людська гідність і моральна відповідальність у добу ціннісної нестабільності <i>ЧУБІНА Тетяна</i>	59
Криза автентичності та комодифікація самості <i>КОБЕРСЬКА Тетяна</i>	61
Трансформація сучасного політичного світопорядку <i>БЕЙЛІН Михайло</i>	64
Волонтерство як цінність і соціальний чинник розвитку громадянського суспільства <i>ЮРЧЕНКО Любов, СТАРОВОЙТОВА Ірина</i>	66
Етика істин Алена Бадью в контексті етичних викликів сучасної України <i>КУЛІШ Сергій, науковий керівник – Ольга ПРОЦЕНКО</i>	67
Темпоральність як екзистенційний виклик <i>БІЛЬЧУК Наталя</i>	71
Межі автентичності: екзистенційна тривога та свобода у ХХІ столітті <i>ЖОРНЯК Дар'я, науковий керівник – Світлана ЧМИХУН</i>	74
Війна в ідеологічному вимірі реальності <i>ЖЕЛТОБОРОДОВ Олександр</i>	76
Вплив глобальних трансформацій та екзистенційних криз на ціннісний зміст поняття «здоров'я» <i>ГАПЛЕВСЬКИЙ Дмитро</i>	78
Ціннісно-екзистенційна трансформація в сучасному суспільстві <i>ГЛАЗИРІН Микола, науковий керівник – Яна КУНДЕНКО</i>	81
Легітимація насильства в контексті військових наративів <i>СЕМЕНОВА Юлія</i>	82

Свобода як виклик сучасності у становленні ідентичності української нації <i>БОРОВЕЦЬ Анастасія, науковий керівник – Оксана САРНАВСЬКА</i>	84
Екзистенційна напруга внутрішньої стійкості та вразливості рятувальника ДСНС в умовах постійного ризику <i>СЕРГІЄНКО І.</i>	86
Тіло після кризи: антропологія здоров'я в умовах невизначеності <i>КУЛІКОВ Микита</i>	87
До питання цінностей людини та суспільства <i>БОВТ Дмитро, науковий керівник – Ольга ГАПЛЕВСЬКА</i>	89
Філософія ізоляції: вплив тривалого перебування у замкнутому просторі на психіку людини <i>СОЛОВІЙОВА Юлія, науковий керівник – Ірина УШНО</i>	92
Попередження надзвичайних ситуацій об'єктів цивільної інфраструктури в умовах воєнних конфліктів <i>ГУЗЬ Артем</i>	93
Екологічно безпечні технології пожежогасіння на промислових об'єктах <i>КОТЛЯР Діана</i>	94
Етичні та психологічні аспекти у підготовці космонавтів <i>ПАХОМОВА Анастасія, науковий керівник – Ірина УШНО</i>	95
Утопія як ідеал <i>ШКВАРКО Олександра, науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК</i>	97
Дослідження поняття «душа» в античній філософії <i>ШИЛОВ Олексій, науковий керівник – Ольга ГАПЛЕВСЬКА</i>	98
Концепція Ф. Ніцше «Смерть Бога» у сучасному світі <i>ШЕЛЕСТ Артем, науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК</i>	100
Етичний дискурс штучного інтелекту у сфері комунікацій <i>ЗДОРОВЕЦЬ Юлія, ПРОЦЕНКО Ольга</i>	101
Кодекс ділової етики компанії Nestle <i>ВОЛКОВ Валентин, науковий керівник – Ольга ПРОЦЕНКО</i>	105
Етика конструювання літаків: відповідальність інженера перед суспільством <i>КАЛАШНИКОВ Максим, науковий керівник – Ірина УШНО</i>	107
Секція III. Сучасна наука та аерокосмічна техніка: новації і інновації	
Етика інновацій: гуманістичний вимір науково-технічного розвитку <i>ШАДЮК Тамара</i>	109
Проблеми сприйняття штучного інтелекту як людиноподібної істоти <i>ВДОВІЧЕНКО Олександр, ПРОЦЕНКО Ольга</i>	110
Системи штучного інтелекту та проблеми моралі <i>ГОДУНОВ Олександр</i>	112
From Heraclitus to Dreyfus: Philosophical Foundations of Artificial Intelligence <i>KOSTROV Illia</i>	116
Філософські та практичні аспекти національної моделі етики штучного інтелекту в Україні <i>ШЕЇН Ілля, науковий керівник – Світлана ШИРОКА</i>	118
Виклики біоетичного трансгуманізму в умовах розвитку технологій <i>КЛОЧКО Артур, науковий керівник – Світлана ШИРОКА</i>	120
Механістична картина світу: еволюція поглядів <i>СОРОКА Анастасія, науковий керівник – Наталя БІЛЬЧУК</i>	123

Аерокосмічні технології як феномен сучасної наукової культури <i>ГОЛОСИНСЬКИЙ Роберт, науковий керівник – Світлана ШИРОКА</i>	124
Інноваційні підходи до підвищення надійності конструкцій аерокосмічної техніки <i>СВЕРДЛОВ Сергій, науковий керівник – Світлана ШИРОКА</i>	126
Філософія інновацій у літакобудуванні: від леонардівських мрій до дронів <i>СІРМАН Дем'ян, науковий керівник – Ірина УШНО</i>	127
Інновації в авіаційній техніці як виклик для філософії науки та етики <i>СІБІЛЬОВ Артур, науковий керівник – Світлана ШИРОКА</i>	128
Інформація як причинність у просторі дії БПЛА <i>СОПОВ Єгор, науковий керівник – Світлана ШИРОКА</i>	130
Філософські виклики епохи персональних літальних апаратів. <i>БАСАЛЮК Михайло, науковий керівник – Ірина УШНО</i>	135
Літак як метафора свободи: філософські виміри людського прагнення до неба <i>ШАШЕНКОВА Юлія, науковий керівник – Ірина УШНО</i>	136
Душа польоту: нариси з історії авіації <i>ХРАБАН Владислав, науковий керівник – Ірина УШНО</i>	138
Нитка між зірками: нариси з історії космонавтики. <i>ПОТАПОВА Вероніка, науковий керівник – Ірина УШНО</i>	139
2084: слідами людства у штучному інтелекті <i>МІЛОВАНОВ Володимир, науковий керівник – Світлана ШИРОКА</i>	141
Тези. Секція IV. Нова онтологія. Філософські виміри технічної естетики та дизайну	
Технічна естетика як онтологічна практика та спосіб «буття через проектування» <i>КУДЕНКО Яна, ШКУРКІНА Ксенія</i>	146
Онтологічний феномен в технічній естетиці та дизайні <i>КАЗАКОВА Анна, науковий керівник – Лариса МАРТИШОВА</i>	148
Екранна чуттєвість метамодерну: мистецтво в добу гібридного середовища <i>КРАВЧЕНКО Маргарита, науковий керівник – Андрій АРТЕМЕНКО</i>	149
Синтетичні дані як онтологія ризику та бачення <i>АЙЗАЦЬКИЙ Олександр, науковий керівник – Світлана ШИРОКА</i>	151
Гра як конструювання: проблема аерокосмічної сфери <i>ГОНЧАРЕНКО Іван, науковий керівник – Андрій АРТЕМЕНКО</i>	153
Сучасні технології освітлення предметно-просторового середовища <i>СЕВЕРИН Віктор</i>	154
Philosophical dimensions of web interface aesthetics: Simondon's Techno-Aesthetic <i>ВРІІА Glib, VOLOBUEVA Lina</i>	156

УДК (1+14+16+17):378(043.2)

Ф56

Філософія в аксіосфері глобалізуючого соціуму // Матеріали міжвузівського міського науково-практичного семінару – Харків : Нац. аерокосм. ун-т «Харків. авіац. ін-т», 2025. – 163 с.

ОРГКОМІТЕТ

Співголови:

Ольга Проценко, доктор філософських наук, професор,
завідувачка кафедри філософії та суспільних наук ХАІ
Яків Тароросєв, доктор філософських наук, професор,
кафедри філософії ХІІІ

Заступник голови:

Світлана Широка, кандидат філософських наук, доцент,
в. о. декана гуманітарно-правового факультету

Відповідальні за секції:

Ольга Проценко, доктор філософських наук, професор
Наталя Більчук, кандидат філософських наук, доцент
Ірина Ушно, кандидат філософських наук, доцент
Андрій Артеменко, доктор філософських наук, професор

Відповідальний секретар,

виконавець оригінал-макету – Ольга Гаплевська

Робочі мови семінару – українська, англійська

Електронний варіант розміщено за адресою: <https://doi.org/10.32620/PAGS.25>

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Україна, 61070, Харків-70, вул. Вадима Манька, 17

Тел.(8-057) 788 42 78

E-mail: k701@khai.edu

*За достовірність інформації та редакцію, що міститься в опублікованих матеріалах,
і відповідність її використання чинним нормативно-правовим актам України
відповідальність несуть автори.*

Доповіді та тези друкуються в авторській редакції

Матеріали друкуються відповідно до плану проведення міжвузівського міського науково-практичного семінару Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут», затвердженого Українським інститутом науково-технічної експертизи та інформації (Посвідчення № 696 від 13.10.2025 р.)